

2007

15

2022

LINDUA

16. letnik/évfolyam
Številka/szám:

24/2022

László Göncz
Dolnjelendavski spod

Atilla Pisnjak
Razstava ob
50. mednarodni likovni
koloniji Lendava

Lázár Lenke
„Völgyfaluba két úton
kell bemenni”

LINDUA

**Multikulturna strokovno-
družboslovno-literarnoumetnostna
revija Občine Lendava**

Lendva Község multikulturális,
tudományos, társadalomtudományi,
irodalmi és képzőművészeti folyóirata

Lendava/Lendva, 2022

Multikulturna
strokovno-družboslovno-
literarnoumetnostna revija
Občine Lendava

Lendva Község
multikulturális, tudományos,
társadalomtudományi,
irodalmi és képzőművészeti folyóirata

POKROVITELJI/TÁMOGATÓK:

Pri pripravi 24. številke revije Lindua smo
sodelovali s Foto-video klubom Lendava.

A Lindua folyóirat 24. számának elkészítésénél a
lendvai Foto-video klubbal működünk együtt.

**Avtorji, ki so brezplačno
odstopili svoje prispevke.**

A szerzők térítésmentesen
ajánlották fel szövegeiket.

LINDUA

Odgovorna urednica/Felelős szerkesztő:

Ines Varga

Uredniški odbor/Szerkesztőbizottság:

dr. Bence Lajos
Klarisa Jovanović
Franc Koren
Ines Varga
Elvira Vaupotič Göncz
dr. Zágorec-Csuka Judit
mag. Gabriela Zver

Jezikovni pregled/Lektorálás:

Maja Budin (slovenski jezik/szlovén nyelv)
Böröcz Nándor (magyar jezik/magyar nyelv)

Izdajatelj in založnik/Kiadó:

Knjižnica - Kulturni center Lendava
Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ

Za izdajatelja/A kiadásért felel:

dr. Zágorec-Csuka Judit

Oblikovanje/Grafikai tervezés:

Peter Orban

Tisk/Nyomda:

Tiskarna ARMA, Lendava/Lendva

Letnik/Évfolyam:

16. letnik/évfolyam, številka/szám: 24/2022

Naslov uredništva/Szerkesztőségi cím:

Uredniški odbor revije Lindua/A Lindua folyóirat szerkesztősége
Glavna ulica/Fő utca 12., 9220 Lendava/Lendva*

* sedež Knjižnice - Kulturnega centra Lendava/
a Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ székhelye

Elektronski naslov/E-mail-cím: **lindua@kkl.si**

Spletna stran publikacije/A kiadvány honlapja:

www.kkl.si/lindua

www.kl-kl.si/lindua

ISSN 1854-7931

Kazalo/Tartalomjegyzék

Uvodnik/Előszó

Ines Varga	›	Ob 15-letnici revije Lindua	7
Varga Ines	›	15 éves a Lindua folyóirat	7

Osebnosti/Személyiségek

Bence Lajos	›	Idén jubiláló íróink, író-képzőművészünk és egy antológia	8
Judit Zágorec-Csuka	›	Lendavski vohljači	12
Gabriela Zver	›	Lendava v očeh literarne trojice	15

Eseji, študije, kritike/Esszék, tanulmányok, kritikák

László Göncz	›	Dolnjelendavski spopad	21
Gyuriczáné Boczkó Ágnes	›	A római korról mesél a Hosszúfaluban talált sírkő	34
Kovács Attila	›	Figyelembe vette-e a trianoni határ a magyar-szlovén nyelvhatárt a Muravidéken?	38
Vanda Kovač	›	Domoznanska zbirka KKC Lendava – Lendvai KKC	47
Ines Varga	›	Digitalna domoznanska zbirka KKC Lendava	52
Atilla Písnjak	›	Razstava ob 50. mednarodni likovni koloniji Lendava	55

Književnost/Szépirodalom

Lidija Alt	›	Jekleni zmaj	57
Lidija Alt	›	Svet	57
Lidija Alt	›	Kaplja dežja	57
Bence Lajos	›	Bakonyi István monográfusom 70. születésnapjára	58
Manca Noč Oletič	›	Skozi tvoje oči	59
Manca Noč Oletič	›	Prah	60
Manca Noč Oletič	›	Non sequitur	60
Olga Paušič	›	Sanjam	61

POEZIJA/VERS

LINDUA 24/2022

Olga Paušič	› V krču	64
Szomi Béla	› Elmentél	65
Szomi Béla	› Gyönyörű álmom	65
Szomi Béla	› Mint Orfeusz Hádészt	66
Béla Szomi	› Izgubljena pesem	67
Béla Szomi	› Krokodil	67
Béla Szomi	› Milijonar	68
Zágorec-Csuka Judit	› Megújulás	68
Zágorec-Csuka Judit	› E napon	68
PROZA/PRÓZA		
Olga Paušič	› Sanje o 'zlatem času'	69
Zágorec-Csuka Judit	› Üzenet Munkácsra gróf Zrínyi Ilonának a háború idején	74

Recenzije/Recenziók

Halász Albert	› Szomi Kralj Béla: Szerellemmosoly, A visszatérés záloga	77
Józsa György Zoltán	› Por és hamu	79

Zanimivosti/Érdekességek

Feher Bea	› Lapozgasson, ismerje meg ön is a Muravidék gyöngyszemeit!	82
Bea Feher	› Prelistajte publikacije in odkrijte bisere Prekmurja	84
Lázár Lenke	› „Völgyfaluba két úton kell bemenni”	86
Stanko Bensa	› Benica novi dom	90

UVODNIK

Ob 15-letnici
revije Lindua*Dragi bralci in bralke!*

Pred nami je 24. številka revije Lindua, ki letos praznuje 15 let. Prva številka te multikulturno strokovno-družboslovno-literatnoumetnostne revije je izšla leta 2007, od takrat pa je izšlo že 15 letnikov ter 23 številke revije.

Temelji revije so bili, kot je to zapisal v uvodniku prve številke revije Lindua njen prvi odgovorni urednik, gospod Štefan Huzjan, »zasnovani in postavljeni na vrednotah pozitivne multikulturalnosti našega mesta in okolice«.

Revija v svojem izhodiščnem konceptu prispeva k kritični obravnavi temeljnih družbenih ter aktualnih tem in zato ponuja priložnost avtorjem naslavljaati ključne teme, vezane na družbeni razvoj ter zgodovino Lendave, zajema članke domačih avtorjev ter avtorjev, ki se ukvarjajo s tematikami, vezanimi na območje Lendave, v slovenskem in madžarskem jeziku in s podobnim konceptom izhaja od leta 2007.

Člani uredniškega odbora si bomo tudi v prihodnje prizadevali za dodaten dvig kakovosti revije in razširitev nabora tem, ter se držali tega, kar si je zadal za nalogo že prvi uredniški odbor: »želimo, da revija odseva utrip našega kraja in dá možnost domačim strokovnjakom in ustvarjalcem, da zabeležijo dogajanje okrog nas«.

V teh letih je bilo v reviji objavljenih več odličnih prispevkov, zato bi bilo škoda, da bi šli v pozabo. Vse številke revije Lindua so v digitalni obliki dostopne na spletni strani Knjižnice – Kulturnega centra Lendava (www.kl-kl.si/lindua), ki je od leta 2010 izdajateljica revije. Vabljeni k listanju!

Ines Varga, odgovorna urednica

ELŐSZÓ

15 éves a
Lindua folyóirat*Kedves Olvasóink!*

Kedves Olvasóink! A 15. évfordulóját ünneplő Lindua multikulturális, tudományos, társadalomtudományi, irodalmi és képzőművészeti folyóirat első száma 2007-ben jelent meg, azóta 15 évfolyamban 23 szám látott napvilágot. A jelenlegi pedig a 24. szám.

A folyóirat alapjait – ahogyan Štefan Huzjan, a Lindua első számának felelős szerkesztője írta – „városunk és környéke pozitív multikulturalizmusának értékeire tervezték és építették”.

A kiadvány az induláskor megfogalmazott koncepció alapján hozzájárul az alapvető társadalmi és aktuális témák kritikus megközelítéséhez, ezért lehetőséget kínál a szerzőknek a társadalomfejlődéssel és Lendva történelmével kapcsolatos kulcsfontosságú témák megvitatására. Helyi szerzők és Lendva térségéhez kapcsolódó helyi témákkal foglalkozó szerzők cikkei tartalmazza szlovén és magyar nyelven, 2007 óta az alapkoncepciót követve.

A szerkesztőbizottság tagjaiként a jövőben is törekedni fogunk a folyóirat színvonalának további emelésére és a témakörök bővítésére, valamint az első szerkesztőbizottság által kitűzött feladathoz való ragaszkodásra: „azt szeretnénk, ha a folyóirat tükrözné térségünket, és lehetőséget szeretnénk adni a helyi szakértőknek és alkotóknak, hogy rögzítsék a körülöttünk zajló eseményeket”.

Az évek alatt kiadványunk számos kiváló írást közölt, ezért kár lenne, ha ezek a feledés homályába merülnének. A Lindua összes száma digitalizált változatban megtekinthető a Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ honlapján (<https://www.kl-kl.si/hu/lindua/>), amely 2010 óta a folyóirat kiadója. Lapozzanak bele az elmúlt 15 év termésébe is!

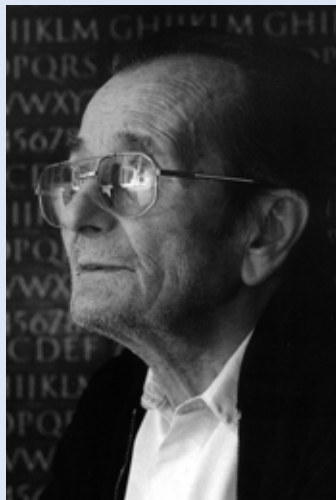
Varga Ines felelős szerkesztő

Bence Lajos

Idén jubiláló íróink, író- képzőművésznők és egy antológia (Évfordulók, nyelvi és nemzeti tudatunk építőkövei)

Író és nyelve, annak anyanyelve a 20. századi írói elkötelezettségnek is az alap gondolatát, kiindulópontját jelentette. Lehet-e másképp? Amikor – az idén 80. születési évfordulós, sajnos 24 éve halott – **Szűnyogh Sándor** egykoron megkérdezték, mit javasol a fiatal pályakezdő íróknak, többek között az anyanyelven való alkotást emelte ki mint a megmaradás lélektanának igazi hajtóerejét, sürgető feladatát, megszabva ezzel az induló, a 70-es években felocsúdó, de még sokáig a szülési fájdalmak utóhatásait magán viselő, magára hagyott muravidéki irodalom irányát.

Szűnyogh Sándor öntudatlanul is programot fogalmazott meg, a diaszpórában élő, nemzetiségi különjogokkal is támogatott, de gyorsan asszimilálódó, márknyi magyarság alkotói felé intézve a szavakat: az irodalmat is hadrendbe állító, a grandiózus feladat bénító hatása alatt görnyedő alkotókhoz, társaihoz, akik Vlagyimir költőelődnek nem sok reménnyel kecsegtető példáját követve, de az ő ösztönzésével vágtak neki a sok bizonytalansággal és kétséggel kikövezett útnak. A Tavaszvárás antológiában fellépő hármak (Szűnyogh Sándor, Szomi Pál és Varga József) az irodalom terén valódi „ugartörést” végeztek. Ugyanez mondható el az idén éppen 100. évfordulójához érkező Gábor Zoltán festőművésztől és íróról, elődeiről és lendvai nemzedéktársairól, az akadémiát végzett szobrászok és festők többi hét tagjáról Zala Györgytől Gálcs Istvánig, a Munkácsy-díjas Király Ferencről Dancs Roth Marikáig. Ők a nagy „merők”, mert nevezhetnénk így is az irodalomban és a képzőművészetben is nagyot álmodók egyre fogyatkozó nemzedékét. A hagyományfolytatás mellett új törekvések jelentek meg kinek-kinek a saját ereje és tehetsége szerint, végigjárva a panteonra vezető nehéz utat egy sajátos, lelki elemekkel

Gábor Zoltán (1922–2010)

(Forrás: Zágorec–Csuka Judit: *Gábor Zoltán festőművész portréja*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2002.)

átszótt motívumvilággal ékesítve. Ezáltal a helyit az egyetemes értékekkel ötvözve hozták felszínre, teljesítették ki.

Sorrendben az első, a 100 évvel ezelőtt született **Gábor Zoltán (1922–2010)** alakja a jubileum és doyensége kapcsán is az első helyre kívánczik. Elsősorban festőként tartjuk számon, de a lendvai képzőművészet hírnevének öregbítésében, a Zala György utáni képzőművészeti nemzedékek megismertetésében, esztétikai-művészettörténeti feldolgozásában, esszéisztikus portrévázlatokkal, valamint az európai művészeti irányzatok ismeretterjesztő megismertetésében is fontos szerepet vállalt. Közvetlen, gyakran névre szóló fiktív leveleiben (például a *Postagalamb* kötetben), esszétöréde-

keiben elsőként nyúlt a kortárs művészek – akik között néhány jóbarát is akadt – alkotásaihoz kritikai igénnyel.

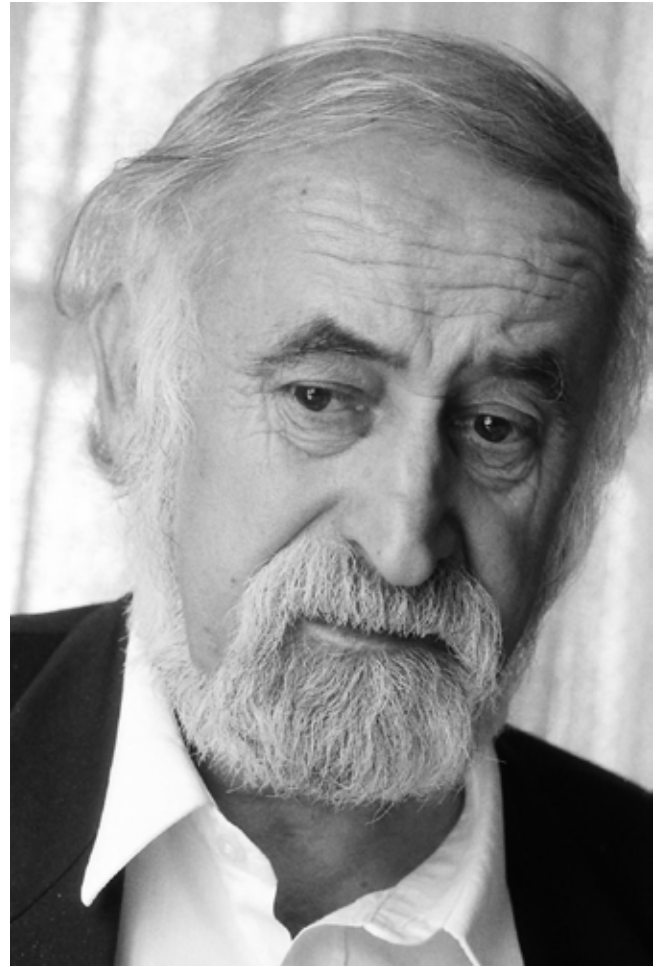
A horvát nyelven is megjelent *Elmondóm* (Kazivanja) délvidéki kortársainak, egykori főiskolai barátainak állít emléket Hangya Andrástól Bezeredy Lujóig, Schulteisz Sándortól lendvai származású gyermekkori jóbarátjáig, a Londonban élő Strasser Dódyig. A képzőművészeti pedagógia és az „evalválás” terén is úttörőnek számított a művek (szobrok-festmények) mélylélektani vizsgálatával,

az írásbeliség kialakulásával foglalkozó könyvecskéjével (Ápísz nyomán – Po sledi Apisa). A barlangrajzok világában folytatott kutakodásaival a művészetek kialakulásának az evolúcióját járja körül, de mindig is sajátos ars poeticája bűvkörében, melynek egyik sarkított tétele alapján az ember művészi érdeklődésében és az ebből kinövő kreatív ösztönében az alapvető lényegi ismérvet véli felfedezni, az emberiség fejlődésének fő motorját, kísérletező kedvének folyton-folyvást történő megújulását, alakulását.

Gábor Zoltán a 20. századi művészeti irányzatok szinte mindegyikébe belekóstolt, egy helyen az „utolsó avantgárd délvidéki festő” kitüntető jelzővel illettem. Máshol ismét szinte mentegető szándékkal azok között az „örökifjú” művészeknek a sorában láttam a helyét, „akiket az experimentumok, az állandó nekirugaszkodások és a ’másfélén/másképpen’ állandó nyugalansága, a tökéletes forma megtalálásának a vágya hajt”. Szólt ez a hangpróbálgatás időszakára rárimelő időszakáról, majd ennek folytatásaként a „befutás” éveiről, a 70-es és 80-as évekről: ennek egyik legkiválóbb, az egész életmű szellemiségét tükröző alkotása a szülőföldről távoli, zágrábi száműzetés magányának idején keletkezett látomássorozat, a *Négy évszak* címmel jegyzett többtétéles freskó, amely sajátos szimbólum- és jelképegyüttessé áll össze, s melyben az apró részletekig kidolgozott minimalista stílus sajátos, Gábor Zoltán-i jelleget ölt. Ennek a stílusnak a kialakítása a művész legnagyobb vállalkozása, melyet nem csak képein, de freskóin is továbbvitt, például a római korban meghonosodott szőlőkultúrától a szakrális vonatkozásokig.

Utolsó kötete, a 2010-ben a lendvai művelődési intézet (MNMI) kiadásában megjelent *Keserédes emlékek* amolyan összegzése prózai-esszéisztikus munkásságának, melyben egy gazdag életmű fontosabb állomásai szerepelnek, de műveinek szubjektív megítélésére is vállalkozik, melyet a küzdelmekkel teli nyolcvanhat év, a sorssal való dacolás konok hite tesz megrendítően hitelessé.

A jubiláló Gábor Zoltán rokonlélek volt a pályatárssal, a 80 éve született irodalmi mindenessel, **Szúnyogh Sándorral (1942–1998)**, a Tavaszwárás-nemzedék legfiatalabb tagjával, aki a modern formateremtés és az avantgárd felől közelít a vershez, ezt próbálja ötvözni a hagyományos mondanivalóval. Kritikusai a korszerű formajegyek mellett a minőségi állandóságot és a pályáiv felfelé ívelő

• **Szúnyogh Sándor (1942–1998)**

(Forrás: Dormán László)

voltát emelik ki, hozzátéve, hogy a haikuk és a betűversek mellett több formai és tartalmi újítással is szolgált. Ennek ellenére nem tagadta meg a népköltészetet és a történelmi hagyományt, magyarán a zárt közösség féltve őrzött értékeihez nyúlt vissza. „Szúnyogh Sándor ugyanis csak formakultúrájával volt modern költő, világszemléletében és létértelmezésében Berzsenyi módra klasszikus volt” – írja Mák Ferenc¹ kritikai számvetésében.

Korai halála meggátolta abban, hogy a mindig izgalmas szerelmi, szociális, közéleti, valamint a társadalmi igazságtalanságokat gyakran öniróniával és maró gúnnyal ábrázolt témákat hosszabb lélegzetű poémában rögzítse. Erre csak egy alkalommal került sor, a *Rendületlenül* című „pszeudo-ódában”, melyben a magyarság sorskérdéseit

1 Mák (2006) 153.

az európai gondolattal társítja, az öreg kontinens kultúrája elé tartva tükröt. A hat szakaszra osztott gondolatsor polemizáló hangneme negatív eseménysort rögzít: a „jólétben fürdőző hatalmak” ál-béketörekvéseit, a pénz szagától megrészegült és a „nyomorban tengő népek” keserveit, a menekültáradatban a nélkülözésektől elhált és a háborúban elhullt emberek hulláinak buldózerekkel történő „elhantolásától” a „rendületlen” kínzásig – minden belefér az apokalipszis lovasainak képét is felvillantó látomásba. A mellékdalban megszólaló remény az ezredforduló himnikus-elégikus ódájává avatja a zaklatott, rapszodikus gondolati költeményt.

A váteszi szerepet (*Fáklyavivők voltunk*) azonban nem minden versében vállalja fel, inkább iróniával szemléli a modern világ fáraóinak ügyetlenkedéseit, a kiskirályok ügyködéseit, a kakaskodást és a talpnyalást.

Mások (köztük Péntek Imre) a versek kapcsán „a civilizációs tartalmak elutasítását, a humánus értékek, egy tisztességesebb, romlatlan világ melletti kiállást” méltányolják. A szalmával borított, „szél tépte”, „kontyos” pince látványa elborzasztja Szűnyoghót: „minden, minden / a múlt útjába áll” – vonja le a szomorú tanulságot (*Régi dal*). Máshol apokaliptikus képekkel festi le a

környezetszennyezés következményeit, a vegyszerekkel és rovarölőkkel/gyomirtókkal tönkretett természetet: „A folyó medrében üres dobozsereg... / Döglött halak ikrái új életre készen / úsznak a Mura felé.” (*Helyzetkép*).

Első könyvében, a *Halicánumi üzenet*ben (1975), majd a harmadik, *Hóvág*y című kötetében is (1985) nagy szerep jut a kísérletezésnek, így az európai klasszikus hagyományoktól távol eső, japán–kínai gyökerű haikuk sem hiányozhatnak. Rendíthetetlenül hitt a költői szó erejében, ezért gyakran használt egyszavas, gyakran egyszótagos verssorokat, ezeknek a szószilánkoknak is nagy jelentőséget tulajdonított.

Költészetének kiapadhatatlan forrása a szerelmi élmény, bár a felemelő, tiszta érzés gyakran ölt nála a témától idegen alakzatot, színárnyalatot: „szeretöm / lélek-temetöm / szív emésztöm” – hangzik a bájoló *Virágének* című versében.²

Két és fél évtizednyi szerkesztői tevékenységének egyik legfigyelemreméltóbb teljesítménye a *Naptár*, mely a kibontakozó irodalmi és tudományos élet enciklopédiájává, folyóiratpótló kiadvánnyá, a szemlejelleg hangsúlyozásával kisebbségi fórummá vált. Fáradhatatlan irodalomszervezői tevékenységét és szerteágazó kapcsolatait felhasználva elsőként sürgette a határon túli közösségek irodalmának hazai recepcióját. Ő kezdeményezte a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági, valamint a kárpátaljai írók bemutatkozását a *Muratáj*ban, s ezt később meg is valósította. Az életében megjelent négy verseskötetét (*Halicánumi üzenet*, *Hóvág*y, *Halicánumi rapszódia*, *Virágköszöntő*) *Visszajövök* címmel válogatott verseinek kötete követte, ám az életmű egészét jelentő, „kritikai” jelzővel illelhető összes verseinek kiadása továbbra is várat magára. A kiadás előtt álló, a hagyatékából előkerült, mindmáig nyomdafestéket nem látott kéziratokból és a különböző periodikákban megjelent versekből összeállított kötet *Késői halicánumi üzenetek* címmel némi adósságtörlesztést is jelenthet majd.

Az ötven évvel ezelőtt megjelent *Tavaszwárás* antológia másik két képviselője, **Szomi Pál** és **Varga József** tanáremberként is a Szűnyogh által hangoztatott nyelv- és hagyományörző szerepet emelte ki, ha alkotói attitűdjük lényegéről kérdezték őket. Maga Palkó István, a

Szunyog Sándor: Halicánumi üzenet

(Pomurska založba, Murska Sobota, 1975)

² Bori (1993) 275.

☙ **Szomi Pál (1936–1989)**

(Forrás: Szomi Béla,
www.kl-kl.si)

☙ **dr. Varga József
(1930–2021)**

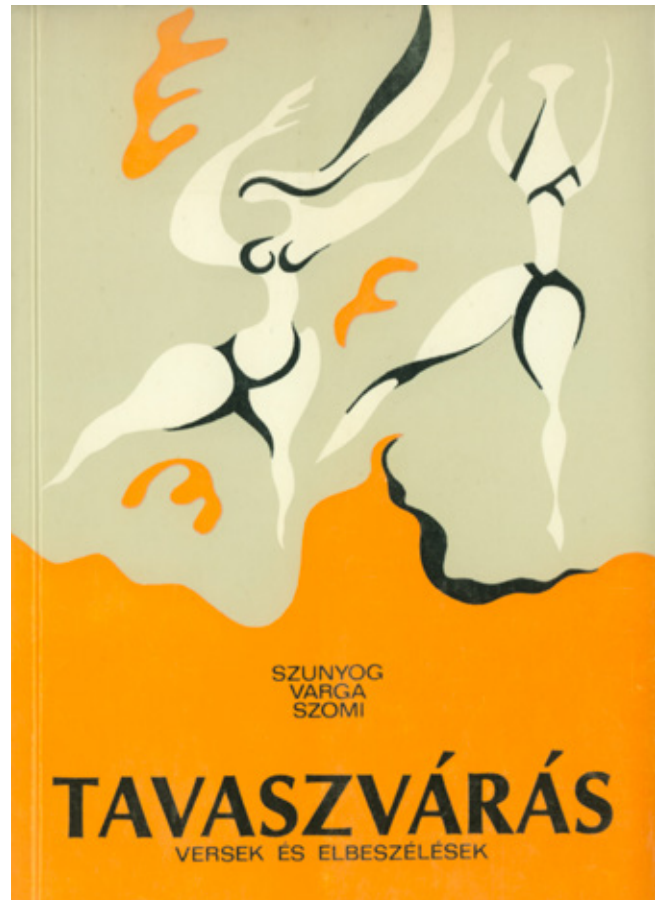
(Forrás: tinyurl.com/yfw9yxnk)

kötet szerkesztője, a szövegek gondozója is a népköltészet hagyományhoz való kötődést emelte ki a hármak alkotásaiban, főleg a prózák kapcsán, s csak másodszorban a móríci-mikszáthi hagyományt és örökséget. A nyelvőrző szerepet óvatosságból csak a „nyelvapoló” feladatkörre terjesztették ki, a nyelvfejlesztő szerepet nem vállalhatták a kétnyelvű oktatási modellel kimerevített rossz nyelvi állapotok között. A két nyelv elviekben való egyenrangúságára épülő oktatási modellt a magyar nyelvnek mint „megtűrtnek” a kiszorítására, a látszat-egyenlőség fenntartására használták fel.

Az antológia azonban felbátorította az írókat arra, hogy az éppen induló szavaló- és szépbeszéd-versenyek által az iskolai kötelezettségek, az iskolai oktatás mellett bekapcsolódjanak a nyelvművelő munkába. A másik, ma már frázissá koptatott magyarság-, illetve identitás-őrző vonulat csak a „felbátorodás időszakára”, az évtized végére, illetve a 80-as évekre tehető, amikor a szerzők önálló kötetekkel is jelentkeztek, elsőként Szűnyogh, majd Szomi Pál, s végül Varga József két verseskötettel.

A szülőföld szeretetéből kinövő lokálpatriotizmus – a nyelvőrzéssel és a nemzeti tudat formálásával együtt –, a megtartó identitás a *Tavaszwárás* íróinak fontos programjává vált. Ezért talán nem véletlen, hogy Szűnyogh és Varga több olyan verset is írt, mely szinte programszerűen hirdeti a hűség és a helytállás igényét és szükségét.³

3 Bence (1996) 99.

☙ **Szűnyogh, Varga, Szomi: Tavaszvárás
(versek és elbeszélések)**

(Pomurska založba, Murska Sobota, 1972)

A felvállalt feladatok mellett a *Tavaszwárás* irodalmi antológia révén – Vlah Lajos két verseskötete, a *Versék* című, majd a halálát követően megjelent *Szelíd intés* után – egy új írói nemzedék jelentkezett. Mondhatnánk, az irodalmi tavasz első fecskéi, akik nagy ambíciókkal és irodalmi-alkotói „akarással”, több esetben képességeiket meghaladó erőbedobással készültek az írói pályára egy közös nyelv- és identitásmentő gondolat és alkotói attitűd jegyében.

FORRÁS:

- › Mák (2006) – Mák Ferenc: *A muravidéki költő, aki hazát teremtett magának*. Muratáj '06/1-2:152–158.
- › Bori (1993) – Bori Imre: *Magyar írók Szlovéniában*. In. A jugoszláviai magyar irodalom rövid története. Forum. 1993.
- › Bence (1996) – Bence Lajos: *Írott szóval a megmaradásért. A szlovéniai magyarság 70 éve. Hazánk – MNMI, Győr–Lendva. 1996. 2. bővített kiadás.*

Judit Zágorec-Csuka

Lendavski vohljači

Domačinka **Olga Paušič** je gotovo vsem Lendavčanom znano ime. Aktivna pisateljica je bila že v času službovanja na Dvojezični osnovni šoli I Lendava, ko so jo motivirale predvsem vsebine, povezane z mladimi (gledališke igre za šolsko gledališko skupino, mladinski romani). Po upokojitvi se je začela intenzivno ukvarjati s pisanjem odrskih besedil za gledališke skupine odraslih (3 igre smo videli tudi na lendavskem odru), s poezijo za odrasle bralce, s kratko prozo, ves čas pa je z velikim veseljem objavljala potopise, saj je vneta popotnica, in sama rada pove, da so potovanja »češnja na torti življenja«. Za sabo ima že bogato bero samostojnih knjižnih izdaj – kar 15 jih je že na polici domačih avtorjev, roman **Vohljači** pa je njen prvi roman za odrasle bralce in 16. samostojno delo.

- **Kako je roman nastal, kaj te je spodbudilo, da si se lotila romanopisja?**

Olga Paušič: Lep čas sem razmišljala o romanu, a nekako nisem našla »prave« vsebine. Jasno mi je bilo le, da bo zgodba iz bližine, torej se bo dogajala tu, kjer živim. Težko bi pisala o krajih, ki jih ne poznam, ali o povsem izmišljenih protagonistih. Vzgib za pisanje so mi dali dogodki iz Lendavskih gor, ko je bilo pred časom kar nekaj vlomov v vikende, precej kraj in manjših kriminalnih dejanj, ki so nas – tamkajšnje lastnike vikendov in vinogradov – kar prestrašila. Policija je bila zelo aktivna pri iskanju krivcev in jih je v glavnem tudi našla.

- **Je šlo pisanje gladko ali si imela med delom tudi ustvarjalne pavze?**

OP: Ko »zalaufa«, običajno pero kar teče. Srečna okoliščina v teh nesrečnih covidnih časih je bilo seveda to, da smo veliko tičali med štirimi stenami, se minimalno družili in tako sem vsak dan presedela kar nekaj ur pri računalniku.

- **Knjigo sem prebrala res na mah. Rekla bi, da je vsebina večplastna. Glavna junaka, upokojenca Tone in Nada, sta se po mnogo letih skupnega življenja precej odtujila in krpata svoje razmerje. Zanimiv je tudi motiv dolgoletnega prisrčnega, res pravega prijateljstva, ki presega celo dru-**

● **Olga Paušič na predstavitvi njene knjige Vohljači**

(Foto: Tomaž Galič, arhiv ZKD Lendava)

žinske vezi. Tu so odnosi s sosedi v goricah, ki imajo številne skrivnosti, ki bi jih vohljača Tone in Nada rada razkrila. Vohljač postaneta tudi sosedi Karli pa zet Miha ... Torej gre za kriminalko?

OP: Tako pravi g. Titan Felix, ki je rokopis ocenil za zelo zanimivega in roman pri svoji založbi Volosov hram tudi objavil. Je bolj detektivka, saj sta glavna vohljača Tone in Nada v bistvu laična detektiva, ki si z raziskovanjem dogodkov, povezanih z osumljenim sosedom Marjanom popestrita vsakdanjik, v skupnem prizadevanju pa se spet povežeta, obnovita svoje razmerje. Seveda ima vlogo tudi policija, ki napelje vohljače, da se lotijo raziskovanja.

- **Zanimivi so tudi dnevniški zapisi – Nadini pogovori z DRAGO R. Tudi iz teh zapisov lahko sledimo zgodbi. Nočem povedati, kdo je DRAGA R., naj bralci sami ugotovijo. A zakaj tak način podajanja zgodbe?**

OP: Dnevniški zapisi po mojem mnenju popestrijo pripoved, ki bi bila sicer zelo premočrtna. Menim, da bralca ne motijo, saj Nada tudi v »pogovorih« z DRAGO R. sledi osnovni zgodbi, ko ji dnevno poroča o izsledkih detektivskih pohodov.

- **Gre res za dokaj nenavadno detektivsko zgodbo, ki nima nič skupnega s tistimi, ki jih spremljamo po televiziji ali beremo v knjigah uveljavljenih**

avtorjev. V zadnjem času je tudi med slovenskimi pisci videti veliko zanimanje za pisanje kriminalk, če omenim samo Avgusta Demšarja in Tadeja Goloba. Zakaj je roman Vohljači drugačen?

OP: V tipični kriminalki imamo poklicne detektive, ki po službeni dolžnosti sledijo zločincem in jih na koncu skoraj vedno privedejo v roke pravice, saj naj bi kriminalka poudarjala, da se zločin ne izplača. Detektivom/policiistom pomagajo forenziki, psihologi in drugi strokovnjaki, ki sodelujejo v procesu razkrivanja zločinov. V Vohljačih tega ni, saj moji detektivi nimajo nobenega strokovnega znanja o kriminalistiki niti podpore kakšnih strokovnjakov. Raziskujejo iz gole radovednosti in ker imajo čas in ker jih žene tudi empatija do osumljenega sosedu.

- **Na predstavitvi romana Vohljači v prostorih Zveze kulturnih društev v Lendavi so v kulturnem programu sodelovali (od leve proti desni): Lucija Šetar, Jerica Trojak, pisateljica Olga Paušič, Judit Zagorec-Csuka kot povezovalka programa ter Robert Titan Felix, vodja založbe Volosov hram, ki je knjigo izdala. (Foto: Tomaž Galič, arhiv ZKD Lendava)**

- **Dogajalnega časa ni težko ugotoviti, vse se zgodi od septembra oziroma od trgatve do silvestrovega. Kraj dogajanja pa je označen z nazivom Zakotje. Zakaj?**

OP: No, saj ni težko ugotoviti, da je Zakotje naš kraj, saj so Lendavske gorice velikokrat omejene. Namerno sem Lendavo poimenovala Zakotje, ker je v resnici zakotje. Pusto, prazno mesto, mesto starcev, le malo se dogaja, dnevno poslušamo in beremo o takšnih in drugačnih zoprnikih, zdrazilah, ki si jih privoščijo lokalni oblastniki in nosilci pomembnih funkcij v občini. Menim, da niso pravi ljudje na pravih mestih, vidimo nepotizem, neupoštevanje zakonov ... zato pa ni napredka. Ni dobrih delovnih mest za mlade, ki odhajajo oziroma se po študiju ne vračajo. A zaradi vsega tega nikogar ne boli glava, kajne?

- **Junakinja Nada se mi zdi zelo pozitivna, optimistična oseba – v nasprotju z možem Tonetom, ki pogosto potrebuje njeno spodbudo, da postane dejaven. Nadin odnos do staranja, torej do tretjega življenjskega obdobja, je presenetljivo sproščen in pozitiven. Najbrž odraža tvoj odnos do tega pomembnega življenjskega vprašanja.**

OP: Drži, da. Poznam kar nekaj oseb, ki so se po upokojitvi zabubile, pretrgale stike z okolico, nekdanjimi sodelavci in znanci in le še tarnajo o boleznih, ki jih pestijo. Menim, da se mora človek na to obdobje pravočasno pripraviti, si začrtati konkretne cilje, vsebine, s katerimi bo zapolnil čas brez osemurne aktivne zaposlitve. Z marsičim se ukvarjam, tako da me upokojeitev ni ne presenetila ne šokirala. Takšna je tudi Nada.

Olga Paušič: **Vohljači**, roman za odrasle
(Založba Volosov Hram, Pekel, Pesnica pri Mariboru, 2021)

- **Meniš, da naj literarno delo poleg vsega drugega odseva tudi razmere v okolju, opozarja na nepravilnosti in grehe odločevalcev?**

OP: Vedno sem verjela, da je naloga pisatelja/pesnika/dramatika postaviti ogledalo družbi in ljudem v svojem okolju, ne glede na to, ali se bo komu zameril in trpel posledice zaradi tega. To je zelo pomembna plat ustvarjanja.

- **Med branjem sem zasledila – ker te po toliko letih sodelovanja že dodobra poznam – precej avtobiografskih podatkov. To, da vpletaš v svoje pripovedi veliko vsega o sebi in družini, je zate zelo značilno. Drži?**

OP: Če hočem biti prepričljiva, moram pisati (med drugim) o tem, kar res dobro poznam. Nisem za denimo znanstveno fantastiko, pravljice, povsem izmišljene vsebine. Zato so mi pri srcu potopisi, kratka proza z življenjskimi zgodbami, družbenokritično pisanje, skratka vse, kar doživim na svoji koži in se me tako ali drugače dotakne.

- **Prepričana sem, da imaš v glavi že zametke novega romana. Nam lahko zaupaš kaj o svojih načrtih?**

OP: V bistvu ja. Zgodbo imam že zasnovano, samo lotiti se je moram. Tokrat bo ljubezenska zgodba z elementi potopisa. Ne bom izdala, kje se bo dogajala, upam pa, da mi bo uspelo roman spisati tja do konca leta.

- **Hvala za pogovor in druženje, Vohljačem pa želim seveda uspešno pot med bralce romanov domačih piscev.**

Gabriela Zver

Lendava v očeh literarne trojice

Verjetno večina občanov občine Lendava ne ve, da so dijaki Dvojezične srednje šole Lendava pri predmetu Slovenščina kot drugi jezik brali, analizirali in pisali vodeni pisni sestavek o odlomkih iz del Ferija Lainščka *Ločil bom peno od valov* (2005), *Nedotakljivi* (2009), *Muriša* (2012), *Kurji pastir* (2022), Dušana Šarotarja *Biljard v Dobrayu* (2011) in Norme Bale *Karamel* (2015).

Kaj avtorje poleg navedenega povezuje z Lendavo? Motivi, teme, snovi, kot so: železnica, gradovi, meščanstvo, židovstvo, usode, poklici in stanovi literarnih oseb, so prvine romanov vseh treh avtorjev in se jih da primerjalno zelo dobro povezati z Lendavo, njeno zgodovino ter duhom mesta. Čas je, da domačini izvemo, kako nas vidijo pomembni avtorji slovenske književnosti, ljudje, s katerimi si delimo pomursko pokrajino.

- **Kaj vas je dejansko navdihnilo k temu, da so nastale literarne osebe romanov, navedenih v uvodniku intervjuja? Zdi se mi, da bi se lahko, Dušan, vaš Franc Schwarz in kakšen resnični lendavski Žid zagotovo poznala, se morda srečala s Ferijevim poslovnem Spranskym. Preprosta Elica in Roža bi si lahko izmenjali kakšno mnenje o moških in o svojih skritih željah. Norma, koga bi umetniško poustvarili, da bi se z njimi povezal?**

D. Šarotar: Franc Schwarz je bil moj stari oče, v Prekmurje se je priselil iz Čakovca, po poroki z Rozalijo Hahn sta si ustvarila dom v Šalovcih, kjer je Franc najel občinsko trgovino na železniški postaji. Kmalu se jima je rodil sin Evgen. Rozalija in Franc sta bila po rodu Žida. Vendar družinske sreče nista mogla izživeti. Kmalu po izbruhu 2. svetovne vojne je bil Franc mobiliziran v madžarsko vojsko, aprila in maja 1944 so nemški nacisti in madžarski fašisti deportirali tako rekoč vse Žide iz Prekmurja v koncentracijsko taborišče Auschwitz, med njimi sta bila tudi Rozalija in enajstletni Evgen. Franc je konec vojne dočakal v internaciji v delovnem taborišču. Po vojni se je Franc ponovno poročil, z ženo Klaro iz Turnišča sta imela

DUŠAN ŠAROTAR

Avtor dokumentarnih filmov na RTV Slovenija, romanopisec, pesnik, esejist in fotograf.

Zadnji roman: *Zvezdna karta* (2021).

Nagrade: The Calvert Journal je uvrstila Panoramo med 100 najboljših knjig iz srednje in vzhodne Evrope, Rusije in srednje Azije, nominacija za mednarodno nagrado za sodobno književnost (Dublin), mehiška nagrada Cesar Lopes Quadras (2018), nominacija za kresnika (2007, 2015, 2022), nominacija za Cankarjevo nagrado (2022).

tri hčerke, jaz sem sin najstarejše hčere Nade. Zato sem v neki pesmi zapisal, če ne bi bilo holokavsta, tudi mene ne bi bilo. Življenje pogosto izbira skrivnostna pota. Nikoli ne vemo, kje in kdaj bomo spregovorili ali obmolknili. V svojih romanih, zgodbah in pesmih pogosto ubesedujem svojo družinsko zgodbo, v kateri ima Franc Schwarz pogosto osrednjo vlogo, čeprav gre za resnično osebnost, pa se seveda v literaturi, v pripovedi, ki je narejena iz spomina in predvsem iz domišljije, njegova osebnost preobrazi v literarni lik. Verjamem, da se v domišljiji, v literaturi, predvsem v pesmi, vsi literarni liki nekako poznajo, saj

živijo v nekem nadčasovnem ali brezčasnem svetu, ki je narejen iz snovi kot je človekova duša. Skoraj zagotovo so se moji in Ferijeви junaki nekoč srečali, tako kot sva se tudi midva srečala in spoprijateljila. V poeziji ima vse drugačen in globlji pomen.

F. Lainšček: Pisanja romana se običajno lotim, ko želim o nečem izvedeti kaj več. Pri mojem načinu pisanja je potrebna dolga in temeljita priprava. Nato sledi čas vstopanja v romaneskno dogajanje, šele potem pa tudi čas druženja z literarnimi liki, oziroma pisanje samo. V pripravah na romana Ločil bom peno od valov in Muriša sem se največ ukvarjal s tem, da sem skušal ujeti duh tistega časa – torej časa, v katerem sam nisem živel. Mislim, da mi je to v veliki meri uspelo. Vesel sem, da sta bila ravno ta dva romana letos ponatisnjena v skupni knjigi z naslovom Murska saga.

• **Feri Lainšček:**
Murska Saga
(Beletrina, Ljubljana, 2022)

N. Bale: Moji ženski literarni liki utelešajo sodobne ženske, ki raziskujejo predvsem družbeni trenutek, v katerem fizično prebivajo. Zagotovo pa bi jih navdušili liki, ki so razmišljujoči, drzni, pogumni, kritični, empatični in tudi nekoliko nonšalantni. V tem primeru bi moji ženski liki brez težav prehajali skozi četrto dimenzijo.

- **Vsi trije ste na svoj način povezani z madžarščino, Madžarsko, madžarsko zgodovino: pisatelja predvsem preko določenih motivov ali literarnih oseb ter teme, pisateljica pa z najnovejšim delom Ptice dronovke, v katerem lahko prebiramo zgodbe žensk, učiteljic delujočih na obmejnem prostoru, npr. tudi v Porabju. Kako ste se lotili pisanja, ki vključuje prej navedeno, kako so nastale te zgodbe? Feri in Dušan, sta se posebej posvečala še kakšni drugi tematiki, poleg omejenjene? Prevladuje v vajinih literarnih delih pred-**

vsem umetniška ustvarjalnost ali pa izhajata iz preverljivih podatkov (zapisi v kronikah, časopisih, pričevanja, drugo arhivsko gradivo)?

N. Bale: V Radgonskem kotu, to je področje petih vasi vzhodno in severno od avstrijske Radgone (Bad Radkersburga) sem leta 1995 pričela poučevati slovenščino otroke, ki so bili sicer avstrijske narodnosti, a so se rodili slovenskim potomcem. Slovenstvo je bilo takrat veliko politično vprašanje, pri lokalnem prebivalstvu, matičnem narodu in uradni politiki je vzbujalo zelo ambivalentne občutke, deležno je bilo precejšnje medijske pozornosti. S poučevanjem sem nato nadaljevala na avstrijskih šolah v regiji in na Univerzi Karla in Franca v Gradcu. Tako lahko o razvoju pouka v avstrijskem zamejstvu res govorim iz lastnih izkušenj. Hkrati sem seveda veliko sodelovala z zamejskimi in s šolskimi organizacijami v Italiji, na avstrijskem Koroškem, Hrvaškem in seveda v Porabju. Ptice dronovke so moj hommage zamejski problematiki skozi oči učiteljice. Seveda pa niso čisto avtobiografske, ampak so, kot zapišem v uvodu »nekatero skoraj resnične, nekatere so izmišljene, kakšna je tudi iz sanj«. Moje učiteljice se ne ukvarjajo namreč samo z organizacijo pouka in motivacijo otrok, ki jim je slovenščina tujščina ali s starši, ki ne upajo govoriti slovensko, temveč tudi z veleposlaniki, obveščevalci, šolskimi inšpektoriciami in tako dalje.

• **Norma Bale:**
Ptice Dronovke
(Argo – društvo za humanistična vprašanja, Murska Sobota, 2021)

F. Lainšček: Zgodovinski viri so pri pisanju romanov, ki se dogajajo v času, ko sam nisem živel, vsekakor nujni, niso pa najbolj pomembni. Zgodovinskih dejstev običajno ne zaobidem in jih tudi ne spreminjam, a ko skušam ujeti duha tistega časa, me bolj zanima to, kako so se ljudje takrat v resnici počutili. Kaj so si želeli, o čem so sanjali, česa jih je bilo strah in kaj jih je morda osrečevalo. Le če to vem, oziroma začutim, lahko literarne osebe zares zaživijo.

D. Šarotar: Prekmurje je bilo stoletja tesno povezano z madžarsko upravo in tudi z njeno kulturo, kar je še danes vidno v kulinariki, ljudski glasbi in drugod. Seveda pa ne smemo pozabiti tudi madžarske visoke umetnosti, tako v resni glasbi kot tudi v literaturi, filmu in fotografiji. Prav tako pa so se tudi Prekmurci obdržali zaradi zavesti o svojem lastnem jeziku in kulturi, kljub madžarski dominaciji.

V svoji literaturi vedno izhajam iz realnega, zgodovinsko preverljivega sveta. Preden se lotim pisanja, poskušam zbrati čim več preverljivih podatkov, tako iz arhivov, starih časopisov, pa tudi osebnih pričevanj ali lastnih spominov, s katerimi poskušam osvetliti pripovedni prostor in čas. Tako v literaturi pogosto uporabljam resnična imena oseb in krajev ter jih postavljam v dejanske zgodovinske dogodke. Pa vendar, to še ni literatura, namreč za to, da nekaj postane prepričljiva zgodba ali pesem in ne zgolj časopisna notica, je potrebno še nekaj več, to pa je predvsem poseben jezik, ki je narejen iz občutka, navdiha in spomina. Ali preprosto rečeno, imeti mora dušo.

- **Zelo so me kot bralko pritegnile določene osebe in teme: navdušena sem bila nad Spranskym in Elico ter grofovsko temo Zichyjeve. Res me zanima, kaj bi Elica ali Zichyjeva počeli na lendavskem gradu, ki je gostil nekoč tako kralja Matjaža kot druge eminentne goste. Grad je bil namreč v lasti družin z zelo zvenečimi imeni: Hahót, Bannfy, Nádasdy, Esterházy. Kateri del zgodovine se vam zdi še posebej privlačen, zakaj? Imate kakšne načrte, da bi uporabili še kakšno snov iz omenjenega okolja in podarili svojim literarnim osebam zanimivo usodo?**

F. Lainšček: Zdi se mi dragoceno, da mi je uspelo v nekaterih romanih naslikati življenje v gradovih v Prekmurju. O tem je namreč malo zapisanega in literarno to ni tematizirano. Saj vemo, o življenju delavstva in tako imenovanega malega človeka je bilo veliko napisanega. Tudi meščansko življenje v teh naših krajih je še kar obdelano. Življenje grajske gospode pa ostaja nekako zastrto, čeprav mislim, da ponuja veliko zanimivega in je tudi literarno lahko vznemirljivo. Upam, da mi ne bo zmanjkalo časa in se bom nekoč še lahko posvetil tudi temu.

FERI LAINŠČEK

Romanopisec, pesnik, avtor kratkih zgodb, filmski in radijski ustvarjalec, avtor besedil slovenskih popevk.

Zadnji romaneskni diptih: *Murska Saga* (2022).

Nagrade: nagrada Prešernovega sklada (1995), Prešernova nagrada za življenjsko delo na literarnem področju (2021), kresnik (1992, 2007), večernica (2000), nagrade za besedila na Festivalu narečnih popevk (2005, 2007, 2008), nagrada vesna za scenarij Hit poletja (2008), uvrstitev med finalista za Europe Book Prize, (2008), desetnica (2011).

D. Šarotar: Preteklost, spomin, vse, kar je minulo in skoraj že pozabljeno, je najdragocenejša snov za zgodbe, pripovedovanje in predvsem spominjanje. Verjamem, da so zgodbe, jezik, kot ladvice, s katerimi potujemo po vseh časih in prostorih. V podpalubju, tako kot v zakopanem spominu, se ohranja smisel, nekaj, kar se ne bi smelo nikoli izgubiti. Četudi ladje kdaj potonejo ali nasedejo, nam jih pesniki vedno znova rešujejo, saj je ustvarjalni duh, navdih kot veter, ki nikoli ne presahne. Čutim, da je v preteklosti skritih še veliko dragocenih zgodb, ki jih je vredno zapisati.

Seveda se vedno znova vračam v čas in prostor, ki ga omenjate. Trenutno pišem prav takšno zgodbo, konkretno o zadnjem soboškem rabinu dr. Lazarju Rothu, ki je zgotovo bil pogosto tudi v Lendavi, se srečeval s tamkajšnjimi ljudmi, hodil v lendavsko sinagogo. Prav ta lepa zgradba, ki je prestala preizkušnje časa, v nasprotju z lepo soboško sinagogo, ki so jo po vojni porušili, nam priča, kako po-

membne so zgodbe, tako literarne kot tudi arhitekturne, za ohranjanje spomina in smisla.

N. Bale: Zdi se mi, da lendavsko področje mi, ki prihajamo recimo z radgonskega konca, preslabo poznamo oz. njegovega zgodovinskega, verskega in jezikovnega kolorita ne razumemo povsem. Preveč ga dojemamo samo skozi vidik nekaterih izpostavljenih turističnih momentov in morda tudi poenostavljamo razumevanje dvojezičnega prostora. Ob otvoritvi Vinariuma sem za marketinško agencijo, ki je pripravljala otvoritev, napisala piarovsko zgodbo o Piroški, ki naj bi kot neka duhovna maskota vabila k turističnem obisku Lendave in okolice. Seveda je bila osnova zanjo znana tragična ljubezenska zgodba s Hadikom, a Piroška v zgodbi živi in je promotorka lendavskega turizma z atributi, s katerimi morda nekoliko stereotipno povezujemo Lendavo; z dežnikom, knjigami, večjezikovnostjo, vinom, kulinariko, lekarništvom, parafinsko vodo ... Ne vem, če je lik bil kdaj uporabljen, še vedno pa biva v mojem datotečnem virtualnem svetu. To je vse, kar sem upala kdaj zapisati o lendavskih koncih (smeh).

- **Dušan, naslov vaše pesniške zbirke je *Krajina v molu*. Mol pomeni otožnost, se vam zdi naša pokrajina tematsko predvsem otožna? Feri, tudi vam? Ali ne bi bil Franz Schwartz vesel, če bi se lahko udeležil plesa v nekdanjem salonu hotela Krona v Lendavi ali spil v kavarni čaj, kavo? Ali bi tam lahko srečal Elico in jo zapeljal? Kaj bi počel na zabavi Julian Spransky? Bi morda v Lendavi nastal kakšen roman z veselim koncem? Norma, kdo bi potegnil ta kratko? Kakšna meščanska hči Lendavčana, ki je obiskovala meščansko šolo, ali pa morda kakšen radoživi in šarmantni natarak, ki bi bil zaposlen v tej kavarni? Morda pa bi vsem zmešal štrene lendavski lekarnar, ki bi skrbel za zdravje meščanov s svojimi recepturami, ki si jih lahko bralci danes ogledajo na spletnih straneh.**

D. Šarotar: Pripoved je duša pokrajine. Moja pripoved je melanholična in nostalgичna, zato vidim vse v skladu s tem občutjem, tako pokrajino kot tudi usode, torej v molu, pa vendar tega ne enačim zgolj z žalostjo, kot je pretanjeno opisal Ferijev in moj pesniški postopek pesnik

Kajetan Kovič, še eden od mojstrov in velikanov poetične melanholije; namreč v tenkočutnem predgovoru k najini pesniški knjigi Občutek za veter je Kovič poudaril, da ne smemo preprosto enačiti otožnosti (melanholije) z žalostjo, tudi s solzami, marveč je ta otožnost, počasnost tukajšnje pokrajine in človeka, tesno povezana tudi z vznesenostjo, radostjo in širino. Tako kot je ta ravnica globoka, je hkrati tudi neskončno visoka. Nebo in zemlja se tukaj stikata šele na horizontu.

F. Lainšček: Lendava z vso svojo posebno zgodovino je gotovo lahko tudi izjemno romaneskno prizorišče. Mislim, da še čaka na romanopisca, ki ji bo znal postaviti ustrezen literarni spomenik. Verjamem, da ga bo nekoč dočakala. Podlaga za kaj takega zagotovo nastaja, saj so zgodovinarji in raziskovalci v Lendavi zelo dejavni in temeljiti.

N. Bale: Dejstvo je, da Pomurci bivamo na obrobju države in slednje nam velikokrat služi kot odličen izgovor za vsake vrste nedejavnost. In to digitalizirani družbi navkljub. Od glavnega mesta smo oddaljeni približno toliko kot od nekaterih velikih evropskih vele mest. V bistvu je vse samo stvar perspektive; naježijo se mi lasje, ko nekateri Pomurje še kar imenujejo slovenska Toskana. Krasno bi bilo, da bi imeli toskanske cene, kajti to bi pomenilo, da smo tudi ponudbo dvignili na tak nivo. A dokler v Pomurju ne bo profesionalnega gledališča in kakšnega vladnega urada in dokler bo regijska kulturno-umetniška ponudba sledila zgolj zahtevam široke publike, bomo zmerom obrobje. Feri in Duško izjemno tankočutno lovita zvoke, fragmente in duhove preteklosti in jih skozi zanimive pripovedi in v izbrušeni umetniški govorici odstirata bralcem. Navsezadnje ju tudi prevajajo v številne tuje jezike. Na drugi strani pa je še vedno preveč poenostavljene in nedomišljene interpretacije pomurskega kulturnega in duhovnega prostora. Prodajanje nostalgije in folklorne je pač marketinško zelo všečno, tudi, da se razumemo, zelo pomembno, a v regiji živijo izobraženci, vanjo se vračajo mladi, kulturni turisti so med najhitreje rastočo turistično populacijo in vsi ti si želijo tudi drugačnih, sodobnih, urbanih vsebin.

- **Vsi trije ste povezani z reko Muro, Norma jo prečka vsak dan in ji marsikaj simbolizira, Ferijevi iskalci zlata in druge literarne osebe so zaradi**

reke usodno zaznamovani, Dušanove osebe ne morejo do Čakovca, če ne prečkajo reke, ali jih prisilno internirajo na sever, pri tem je Mura neke vrsta ločnica med domovino in tujino. Mura je v naši občini poplavila leta 1935 predvsem Benico in Petišovce, hkrati pa sta poplavljal Lendavo tudi Kobiljski potok in Ledava. Mura je vedno veljala za nevarno reko, veliko je nudila, a tudi vzela, čeprav je izžarevala tudi romantičnost in nostalgичnost. Predstavite svoj osebni ali umetniški, literarni pogled na našo pomembno reko.

N. Bale: Mi, ljudje z radgonskega konca, smo Muro večinoma doživljali kot mejno in obmejno reko. Po letu 1918 je del Radgone ostal na avstrijski strani, po letu 1945 je obrežje reke predstavljalo smrtno nevarno področje, na obeh straneh so patroljirali graničarji, po vstopu Slovenije v EU so meje sicer formalno padle, a to je bil prekratek čas, da bi iz zgodovinskega spomina, kljub mnogim medosedskim projektom, izginil občutek nelagodja. No, komaj smo sproščeno začeli prehajati Most prijateljstva med Radgonama, smo leta 2020 spet začeli kazati potrdila zaradi pandemijskih hudobcev. Vmes pa so se seveda ljudje ob njej kopali, ribili, po njej raftali. V meni še vedno ždi svarilo iz otroštva, da je Mura deroča, temna in te lahko mimogrede odnese v morje, ki pa je res zelo zelo daleč.

F. Lainšček: Meni je reka Mura že ves čas literarno zanimiva zaradi svoje dvojne narave. Po eni strani je idilična, zasanjana, razlita in morda celo romantična, obenem pa je to neobičajno hitra ravninska reka, ki je zaradi specifičnega toka lahko zelo nevarna, da ne rečem kar zahrbtna. Ob njej se je skozi vsa obdobja dogajalo veliko lepega, obenem pa je vzela tudi veliko življenj. Verjetno je ravno zaradi tega z njo povezano veliko zgodb in je vsekakor tudi reka z bogato mitologijo.

D. Šarotar: Prve kulture in najstarejše civilizacije so vzniknile na bregovih mogočnih rek, spomnimo se samo vodotokov Evfrata, Tigrisa in Nila. Podobno je bilo v naših krajih, ob obalah Drave, Donave in tudi Mure. Ljudje so reke vedno izkoriščali, bodisi za plovbo, ribolov in energijo, hkrati pa je bila reka vedno tudi močan simbol. Na bregovih so ljudje darovali, častili in se čudili.

NORMA BALE

Avtorica romanov, kratke proze, dvojezične slikanice za otroke in monodrame, direktorica Kultprotur v Gornji Radgoni (2008–2016); vodila in sodelovala v mnogih pomembnih projektih s področja literature, kulture in turizma. Poučuje slovenščino na gimnaziji v Bad Radkersburgu.

Zadnje prozno delo: *Ptice dronovke* (2021).

Nagrade: nominacija za kresnika Sekstant (Š. Kardoš, R. Titan Felix, 2003).

Reke so vedno dajale in tudi neizprosno jemale. Jezik, s katerim ustvarjam, čutim kot neskončno reko, ki počasi teče skozi mene. Čeprav je ta reka zares nevidna in skrita nekje globoko, slutim, da je na las podobna vsem rekam, ki sem jih videl in tudi tistim, ki jih ne bom nikoli zares videl. Ko se spustim k Muri, vidim vse reke in slišim vse zgodbe, ki jih reke skrivajo v sebi in nosijo po svetu. Vse vode se zlivajo v morje, v to veliko pesem, ki je vidna tudi iz oddaljenega vesolja.

- **Vedno dvojezična Lendava, ki je imela tako katoliško kot evangeličansko cerkev ter sinagogo, je mesto z bogato zgodovino in kulturo. Ostala je precej meščanko mesto, v katerem so pomembno vlogo odigrali trgovci židovskega rodu in intelektualci tistega časa. Ključno vlogo**

pa so imeli tudi tako razumni, svobodomiselni in gospodarsko ter kulturno naravnani podporniki Lendave, kot so bili člani družine Hajos Kakasdy. Tudi Sobota je imela grad in meščansko zgodovino, a je mesto doživelo drugačne vplive. Dušan, med branjem Biljarda v Dobrayu sem se naučila veliko o zgodovini Sobote (s tem nadaljujete tudi v novem romanu Zvezdna karta), pri merjala sem lahko usode trgovcev židovskega rodu z lendavskimi in odnos bodočih podjetnikov ter odnos okupatorjev do domačinov. Če izhajamo iz časa vaših in Lainščkovih romanov, kaj imata Sobota in Lendava skupnega, v čem se razlikujeta, kaj se lahko prebivalci skozi zgodovino drug od drugega naučimo?

D. Šarotar: Res je, ko se sprehodiš posredišču Lendave ali Sobote, sprehajalec zlahka začuti podoben melos, tako v arhitekturi, nenazadnje so večino historičnih zgradb v poznem 19. in v začetku 20. stoletja v obeh mestih zasnovali prav madžarski arhitekti, ob tem pa seveda ne smemo spregledati nekega širšega zgodovinskega, kulturnega in gospodarskega konteksta. Namreč vsa panonska mesteca in velika mesta, ki so raztrošena

širom po pokrajini nekdanje monarhije, so si nekako podobna. Imajo neko specifično atmosfero, ki jo najlepše zajame prav literatura. Prekmurje pri tem ni nobena izjema, Sobota, Lendava, Beltinci, Radgona, Ljutomer, Čakovec, vsi ti kraji ob reki Muri, so nekoč stali nekje na robu, daleč od boga in daleč od politike, površnemu bralcu bi se zdelo, da se tukaj nikoli nič ni zgodilo, da je to svet močvirij, stišja, blata in žalosti. Kot bi smrt hodila sem počivat. Pa vendar, tudi tukaj se je rojevala velika muzika in pisala pretresljiva poezija, kar nam pričajo številni izjemni ustvarjalci, od slikarjev, pesnikov, glasbenikov, pa tudi tiskarjev, trgovcev in industrialcev. Lendava in

➤ **Dušan Šarotar:**
Zvezdna karta
(Založba Goga, Novo Mesto, 2021)

Sobota sta polni zgodb, tragičnih in tudi zgodb o uspehu, kultura in umetnost v obeh mestih sta močni, tako kot v številnih drugih mestih, večjih ali manjših. Bogastvo je v večkulturnosti te pokrajine, v jezikih, verah in običajih. Smo vrata v veliko ravnino in hkrati okno v njeno notranjost. Nekoč so med Soboto in Lendavo potekale številne poti in vezi, mesti sta tekmovali v omiki in tudi v nogometu. Več se bomo srečevali, večji bomo.

F. Lainšček: Sobota in Lendava sta majhni panonski mesti na robu veliko večje, če že ne kar neskončne Panonije. Ob vseh razlikah, ki bi jih gotovo lahko našli, so po moje ravno panonski sentiment tisto, kar ju najbolj povezuje. Tu živijo ljudje, katerih duše so polne nečesa, kar sem nekoč v šali imenoval stepska melanholija. Z umetniškimi in siceršnjimi prijatelji iz Lendave – žal so nekateri že pokojni – smo se o tem pogosto pogovarjali in se družili z enakimi občutki.

● **Če bi morali do konca leta oddati kratko zgodbo, novelo, pripovedko, pravljico, v kateri bi glavno vlogo odigrali literarni osebi iz Lendave, koga bi ustvarili? Kakšne lastnosti bi imeli, kaj bi bilo njuno sporočilo?**

F. Lainšček: S Sándorjem Szúnyoghom bi se rad še kdaj sprehodil po njegovih gorica. In z Istvánom Galičem bi rad še kdaj posedal v njegovem ateljeju. Lepše fikcije si ta hip ne znam zamisliti.

N. Bale: Hja, Piroška je zagotovo lik, ki navdihuje in je častilka življenja.

D. Šarotar: V kratkem spet obiščem Lendavo in se sprehodim s fotoaparatom po mestu. Upam, da dobim navdih za kakšno še neznano ali neodkrito podrobnost, morebiti srečam koga, ki mi bo zaupal svojo zgodbo, iz katere bom poskušal ustvariti še kakšno lepo pripoved. Pisanje skriva sanje.

VIRI, FOTOGRAFIJE:

- › Feri Lainšček (Foto: OZV)
- › Dušan Šarotar (Foto: Mankica Kranjec)
- › Norma Bale (Foto: Mediaspeed)

László Göncz

Dolnjelendavski spopad

Nemirni dogodki na območju Dolnje Lendave v prvih mesecih po priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS

Razmere v mestu Lendava in njeni okolici po 12. avgustu 1919

Pripadniki madžarske narodne skupnosti in do madžarske države lojalni prebivalci pokrajine ob Muri, ki so po zasedbi Prekmurja s strani jugoslovanske vojske 12. avgusta 1919 ostali izven Madžarske, so se zelo težko sprijaznili z novimi razmerami. Bili so razočarani in hkrati presenečeni zaradi nastale situacije, saj so – razen redkih posameznikov – o načrtih predstavnikov Slovencev, ki so sodelovali na mirovni konferenci v Parizu in od februarja 1919 odločno zahtevali tudi priključitev današnjega območja Prekmurja h Kraljevini SHS,¹ zelo malo vedeli. Ko so se na začetku leta 1919 v sodelovanju z madžarsko vlado – prvenstveno z Bélo Obalom, vladnim komisarjem Slovencev na Madžarskem – snovali načrti slovenskega avtonomnega območja v okviru madžarske države,² je zgolj predlog, ki ga je oblikovala skupina okrog upokojenega črenšovskega župnika Jožefa Klekla, zahteval tudi naselja, kjer je bilo madžarsko prebivalstvo v veliki večini (med drugimi tudi Dolnja Lendava in Monošter), vendar je to naletelo na oster protest lendavskega mestnega sveta in vodstev vasi v okolici Lendave.³ Morebitna slovenska avtonomna pokrajina v okviru Madžarske je tudi zaradi zvitega prevzema oblasti s strani komunistov konec marca 1919 postala brezpredmetna, ker tovrstnim vprašanjem v štiri-mesečnem obdobju vladanja t. i. sovjetov niso posvečali

prave pozornosti (narodnostno vprašanje so želeli rešiti v okviru t. i. internacionalne diktature proletariata).⁴ Tudi sicer v obdobju Madžarske ljudske republike (Tanácsköz-társaság) – od 21. marca do 1. avgusta 1919 – večina prekmurskih naselij z madžarsko večino, predvsem Dolnja Lendava in njen ožji okoliš, niso bili opredeljenih kot sestavni del ljudskega komisariata Slovenske krajine, niti avanturistična Murska Republika Vilmoša Tkalcza, ki s slovenskim narodnim prebujenjem v Prekmurju je imela malo skupnega, ni uvrstila tega območja v svoje potencialno ozemlje.⁵ Vse omenjeno ter še več drugih dejavnikov je vplivalo na to, da so bili pripadniki madžarske narodne skupnosti in pristaši madžarske države po jugoslovanski zasedbi Prekmurja razočarani, negotovi, predvsem pa presenečeni. To je še posebej veljalo za okrajno središče zalskega dela pokrajine, Doljno Lendavo, ki je bila tedaj po mnenju Matije Slaviča, strokovnjaka za Prekmurje v delegaciji Jugoslavije na mirovni konferenci, največje ter skupaj z Mursko Soboto najpomembnejše mesto na območju, ki ga je zasedla jugoslovanska vojska.⁶

Nova oblast je na začetku najbolj pritiskala na izobraženstvo in uradnike (predvsem na notarje), zato so omenjeni že v prvih dneh oz. tednih po zasedbi pokrajine s strani vojske SHS v velikem številu zapustili to območje (veliko njih prav Doljno Lendavo). Na drugem

1 Uroš Lipušček: Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919. Ur. Klaudija Sedar. Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija. Petanjci, 2019. str. 66–67.

2 László Göncz: Načrti avtonomne in upravne organiziranosti Slovenske krajine v obdobju Károlyijeve ljudske republike. *Studia Historica Slovenica*. Letnik 21, št. 3. Odg. urednik: Darko Friš. Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča. Maribor, 2021 (str. 727–788.). str. 755–769.

3 Vend veszedelem fenyegeti Alsólendvát és vidékét. Az alsó-lendvaiak tiltakozása. *Zalai Hírlap*, 13. 2. 1919, leto 7, št. 36, str. 1.

4 László Göncz: Načrti avtonomne in upravne organiziranosti Slovenske krajine v obdobju Károlyijeve ljudske republike. *Studia Historica Slovenica*. Letnik 21, št. 3. Odg. urednik: Darko Friš. Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča. Maribor, 2021 (str. 727–788.). str. 769–782.

5 Göncz László: »Kalandor vállalkozás a Mura mentén«. *Kérészállamok. Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921)*. Ur. Veronika Szeghy-Gayer in Csaba Zahorán. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest, 2022. (str. 309–338.). str. 315–328.

6 Matija Slavič: *Naše Prekmurje*. Pomurska založba. Murska Sobota, 1999 (v nadaljevanju: *Naše Prekmurje*). str. 163.

zborovanju prekmurskega sosveta (»parlamenta«) so člani tega organa (ki jih je 2. oktobra 1919 imenoval prvi civilni komisar za Prekmurje Srečko Lajšnic) soglašali s predlogom civilnega komisarja, naj učitelje madžarske narodnosti, ki niso obvladali prekmurskega slovenskega narečja, višji šolski svet odpusti. Tedaj se je z območja Prekmurja odselilo nad sto učiteljev.⁷

Po prvotnem šoku, ko se je presenečenje prebivalstva nekoliko umirilo, so v nekaterih naseljih zelo ostro protestirali proti jugoslovanski zasedbi in so oblikovali peticije zoper odločitve mirovne konference. Svoja sporočila in zahteve so praviloma pošiljali organom madžarske države, v nekaterih primerih pa tudi predstavnikom jugoslovanske države in antantnih sil. Árpád Vizkelety, do 12. avgusta 1919 dolnje-lendavski okrajni glavar, ki je po jugoslovanski zasedbi moral zapustiti mesto in svoj urad premestiti v naselje Zalabaksa na madžarski strani nove meje (uradno: demarkacijske črte), je 1. novembra 1919 v imenu enaindvajsetih zasedenih naselij svojega nekdanjega okraja z madžarsko večino poslal telegram angleškemu zunanjemu ministrstvu. Opozoril je na »nepravičnost odločitve« in kruto ravnanje nove jugoslovanske oblasti z madžarskim življem ter na dejstvo, da se je na omenjenem območju življenje zaustavilo, saj prebivalci pretežno madžarske narodnosti novi oblasti niso zaupali. Vizkelety je zunanje ministrstvo Anglije prosil za pomoč in posredovanje pri spremembi državne pripadnosti, ker je bila jugoslovanska prisotnost v Prekmurju po njegovem mnenju neupravičena.⁸

Med prebivalstvom so burile duhove tudi izjave pristašev Madžarske, da je odločitev mirovne konference začasna, predstavniki nove jugoslovanske oblasti pa so poudarjali, da sta sklep mirovne konference in zasedba območja s strani jugoslovanske vojske dokončna. Civilni komisar Srečko Lajšnic je glede pripadnosti območja pokrajine izjavil, da »je to za stalno večno jugoslovanska zemlja, del Slovenije.«⁹ Ker pa državna meja še ni bila dokončno določena, so neposredno prizadetemu prebi-

valstvu in dotedanji (madžarski) lokalni oblasti upanje za morebitne spremembe vivali tudi vidni predstavniki županij, h katerim so do priključitve k jugoslovanski državi pripadali. Podžupan Zalske županije Béla Kolbenschlag je bil mnenja, da je »glede neupravičene okupacije omenjenih območij še vse odprto, ker se ne ve, v čigavo korist bo odločila dokončna določba v mirovnem sporazumu.«¹⁰ Podporo razočaranemu delu prebivalstva v Prekmurju oz. na območju, ki je do avgusta 1919 spadalo v okrilje Zalske županije, so izražala tudi tista naselja dotedanjega dolnjelendavskega okraja, ki so ostala na madžarski strani. Najbrž na pobudo županijskega vodstva so vaški odbori omenjenih naselij v oktobru in novembru 1919 naslavljali protestna pisma na predstavnika angleškega zunanjega ministrstva Georga Clarka, ki se je tedaj mudil na Madžarskem, in ga prosili za posredovanje.¹¹ Pripadniki madžarske narodne skupnosti so svoje nestrinjanje izrazili tudi tako, da je nekaj društev prenehalo delovati; članstvo je kategorično odklonilo sodelovanje. Dolnjelendavsko gasilsko društvo od avgusta 1919 do leta 1925 zaradi omenjenega razloga sploh ni delovalo.¹²

Jugoslovanske vojaške enote so po 12. avgustu 1919 na več mestih brez pravne podlage prekoračile začasno mejno črto, določeno na mirovni konferenci, in marsikje grobo nastopile do lokalnega prebivalstva, med drugimi tudi v širši okolici Lentija. Po poročanju tamkajšnjih uradnikov so jugoslovanski vojaki izropali prebivalstvo, zgodilo pa se je tudi nekaj posilstev. Nekatere njihove enote so prišle celo do naselja Nova, kjer so prav tako izvajali nasilje nad prebivalstvom. V poročilu so posebej poudarili, da so jugoslovanske enote grozno ravnale »z mlado ženo gozdarja v Rédicsu, ki so jo večkrat posilili.«¹³ Jugoslovani so prekoračile demarkacijsko črto tudi na območju Hetésa, kjer so začasno zasedle vasi Szíjártóháza, Gáborjánháza, Bödeháza in Jósecz, od koder so se po nekaterih virih, z izjemo Jósecza (danes spada pod naselje Bödeháza), kjer so ostali vse do februarja 1922,

7 Prekmurski parlament. *Novine*, 12. 10. 1919, str. 1–3.; Miroslav Kokolj: *Prekmurski Slovenci 1919–1941* (v nadaljevanju: *Prekmurski Slovenci*). Pomurska založba. Murska Sobota, 1984. 26–27. p.

8 Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (v nadaljevanju: MNL ZML). *Főispáni iratok – bizalmas iratok* (v nadaljevanju: IV. 401 – b), 1. škatla. 6/eln.1919.

9 Kokolj, *Prekmurski Slovenci*. str. 19.

10 MNL ZML, IV.401 – b, 1. škatla 16/1919. 25715/ni.1919.

11 MNL ZML, IV.401 – b, 1. škatla. 16/eln.1919.

12 Sándor Varga: *Kronika lendavskega gasilstva – A lendvai tűzoltóság krónikája 1873–1983*. Gasilsko društvo Lendava. Lendava, 1973. str. 22–25.

13 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (v nadaljevanju: MNL VaML). *Nyugatmagyarországi Kormánybiztos iratai. Általános iratok* (v nadaljevanju: IV.402/b/1). str. 155–156.

umaknili šele po 8. septembru 1919.¹⁴ Kar se tiče zaselka Jósecz oz. Szentistvánlak, omenimo še zanimivost, da ta vasica s strani Vrhovnega sveta mirovne konference ni bila prisojena nobeni državi, ker pa je bila bližje vasi Bödeháza kot Žitkovcem, jo je jeseni 1921 Razmejitvena komisija prisodila Madžarski.¹⁵ Opita skupina vojakov SHS je 2. oktobra 1919 obstreljevala vas Lendvaújfalu, ki se nahaja vzhodno od vasi Pince na madžarski strani (danes spada pod Tornyiszentmiklós). V naslednjih dneh so nekateri neodgovorni vojaki vdrl v tamkajšnje vinske kleti in objekte v okoliških naseljih.¹⁶

Tovrstne neupravičene prekoračitve začasne državne meje s strani jugoslovanske vojske v času zasedbe Prekmurja je Matija Slavič v svojih zapisih opravičeval s tem, da so to Jugoslovani počeli iz previdnosti. Zasedli so tudi naselja, ki jih je Vrhovni svet mirovne konference 9. julija 1919 prisodil Madžarski po načelu »rajši malo več kakor premalo«.¹⁷

Negotovosti med prebivalstvom so v prvih dneh po priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS povzročali tudi drugi razlogi, predvsem nasprotujoče si izjave nekaterih državnih veljakov in predstavnikov antante. Na osnovi poročil in dopisovanj med Vrhovnim poveljstvom jugoslovanske vojske in zunanjim ministrstvom v Beogradu, ki so se sklicevali na izjave visokih predstavnikov madžarske strani, lahko ugotovimo, da je zasedba Prekmurja presenetila celo madžarsko vlado, ki se je zaradi pridobitve verodostojnih informacij obrnila na francosko misijo v Budimpešti. Od francoskih vojaških predstavnikov naj bi dobili napačno razlago, da Jugoslovani niso imeli pravice okupirati Prekmurja, kar je dodatno razburkalo javno mnenje v pokrajini. Poveljstvo madžarske vojske je zahtevalo, naj se vojaške enote SHS umaknejo za demarkacijsko črto, določeno pred enim letom s t. i. beograjsko konvencijo, česar seveda jugoslovansko vojaško vodstvo ni upoštevalo, saj so zasedbo Prekmurja izvedli na osnovi sklepa Vrhovnega sveta mirovne konference. Poveljništvo vojske je zunanjemu ministrstvu Kraljevine SHS predlagalo, naj mirovna konferenca Madžare uradno seznani z

dejanskim stanjem.¹⁸ Vendar se to še nekaj časa verjetno ni zgodilo, zato ni presenetljivo, da je komandant vojaških enot v Čakovcu poročal, da na Madžarskem »vztraja« novica, da bodo Jugoslovani čez nekaj dni zapustili Prekmurje in se umaknili na območja južno od reke Mure. Čakovski vojaški komandant je poročal tudi o tem, da v zahodnem delu Madžarske mobilizirajo prostovoljce, in prosil svoje nadrejene, da po diplomatski poti preprečijo širjenje neresničnih informacij madžarske vlade. To poročilo so prebrali na zasedanju mirovne konference 20. novembra 1919 in so z njegovo vsebino seznanili tudi predsednika Clemanceauja. Vse to je vplivalo na poznejše aktivnosti, člani antantne misije v Budimpešti so namreč dobili jasne napotke, naj pri madžarski vladi preprečijo širjenje dezinformacij.¹⁹

»Dolnjelendavski spopad« oz. napad Madžarov za prisvojitev okolice Lendave

Omenjene nejasnosti ter različne in nasprotujoče si interpretacije so nezadovoljne prebivalce naselij ob t. i. novi državni meji in v njeni bližini spodbudile k samovoljni, sicer nedvomno iluzorni »določitvi« dokončne državne meje. To je bil najbrž glavni razlog za največje, skorajda samoiniciativno vojaško dejanje na območju Prekmurja z namenom zavzetja in vrnitve Dolnje Lendave in njene okolice k Madžarski. Glede na tedanje kaotične razmere med prebivalstvom ni presenetljivo, da se je 29. novembra 1919 zjutraj več prostovoljcev iz Dolge vasi, Lendave in nekaterih drugih naselij pridružilo skupini madžarskih vojakov, graničarjev, ki so – brez odobritve višje madžarske vojaške oblasti – iz Rédicisa napadli jugoslovanske vojake na območju severno od mesta Lendava. Vrhovno poveljstvo jugoslovanske vojske je v poročilu vladi in predstavnikom jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci dejanje označilo za »provokacijo Madžarov«, na Madžarskem,

14 Tantalics Béla: Zalasombatfa története. Zalasombatfai Községi Önkormányzat Képviselő-testülete. Lenti, 1997. str. 35–38.

15 Matija Slavič, Naše Prekmurje. str. 269.

16 MNL VaML, IV.402/b/1. str. 742., str. 743.

17 Matija Slavič, Naše Prekmurje. str. 269.

18 Arhiv Jugoslavije (v nadaljevanju: AJ), Delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na konferenciji mira u Parizu (v nadaljevanju: F 336). f-18. 3151. Dsc03167 (zaupno 512).; 3418. Dsc03173 (zaupno 10423). Opomba: Viri iz Arhiva Jugoslavije izvirajo iz zbirke, ki jo je za potrebe raziskovalne dejavnosti v Prekmurju, v dogovoru z Madžarsko narodno samoupravno skupnostjo občine Lendava, pred nekaj leti prevedel in pripravil Árpád Papp, etnolog iz Vojvodine.

19 AJ, F 336, f-18. 4547. Dsc03192, Dsc03193.

kot tudi v okolici Lendave, pa so o napadu govorili kot o »dolnjelendavskem spopadu«. V prvem telegramskem sporočilu je dolnjelendavska vojaška komanda zapisala, da so Madžari 29. novembra 1919 zjutraj prestopili »demarkacijsko črto« pri Szabólakosu,²⁰ pregnali jugoslovansko vojaško osebje in vkorakali v Dolnjo Lendavo. Dve četi 43. rekrutskega polka, ki sta bili tedaj nastanjeni v mestu, sta pozneje Madžare pregnali iz Lendave, jugoslovanske vojaške enote pa so do desete ure dopoldne ponovno zasedle svoje položaje. V času omenjenega poročanja je bilo po gričih severno od Čentibe še slišati pokanje pušk, v okolici pa bi se naj pojavilo tudi madžarsko letalo. Naknadno so izvedeli, da so Madžari s seboj odpeljali jugoslovanskega kapetana Georgijeviča in enajst žandarjev.²¹

Naslednji dan, 30. novembra, so pristojne vojaške oblasti poročilo dopolnile in delno spremenile. Navedli so, da so bili madžarski napadi prejšnji dan, ki so zajeli širšo okolico Dolnje Lendave, zelo resni in da je bilo v vojaško operacijo vključenih blizu tisoč mož redne madžarske vojske, ki so razpolagali tudi s topovi (na osnovi vseh znanih virov lahko trdimo, da so bile te številke pretirane). Največji napad je bil usmerjen proti Dolgi vasi in Dolnji Lendavi in je bil z madžarskega vidika na začetku uspešen. Madžarske enote so v jutranjih urah 29. novembra 1919 v celoti zasedle naselje Dolga vas in severni del Dolnje Lendave. V drugem poročilu so navedli tudi smeri jugoslovanskega protinapada in sporočili, da so omenjeni četi in ena topniška baterija prečkale demarkacijsko črto pri Szabólakosu in Madžarom sledile do Rédcisa. Druga skupina madžarskih vojakov je medtem napadla tudi pri Pincah. Tam naj bi bili na jugoslovanski strani štirje ranjeni, dva stražarja in en oficir pa ujeta. Nasprotna stran naj bi utrpela večjo izgubo, navajali so deset mrtvih, več ranjenih in nekaj ujetih Madžarov. Tudi v tem primeru je šlo za obojestransko dezinformiranje. Kot vzrok madžarskih napadov so v poročilu navedli, da je šlo za z Dunaja in iz Gradca vodeno agitacijo, namenjeno temu, da mirovna konferenca dobi vtis, da prebivalci

Prekmurja ne želijo postati del Kraljevine SHS.²² Drugega decembra 1919 je jugoslovansko zunanje ministrstvo kot dokaz intenzivne madžarske propagande v zvezi z omenjeno akcijo delegaciji na mirovni konferenci poslalo tudi pismo obrambnega ministrstva, v katerem so na podlagi policijskih poročil zapisali, da je ena od madžarskih političnih strank v Prekmurju delila letake, katerih vsebina je bila usmerjena proti jugoslovanski oblasti in vladi. Na letakih je bilo na eni strani besedilo v madžarščini, na drugi pa v prekmurskem slovenskem narečju. Prebivalstvo je bilo »naslovljeno« z besedno zvezo »slovenski bratje«, podpisan pa je bil grof Antal Sigray, tedanji veliki župan Železne županije.²³

O vojaških dogodkih v okolici Lendave so na širšem geografskem območju krožile različne, obojestransko tendenciozne in nasprotujoče si informacije. Npr. časopis *Budapesti Hirlap*, eden od osrednjih madžarskih dnevnikov, je – sklicujoč se na vire madžarske tiskovne agencije – glede omenjenega dogodka, s katerim je želel zanikati po mnenju uredništva nerealno interpretacijo jugoslovanske strani, teden po dogodku objavil naslednje poročilo: »29. novembra zjutraj so se madžarski vojaki v Rédcisu urili v metanju ročnih granat (bomb). Jugoslovanska vojaška straža v Szabólakosu je mislila, da se je z naše strani začel napad, in so se umaknili v Dolnjo Lendavo. Vojaki stražnice v Rédcisu pa so mislili, da so se Jugoslovani umaknili iz Prekmurja, zato so krenili v Dolnjo Lendavo, kjer pa so bili napadeni. Zaradi tega so se vrnili v Rédcis.«²⁴

O »dolnjelendavskem spopadu« je podžupanu Zalske županije 6. decembra 1919, teden dni po dogodku, podrobno poročal György Vermes, gozdarski inženir iz Dolnje Lendave.²⁵ Zelo obširno je omenjeni napad in njegove posledice predstavil tudi tedanji dolnjelendavski rimskokatoliški dekan in župnik, časní kanonik Flórián Strausz v povzetku zgodovine mesta in njene okolice, ki sta ga napisala skupaj z bratom, tudi duhovnikom kanonikom Antalom Strauszm (ostalo je v rokopisu).²⁶ Ker omenjeni

20 »Szabólakos« je bila pristava na Esterházyjevem veleposestvu, ki se je po letu 1919 znašla na sami mejni črti med Rédicsem in Dolgo vasjo. Njena lokacija je bila približno tristo metrov jugovzhodno od poznejšega mednarodnega mejnega prehoda med omenjenima naseljema. Danes več ne najdemo sledov nekdanje pristave.

21 AJ, F 336, f-16. 4705. Dsc03913.

22 AJ, F 336, f-18. 4711. Dsc03915-Dsc03916.

23 AJ, F 336, f-18. 4854. Dsc03197 (zaupno 14391).

24 A rédcisi összetűzés. *Budapesti Hirlap*. Leto 39, št. 131., 5. 12. 1919. str. 5.

25 Hadtörténelmi Levéltár (v nadaljevanju: HL). Vezérkari főnök (v nadaljevanju: VKF), II. csop. ált. 1227/101-102-1919 (827).

26 Strausz Antal-Strausz Flórián: Alsólendva története. Opis zgodovine Lendave in okolice. Rokopis. Nagylengyel, 1929 (v

- ➊ **Poslopje na Glavni ulici v Dolnji Lendavi na koncu drugega desetletja 20. stoletja (nahaja se poleg novega Centra za zaščito in reševanje), kjer je imelo sedež gozdni inšpektorat veleposestva Esterházy. V njem je stanoval gozdarski inženir György Vermes z družino** (Vir: Zbirka Istvána Vide, zbiratelja razglednic in fotografij iz Lendave.)

poročili zelo ilustrativno osvetlita širši kontekst »dolnje-lendavskega spopada« in tedanjo »splošno« situacijo v Dolnji Lendavi, ju bolj obširno predstavimo.

Vermes je v poročilu – ki je bilo posredovano tudi madžarski vladi in vrhovnemu madžarskemu vojaškemu poveljstvu – zapisal, da je skupina madžarskih vojakov v Dolnjo Lendavo prispela okrog sedme ure zjutraj. Po mestu je glavna skupina prodirala po Glavni ulici približno 150 metrov dlje od njegove hiše oz. stanovanja.²⁷ Poleg skupine, ki je prodirala po osrednji lendavski ulici, sta na tej relaciji napadali še dve skupini. Ena je prihajala

po travniku ob železniški progi pod mestom, druga pa po vinogradih, torej po gričih nad Lendavo. Jugoslovanske vojake je sprva zajela panika, zato so se »brezglavo« umikali; ne samo iz Lendave, temveč – tako piše Vermes – po celotni liniji od Kapce do Kerkaszentkirálya. Tudi Vermes je potrdil, da so se madžarskim vojakom pri vojaški akciji pridružili domačini. Napadalci so pretrgali telefonske linije, obmejne jugoslovanske stražarje so odstranili iz njihove postojanke v Dolgi vasi, prav tako tudi kapetana Đorđevića iz t. i. Ivaničeve hiše, ter jih odpeljali v zaledje. Vermes ni imel neposrednih informacij o tem, na kolikšnem območju širše pokrajine so Madžari napadli, vendar je na osnovi pridobljenih podatkov zapisal, da je skupina madžarskih vojakov prodirala tudi iz naselja Dobri, pridružili pa so se jim domačini iz Kerkaszentkirálya in Lovászija. Po njegovem mnenju med jugoslovanskimi vojaškimi enotami »panika« ni dolgo trajala, dokaj hitro so se konsolidirali, organizirali protinapad in zaustavili napredovanje Madžarov. Neposredni boji so potekali

nadaljevanju: Rokopis bratov Strausz). 113–118. p. Opomba: Omenjeni rokopis je hranil Škofijski arhiv v Sombotelu, vendar se je original izgubil. V mariborskem Pokrajinskem arhivu je na razpolago zgolj zelo pomanjkljiva fotokopija originala (manjka več kot tretjina besedila).

27 Točna lokacija Vermesovega stanovanja v pismu ni navedena, vendar je znano, da so bile družine gozdarskih inženirjev in strokovnjakov Esterházyjevega posestva, tudi Vermesa, v še danes stoječi stavbi Glavne ulice, poleg novega Centra za zaščito in reševanje.

tudi na travniku v bližini Verme-sovega stanovanja, zato je lahko na lastne oči videl ranjenega madžarskega vojaka Gáborja Péterfija, ki je v znak predaje dvignil roko in se napotil proti jugoslovanski enoti. Kljub temu so ga jugoslovanski vojaki ustrelili. Bil je prva žrtev v tej vojaški akciji. Po Vermesovem poročanju podžupanu Zalske županije je na madžarski strani padel tudi gimnazijski dijak Antal Varga, ki je bil že v času t. i. madžarskega boljše-vističnega obdobja v vojaški službi, od »civilistov«, ki so se priključili madžarskim vojakom, pa sta padla še József Ribes iz Dolgovaških goríc in mlad moški iz Mostja. Na »madžarskem« delu Lendavskih goríc je bil naključno ubit tudi moški, ki se je s kolegi ali sovaščani brez orožja

vračal proti domu, ko so začeli nanje streljati Jugoslovani, še en moški pa je bil tam zelo hudo ranjen. Slednjega je Vermesov kočijaž odpeljal na železniško postajo v Dolnjo Lendavo, od koder so ga z vlakom odpeljali v varaždinsko bolnico. O človeških izgubah nasprotni strani Vermes ni imel konkretnih informacij, ubitih pa naj bi bilo od deset do dvanajst ljudi, kar pa – če primerjamo z madžarskimi in jugoslovanskimi poročili – niso zanesljivi podatki.²⁸

Župnik Flórián Strausz je zapisal, da je v soboto, 29. novembra 1919, Dolgovaščane in Lendavčane prebudilo glasno streljanje. Po njegovih informacijah je iz Rédicisa napadlo za dobre pol stotine odločnih vojakov, ki so kljub malemu številu s konstantnim streljanjem presenetili jugoslovanske vojake. Svoje lokacije naj bi v zelo kratkem času zapustili tudi »rezervisti«, ki so bili nameščeni v stavbi meščanske šole, lendavske osnovne šole in osnovne šole v Gaberju (verjetno so bili mišljeni tisti, ki niso bili na straži ali drugi vojaški dolžnosti). Uspeh madžarskih vojakov in njihovih podpornikov v Dolnji Lendavi je spodbudilo tudi mlajše moške iz Pinc, ki so – po navajanju Strausza – jugoslovansko stražo iz omenjenega

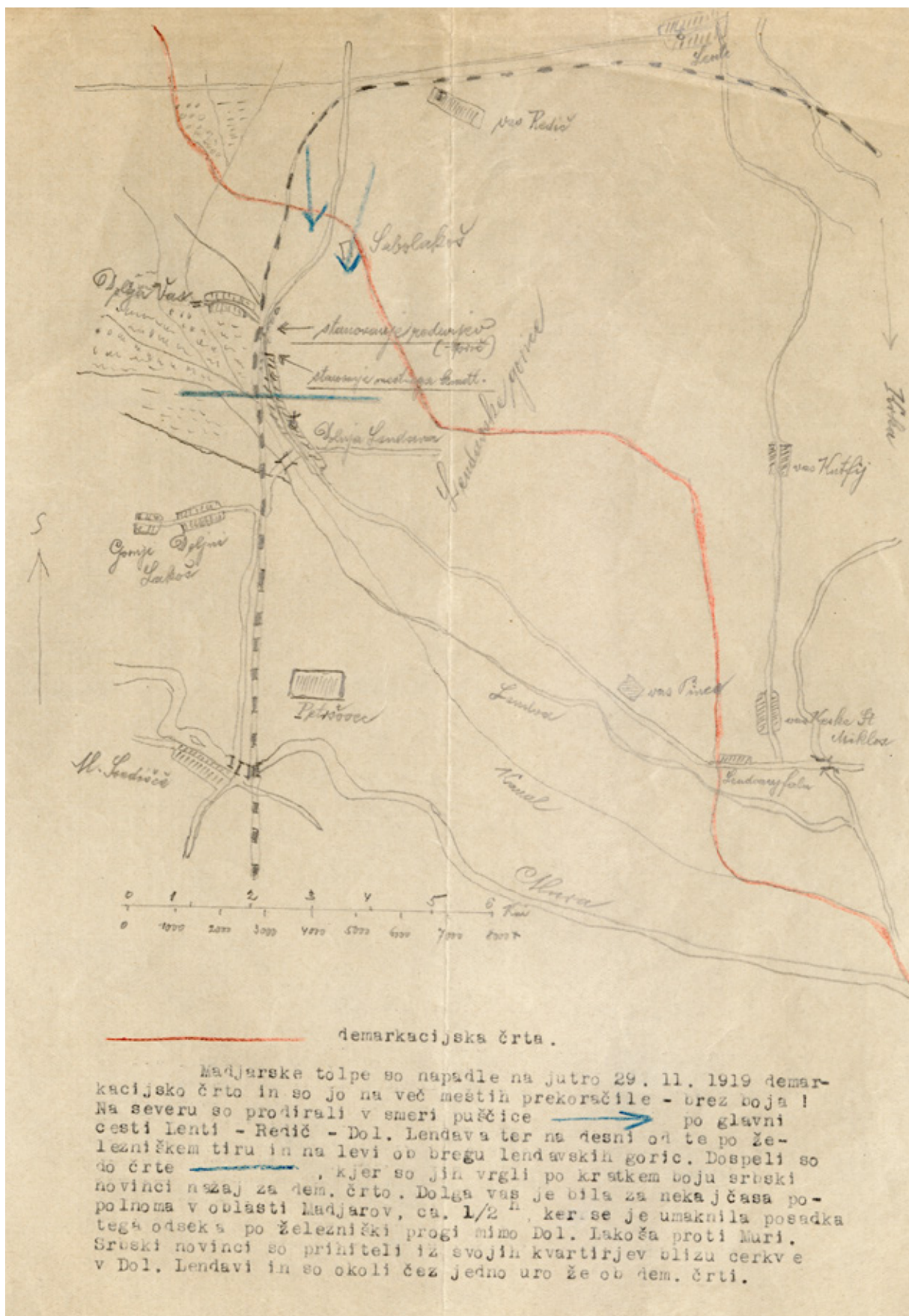
◀ **Flórián Strausz, dolnjelendavski župnik, dekan in kanonik, eden od najvidnejših predstavnikov lendavskega meščanstva v času priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS.** (Vir: Békássy Jenő: Zala vármegye feltámadása Trianon után. Zalai fejek. Budapest, 1930.)

naselja pregnali v sosednjo Dolino. Tudi v tem »poročilu« so navedene identične smeri napada madžarskih vojakov na Dolnjo Lendavo, kot jih je predstavil Vermes. Dolnjelendavski župnik je kot lokacijo, do kamor so se Madžari uspeli prebiti v mestu, omenil hišo znane lendavske družine Isoó. Strausz je navedel, da so bolj prisebni predstavniki vojske SHS hitro ugotovili številčno šibkost madžarske skupine, ne glede na to, da so se ji priključili tudi nekateri domačini. Tako je številčno precej močnejša jugoslovanska vojska, ki je imela tudi bistveno kvalitetnejše orožje, zaustavila madžarske vojake ter jih prisilila k umikanju. Že ob pol devetih dopoldan je bil v mestu mir, streljanja je bilo konec. Župnik Strausz je objektivno priznal, da slabo

pripravljen madžarski napad ni mogel biti uspešen, žal pa je spopad zahteval tudi žrtve. Med »madžarskimi« žrtvami je tudi po njegovih informacijah prvi padel v Kőrmendinu rojeni Gábor Péterfi iz posadke mejnih stražarjev v Rédicisu. Ubit je bil ob železniški progi med Lendavo in Dolgo vasjo. Strausz je zapisal, da se je Péterfi, ko je bil že ranjen, predal, vendar so ga jugoslovanski vojaki kljub temu z bajoneti pokončali. Na območju Dolgovaških goríc je padel 50 letni József Ribes, dolgovaški vinogradnik, ki je, ko so ga ranili, odvrzel orožje in pobegnil v neko klet, vendar so ga vojaki SHS s strelji skozi okno ubili. István Hancs, 51 letni dninar iz Dolgovaških goríc, je bil ranjen in nato ubit na griču za židovskim pokopališčem v Dolgi vasi. Njegovo truplo so našli šele teden dni pozneje, kar potrjuje tudi zapis v mrliški knjigi lendavske župnije, kjer je zapisano, da so ga pokopali v Dolgi vasi. Zdravnik je ugotovil nad deset strellov na njegovem telesu in glavi, ki so bili zadani od zadaj, in sicer iz neposredne bližine, po čem so sklepali, da je bil prvotno le ranjen, ko pa so ga našli, so ga precej kruto pokončali.²⁹ Antal Varga, 21-letni

28 HL, VKF II, 1227/101-102-1919 (829).

29 Halottak anyakönyve – Mrliška knjiga Župnije Lendava. Hrani Župnija Lendava. Zabeležke med 30. novembrom in 10. decembrom 1919.

Ročno narisana predstavitev napada mađžarskih vojakov in pridruženih civilnih prebivalcev na Dolgo vas in Dolnjo Lendavo dne 29. 11. 1919 ter kratka razlaga ter opis dogodkov v okviru omenjenega dejanja. (Vir: Pokrajinski arhiv Maribor, SL_PAM/0039, Zbirka gradiva za Prekmurje, Poročilo in skica napada mađžarskih tolpe preko demarkacijske črte v Lendavi dne 29. 11. 1919, arhivska škatla 1, ovoj 1/14.)

mladenič iz Zalaegerszega z opravljeno gimnazijsko maturo, ki je – kot je zapisal tudi Vermes – živel v Dolnji Lendavi, je padel v bojih na glavni mestni ulici (pokopali so ga v Dolgi vasi). Med tedanje žrtve je Strausz uvrstil še Vendela Fehérja, 21-letnega mladeniča iz Doline, ki ni bil udeleženec bojev, padel pa je 1. decembra 1919 pred rojstno hišo, ko je jugoslovanska vojaška enota obstreljevala vasi Dolina, Pince in Lendvaújfalu (slednje naselje je na madžarski strani demarkacijske črte).

György Vermes je v svojem poročilu zapisal, da se je komandant jugoslovanske vojaške enote v Dolnji Lendavi, podpolkovnik Dragutin Perko (nekdanji oficir avstro-ogrske vojske, pred jugoslovansko zasedbo Prekmurja pa komandant v Medmurju), v času napada na Lendavo mudil v Čakovcu. Skupaj s topniško enoto, ki je bila nekaj dni prej premeščena v Mursko Središče, se je vrnil v Lendavo okoli desete ure dopoldan. Po mnenju župnika Strausza je Perko naročil omenjeni topniški enoti, ki je razpolagala s štirimi topovi, da začnejo popoldne obstreljevati naselja na madžarski strani meje, najbolj intenzivno Rédics in Lendvaújfalu. V omenjeni vaseh sicer ni bilo storjene večje škode, so pa zelo nastradali prebivalci Pinc, kjer je jugoslovanska vojska zaradi začasne madžarske zasedbe kaznovala celo vas ter jo sodeč po zapisu Strausza popolnoma opustošila. Vermes je v svojem poročilu navedel, da so vas Pince ter naselja na madžarski strani demarkacijske črte, Lendvaújfalu in Kerkaszentkirály, Jugoslovani obstreljevali tudi iz međimurske oz. međmurske Peklenice. Vsem stanovalcem Lendave je bilo strogo naročeno, da ostanejo v svojih domovih, po sedmi uri zvečer pa niso smeli prižgati niti luči.

Neposredno po teh dogodkih so neodgovorni posamezniki jugoslovanske vojske začeli ropati na območju Lendave. V samem mestu so zabeležili dvanajst vlomov, v Dolgi vasi pa skoraj ni bilo hiše, kamor ne bi nasilno vdrli. Nasilneži so si prisvajali vse mogoče, od kokoši do oblek. Prebivalci Doline so se pritožili na policijski postaji, vendar so jim odgovorili, da je v »omenjenih naseljih prosta (dovoljena) kraja«. Zaradi tega je inženir Vermes osebno obiskal podpolkovnika Perka, ki mu je obljubil, da bo poskusil tovrstna dejanja ustaviti, vendar naj pri tem ne bi bil najbolj uspešen. Kljub temu Vermes o Perku ni imel slabega mnenja, saj podpolkovnik ni bil navdušen do prisilnega zapiranja lokalnega prebivalstva, kar je bil, kot

bomo v nadaljevanju predstavili, najbolj krut povračilni ukrep za napad madžarske vojaške enote na Lendavo. Vzdušje v Dolnji Lendavi je bilo po omenjenem dogodku na podlagi poročil Vermesa in Strausza zelo napeto. Jugoslovani so državno mejo zaprli in strogo zastražili. Otroci so se smeli zadrževati na ulici zgolj do šestnajste ure, odrasli pa uro dlje.

Povračilni ukrepi jugoslovanske oblasti

Med zelo krutimi jugoslovanskimi povračilnimi ukrepi izstopa tisti, kot smo že nakazali, ko so 30. novembra 1919 v Dolnji Lendavi odvzeli prostost štiridesetim uglednim meščanom in jih popoldne istega dne odpeljali v Beltince. Po poročilu Vermesa so prvotno aretirali Nándorja Fussa, priznanega lekarnarja in poslanca madžarskega državnega zbora med letoma 1910 in 1918, vendar so ga še isti dan izpustili. Sam Vermes, kot tudi Strausz, nista bila med zaprtimi. Kmalu so izpustili tudi dvajset oseb izmed tistih, ki so jih odpeljali v Beltince. Po Strauszu vem poimenskem navajanju so bili izpuščeni naslednji ugledni Lendavčani in prebivalci okoliških naselij: Pál Tóth – dolgovaški učitelj, Nándor Révész – lekarniški pomočnik, Sándor Szporni – uradnik na posestvu Esterházy, Béla Bittera – učitelj na meščanski šoli, Ignác Schmiedt – okrajni računovodja, Kálmán Matuss – nekdanji zastavnik, Lajos Révész – krojač, Adolf Büchler, Gábor Göncz – pek, Ernő Strasser – vele gostilničar, Henrik Stern – odvetniški pisar, dr. Adolf Wollák – odvetnik, Miklós Wollák – lekarniški pripravnik (Strausz je zapisal, da je po prežvelem stresu dva tedna pozneje umrl zaradi krvavitve v pljučih), József Pollák – veletrgovec, János Illés – železniški skladiščnik, Ferenc Lenárth, Czakó (ime ni navedeno) – arhitekt veleposestva, ter mladeniča Lajos Elefánt in Ferenc Erős.

György Vermes je v svojem drugem, dopolnjenem poročilu podžupanu Zalske županije z dne 8. decembra 1919 naštel enaindvajset oseb, ki so še naprej ostale zaprte v Beltincih. Med zaprtimi Lendavčani so bili: Elek Hadrovics – notar, Kálmán Farkas – rimokatoliški kaplan, Gyula Vitéz – odvetnik, dr. Vilmos Némethy – odvetnik, István Horváth – pisar na notariatu, Ede Havel – sodni izterjevalec, Elek Balkányi – trgovski pomočnik, Sándor

Török – čevljar, Miklós Varga – krojač, Sándor Hegedüs – mizar, Viktor Lenarics – gostilničar, Henrik Blau – trgovec, Jenő Schön – trgovec, Imre Tőke – dimnikarski mojster, Kálmán Melczer – brivec, Jenő Melczer, Sándor Stern – pisar ter Gyula Magyaródi, Gyula Vehovits, Géza Hunyady in Kálmán Hunyadi. S pomočjo policije so 7. decembra 1919 pozvali svojce omenjenih, da svojim zaprtim bližnjim prinesejo obleke in druge nujne potrebščine, ker jih bodo odpeljali v Beograd. Ko se je v Dolnji Lendavi to izvedelo, je delegacija meščanov, v kateri so bili župnik-kanonik Strauss, zdravnika Józsa in Brünner, nekdanji vodja sodišča Karabélyos, evangeličanski duhovnik Teke, upravnik posestva Esterházy Raffensperger in tudi Gyula Vermes, odšla k namestniku civilnega komisarja dr. Jožefu Kočarju, ki je imel sedež v Dolnji Lendavi, s prošnjo, naj zaprtih someščanov ne odpeljejo v Beograd, temveč naj jih zaslišijo in preiskujejo doma. Žal so bili prepozni. Jožef Kočar je od svojega nadrejenega, civilnega komisarja Berbuča izvedel, da je bila zadeva že predana notranjemu ministru, zato za preiskavo lokalna oblast ni bila pristojna.³⁰ Delegacija uglednih Dolnjelendavčanov je poiskala tudi podpolkovnika Perka, ki tudi ni dal nika-kršnega zagotovila, da bi lahko v zvezi z njihovo prošnjo uspešno ukrepal. Sicer je sprejem pri Perku po mnenju Vermesa potekal v dokaj prijaznem vzdušju. Glede madžarskega napada na Lendavo naj bi bil Perko mnenja, da ni šlo za nepremišljeno potezo kopice ljudi, ker je bil izveden na širšem območju in so v njem sodelovali tudi vojaki iz precej oddaljenega naselja Zalalövő. Strinjal se je s tezo, da ukaz verjetno ni prišel od osrednje madžarske vojaške oblasti, vendar je dogodek kljub temu obsodil. V zvezi s prijetjem prej naštetih štiridesetih Lendavčanov je podpolkovnik Perko povedal, da je prvotno dobil ukaz za zaprtje petdesetih oseb ter zelo rigorozno odredbo, naj, v kolikor se bodo ti napadi iz Madžarske ponavljali, zaprte osebe postrelijo. On naj bi bil tisti, ki je število zaprtih oseb znižal na štirideset, glede njihovega morebitnega streljanja pa povedal, da bi bila to zelo radikalna poteza, zato je priprte rajši predal civilni oblasti. Podpolkovniku Perku naj bi njegovi nadrejeni tudi ukazali odvzem prostosti dodatnim dvajsetim osebam, ki naj bi jih dal postreliti ob prvem naslednjem napadu Madža-

rov. Komandant Dragutin Perko tega ukaza ni izvršil, to je lahko bil razlog, da so ga čez nekaj dni premestili iz Dolnje Lendave. V okviru pogovora s podpolkovnikom Perkom so člani delegacije Lendave (po zapisu Vermesa predvsem dr. Brünner) poudarili, da sami ne poznajo namer madžarske strani, zato jih zaradi vojaških akcij iz Madžarske ne morejo obsojati. Da bi se lahko neposredno pogovorili z madžarskimi obmejnimi vojaškimi predstavniki ter z vodstvom županije, so predlagali, naj jim omogočijo prečkanje demarkacijske črte oz.časne meje, da bodo lahko pristojne na drugi strani meje neposredno opozorili na možne posledice tovrstnih dejanj. Perko temu ni nasprotoval, vendar odločitev ni bila v njegovi pristojnosti. Zato so člani delegacije tovrstno prošnjo naslovili na višjo vojaško raven. Inženir Vermes pa je tudi v svojem pismu prosil podžupana Kolbenschlaga, naj preprečijo sleherno naglo in nepremišljeno potezo, s katero bi najbolj škodovali izpostavljenemu prebivalstvu na »zasedenem ozemlju«.³¹

Kljub prizadevanjem in prošnjam, da se vsi dolnjelendavski talci izpustijo, do tega v primeru prej naštetih enaindvajsetih oseb, ki so do 12. decembra ostali zaprti v Beltincih, ni prišlo. Za njih, ki pravzaprav niso storili nič nedopustnega, se je prava kalvarija šele takrat začela. Trinajstega decembra 1919 so jih po odredbi notranjega ministra odpeljali v srbsko mesto Smederevo, kjer so jih kot talce zadrževali v vlažnih, šest metrov dolgih in tri metre širokih kletnih prostorih. Stroške prehrane in prisilnega prenočevanja so morali pokriti sami, zato so someščani organizirali zbiranje denarja in drugih potrebščin za njihovo pomoč. Več nepravilno kaznovanih Lendavčanov je v Smederevu zbolelo, nekatere so morali zaradi zdravljenja odpeljati celo v bolnico.³²

Delegacije Dolnjelendavčanov pristojna jugoslovanska vojaška komanda ni pustila na madžarsko stran zastraženečasne državne meje, da bi predstavnike županije opozorili na posledice morebitnih neodgovornih napadov ter na težave zaprtih talcev iz Lendave, zato so se po navedbah Flóriana Strausza z Bélo Kolbenchlagom, podžupanom Zalske županije, 14. decembra 1919 srečali v prostorih pristave Szabólakos, ki je bila tik

30 HL, VKF II, 1227/101-102-1919 (830).

31 HL, VKF II, 1227/101-102-1919. 828.

32 Rokopis bratov Strausz. str. 116–117.

ob demarkacijski črti med Kraljevino SHS in Madžarsko. Podžupana so prosili, da posreduje njihovo prošnjo madžarskemu zunanjemu ministru, da se zavzame za osvoboditev dvajsetih Dolnjelendavčanov, ki so bili kot talci zaradi madžarskega napada zaprti v srbskem Smederevu. V delegaciji meščanov Lendave, ki se je pogovarjala s podžupanom, so bili: župnik-kanonik Strausz, dr. Fábián Józsa – okrajni zdravnik, dr. Brünner – mestni zdravnik, evangeličanski pastor Teke in upokojeni predsednik oz. vodja okrajnega sodišča Karabélyos. V isti sestavi in z istim ciljem, torej da se doseže osvoboditev odpeljanih talcev, so navedeni ugledni predstavniki Dolnje Lendave ponovno obiskali tudi podpolkovnika Perka, po njegovi premestitvi nekaj dni pozneje pa še novega komandanta dolnjelendavske vojaške enote podpolkovnika Munčiča. Žal so bila tudi ta prizadevanja takrat še neuspešna.³³

Jugoslovansko ministrstvo za obrambo je svoje stališče o lendavskih dogodkih 8. decembra 1919 posredovalo ministrstvu za zunanje zadeve. Navedli so, da je stanje na območju Dolnje Lendave po zatrtju t. i. madžarske akcije umirjeno. Vojaško poveljstvo v Zagrebu je v zvezi s to zadevo zaslišalo dva madžarska oficirja, majorja Fuszeka in poročnika Forgácsa, ki ju je tja napotila madžarska vojaška komanda iz Nagykanizse. Oficirja sta imela tudi nalogo opravičiti dejanja z dne 29. novembra 1919 v Lendavi. V zvezi s tem sta v Zagrebu povedala, da se je madžarski napad na Dolnjo Lendavo in njeno okolico, ki so ga izvedli vojaki in civilno prebivalstvo, zgodil brez vednosti madžarskega vojaškega poveljstva. Ker je jugoslovanska vojska tedaj še nadzorovala tudi določena območja naselij Lendvaújfalu, Lovászi in Kerkasznetmiklós, ki so bila v okviru odločitve mirovne konference v Parizu v juliju 1919 prisojena Madžarski, sta omenjena madžarska oficirja zahtevala,

da bi morala zaradi umiritve razmer med tamkajšnjim prebivalstvom tisto ozemlje zasesti madžarska vojska. Jugoslovansko vojaško poveljništvo v Zagrebu je njuno zahtevo zabeležilo, madžarska oficirja pa opozorilo, naj v prihodnje tovrstne predloge Madžarska ureja po uradni diplomatski poti. Opozorili so ju tudi, naj se v prihodnje izogibajo incidentom, kot so se zgodili konec novembra na območju Dolnje Lendave.³⁴

➤ **Dr. Fábián Józsa, okrajni zdravnik v Dolnji Lendavi, ki je bi zaradi svoje zahteve pred antantno komisijo proti odcepitvi naselij z madžarsko večino dolnjelendavskega okraja od Madžarske v januarja 1920 prisilno odpeljan v Smederevo.**

(Vir: Alsólendva nagyközség millenniumi emlékkönyve, 1898).

Antantna komisija v Lendavi

Madžarska vlada se je za dogodke na območju Dolnje Lendave uradno opravičila, s čimer so 9. decembra 1919 seznanili tudi predstavništvo jugoslovanske vlade v Budimpešti. Kljub temu pa je ta »incident« mednarodno odmeval. Z njim se je ukvarjala mednarodna vojaška preiskovalna komisija, ki so jo na pobudo antantne misije v Budimpešti imenovali z namenom, da se ugotovijo konkretni razlogi in podrobnosti omenjenega dogodka. Ker so v komisiji sodelovali tudi predstavniki vojaške misije Kraljevine SHS v Budimpešti, so svoje opazke strnili v t. i. vsebino preiskave, kar so s posredovanjem Ministrstva za

pomorstvo in obrambo dostavili jugoslovanski delegaciji na mirovni konferenci. Iz njihovega zapisa sledi, da se je mednarodna vojaška komisija v Dolnji Lendavi mudila 18. in 19. decembra 1919. Njena najpomembnejša ugotovitev je bila, da so člani skupine iz Madžarske in njihovi podporniki iz okolice Lendave napadli v Dolnji Lendavi locirani 3. pehotni polk. Uspeli so, kot smo že omenili, zaslišati zgolj dva madžarska oficirja, majorja (v poročilu so ga sicer navedli kot polkovnika) in poročnika³⁵, ki sta

³³ Rokopis bratov Strausz. str. 117.

³⁴ AJ, F 336, f-16. 4970 (zaupno 14792).

³⁵ György Vermes je v svojem poročilu pisal o omenjenih dveh vojaških predstavnikih iz Madžarske. Sodeč po njegovih zapisih sta bila to major Fuszek in nadporočnik Forgács. Omenjena oficirja sta prestopila mejo v bližini Pinc (Fuszek je celo prespal pri Vermesu), prišla pa sta z namenom, da opravičita napad na Dolnjo Lendavo in okoliške kraje dne 29. novembra 1919.

bila vodilna predstavnika vojaških enot v Zalski županiji. Preostali madžarski oficirji, ki so jih še želeli zaslišati, naj bi bili v vmesnem času že premeščeni drugam. Izjave omenjenih dveh madžarskih oficirjev so bile – tako sledi iz zapisa – »smešne in protislovne«, ker sta želela vso odgovornost glede madžarske akcije naprtiti nekemu kapetanu, ki naj bi bil tedaj na tem območju na vojaški vaji, za napad pa bi se naj odločil na pritisk lokalnega prebivalstva. Ljudje v okolici Lendave so bili menda informirani (pravzaprav dezinformirani), da bo jugoslovanska vojska zapustila Prekmurje do 28. novembra 1919. Vojaška preiskovalna komisija je še ugotovila, da je napad 29. novembra 1919 izvedel t. i. žandarski polk, sestavljen iz štirih čet in lokalnega prebivalstva, njihov cilj pa je bil zasesti Dolnjo Lendavo. Mednarodna komisija je prišla do spoznanja, da omenjene vojaške akcije ni ukazala madžarska državna ali vojaška oblast, temveč naj bi to storila teritorialno poveljstvo Zalske županije in veliki župan.³⁶ Po madžarskih vojaških virih se je jugoslovanski minister za obrambo 12. decembra 1919 sestal z visokim angleškim oficirjem, ki je prišel v Beograd na prošnjo madžarske vlade, da bi posredoval glede madžarske sprave zaradi vdora Madžarov v Prekmurje. Madžarska vlada je predlagala, da bi šel madžarski minister za obrambo v Beograd, kjer bi se opravičil za omenjene dogodke, poleg tega pa je bila vlada pripravljena tudi na določeno odškodnino. Vendar do dokončnega dogovora o tem ni prišlo.³⁷

Iz zapisa omenjenih dogodkov s strani Flóriana Strausza sledi, da sta pred prispetjem mednarodne vojaške komisije v Lendavo namestnik civilnega komisarja Kočar in prvi jugoslovanski župan mesta Božidar Sever mobilizirala okrog tristo oseb, v večini kmečko prebivalstvo iz slovenskih naselij dolnjelendavskega okraja, z namenom, da se pokaže upravičenost zasedbe Dolnje Lendave in okolice s strani Kraljevine SHS. Ta namen je bil po mnenju Strausza do določene mere prvotno dosežen, vendar si je komisija, ki se je srečala tudi s predstavniki meščanov Dolnje Lendave, kljub temu težko ustvarila nedvoumen vtis o dejanskem stanju. Okrajni zdravnik Józsa je namreč pri komisiji protestiral v imenu dvajsetih naselij lendavskega okraja z absolutno madžarsko večino in

izrazil razočaranje zaradi odločitve mirovne konference, ki je homogeno madžarsko skupnost prisodila Kraljevini SHS. Predsednik mednarodne komisije, ki je bil Anglež, je po mnenju Strausza v zadregi izjavil, da ta komisija ni pristojna za tehtanje in urejanje političnih odločitev, prišla je zgolj zaradi ugotavljanja odgovornosti glede napada na Dolnjo Lendavo 29. novembra 1919. Žal pa je bil zdravnik Józsa nekaj dni pozneje kaznovan zaradi svojega nastopa pred antantno komisijo. Civilni komisar za Prekmurje, Bogomil Berbuč ga je ukazal aretirati, »ker je pokvaril vtis tujih predstavnikov antantne komisije, ki sta ga s privedbo tristo ljudi iz okoliških slovenskih naselij glede strukture lendavskega prebivalstva želela ustvariti Kočar in Sever«, nato pa so ga 11. januarja 1920 odpeljali za ostalimi lendavskimi talci v Smederevo. Po odhodu antantne komisije so sledili tudi drugi rigorozni ukrepi zoper lendavske družine, predvsem za tiste, ki so pripadale t. i. madžarski inteligenci. Onemogočili so uvoz madžarskih časopisov, ovirali so prispetje poštnih pošilk iz Madžarske, še bolj so poostriili nadzor na meji ter rigorozno zahtevali slovenske naslove in izpise trgovin in obrtnih delavnic. Novi vojaški komandant Munčić je zaradi bojazni pred morebitnimi novimi nemiri in madžarskim vdorom prepovedal tudi polnočnico v katoliški cerkvi Sv. Katarine, kar je zelo prizadelo verno prebivalstvo lendavskega okoliša. Najbolj tragična posledica jeze in bojazni nove jugoslovanske oblasti pred morebitno izgubo tega območja je Dolnjelendavčane »dohitela« prav na božič 1919.

Okrog 60 družin, med njimi družine vodje okrajnega sodišča Jánosa Szabója, okrajnega glavarja Árpáda Vízkeletyja, ravnatelja meščanske šole Dénesa Kissa ter drugih vidnih predstavnikov prosvetnega, kulturnega, upravnega in gospodarskega življenja, je tedaj dobilo odločbe o izgonu iz države. Pri izboru družin, ki so jih nameravali izgnati, sta imela določeno (če ne odločilno) vlogo civilni komisar za Prekmurje Bogomil Brbuč in Božidar Sever, župan Dolnje Lendave, čeprav je slednji svoj vpliv – česar sicer ni tajil – v pismu Jožefu Klelku »zmanjšal«. ³⁸ Z odhodom iz Prekmurja so morali izgnanci za sabo pustiti vse svoje nepremično imetje ter tudi večino premičnin. Nekaterim družinam oz. posameznikom je sicer pozneje uspelo

36 AJ, F 336, f-16. 5928. PA_16_007.

37 HL, VKF II, 1919. 1228/102-103.

38 MNL VaML. Klekl József iratai (XIV).10. 613. Pismo Božidarja Severja Jožefu Kleklu z dne 2. 3. 1920

doseči preklic izvršbe odločbe, toda velika večina dolnjelendavske inteligence in srednjega družbenega sloja, ki bi lahko bila po subjektivnem prepričanju nove oblasti nevarna državi SHS, je morala do pomladi 1920 zapustiti svojo tedanjo domovino.³⁹ Podobni ukrepi so sledili tudi pozneje, čeprav ne v tako velikem obsegu. Ocenjuje se, da je bilo zaradi narodne pripadnosti in subjektivne ocene presojanja lojalnosti v enem letu od priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS izgnanih blizu 250 Lendavčanov oz. oseb z ožjega območja Dolnje Lendave.⁴⁰ To potrjuje tudi poročilo civilnega komisarja Gašperja Lipovška (ki je nasledil umrlega Berbuča), ki ga je za deželno vladu v Ljubljani pripravil poleti 1920. Po njegovih podatkih so iz Dolnje Lendave do avgusta 1920 izgnali 250 oseb.⁴¹

Glede usode lendavskih talcev v Smederevu moramo poudariti, da so se za njihovo izpustitev zbirale peticije tako na Madžarskem kot tudi v Prekmurju, zanje pa sta se zavzela tudi prvak slovenske ljudske stranke in eden od glavni snovalcev jugoslovanske države Anton Korošec ter Jožef Klekl, najvplivnejši predstavnik prekmurških Slovencev v tistem obdobju. Na njihovo neupravičeno zaprtje je opozarjala tudi madžarska mirovna delegacija, ki je v januarju 1920 vendarle lahko odšla v Pariz ter vsaj formalno, čeprav brez možnosti za spremembe, predstavila madžarsko stališče do odločitve mirovne konference glede Madžarske. Razen dveh izjem – Elek Balkányi in Henrik Blau sta se vrnila domov po nekaj tednih⁴² – so se lahko lendavski talci začeli vračati iz Smedereva po več kot dveh mesecih. Skupina, v kateri so bili Józsa, Hadrovics in Lenarics, je prispela domov 28. februarja 1920. Drugi, med njimi nekateri zelo bolni, so jim sledili v naslednjih tednih. Njihova usoda, torej kalvarija nedolžnih lendavskih talcev, je zelo vplivala na družbeno življenje in sožitje različnih narodnih skupin v Dolnji Lendavi med dvema vojnama.⁴³

Do podobnih, sicer ne tako odmevnih incidentov, kot je bil tisti 29. novembra 1919 v okolici Dolnje Lendave, je prihajalo tudi drugje na območju Prekmurja. Že pred omenjenimi dogodki je 23. in 24. novembra 1919 prišlo do vdora skupine madžarskih vojakov pri Kobilju in – kot je bilo že navedeno – 30. novembra pri Pincah, konec decembra 1919 pa pri Dobrovniku in Čentibi.⁴⁴ Madžarski vojaki, nastanjeni v naselju Bödeháza na madžarski strani demarkacijske črte, so 10. februarja 1920 prečkali mejo in ropali v vasi Radmožanci. Jugoslovanska patrolja je poskusila madžarske vojake nagnati za demarkacijsko črto, vendar pri tem ni bila uspešna, ker naj bi se jim pridružilo še dvajset vojakov. V tem streljanju je padel deseter jugoslovanske patrolje Avgust Lelerd.⁴⁵

Pismo v imenu naselij lendavskega okraja z madžarsko večino

Ko so nekaj mesecev pozneje, 4. junija 1920, podpisali (t. i. trianonsko) mirovno pogodbo z Madžarsko, so se strasti v Prekmurju vsaj nekoliko umirile, a še najmanj na dolnjelendavskem območju. To potrjuje tudi zaupno pismo, ki sta ga madžarskemu zunanjemu ministru v imenu enaindvajsetih naselij s pretežno večinskim madžarskim prebivalstvom lendavskega okraja sredi junija 1920 pisala József Neubauer, knjigovodja dolnjelendavske hranilnice, in evangeličanski duhovnik Dénes Teke. Pismo, katerega prevod bomo v večini citirali, je zanimivo tudi zato, ker se je v primeru teritorialnih interesov glede Prekmurja v tistem obdobju skorajda v vseh kontekstih govorilo in pisalo kot o območju s slovenskim življem oz. o teritoriju, kjer so bili Slovenci v večini, v tem pismu pa je bila izražena zahteva oz. interes naselij s skorajda absolutno madžarsko večino. Kot vas z večinskim slovenskim življem so napačno sicer omenjali tudi Kobilje (v primeru Kobilja in Turnišča se je že pri madžarskem popisu prebivalstva leta 1910, namerno ali zaradi površnosti, zgodila napaka, kar je na mirovni konferenci upravičeno izpostavil tudi Matija Slavič). V pismu z datumom 13. junij 1920 sta Neubauer in Teke – med drugim – zapisala: »Prepričanje, da bo madžarska vlada na osnovi

39 Rokopis bratov Strausz. str. 118.

40 László Göncz: Božidar Sever – prvi jugoslovanski (slovenski) župan Dolnje Lendave. *Lindua*. Letnik 14, št. 22/2020. Knjižnica – Kulturni center Lendava. Lendava, 2020. (str. 40–55.). str. 48.

41 Arhiv Republike Slovenije. Predsedstvo deželne Vlade za Slovenijo. AS-60. Prekmurje IV-V. 31. škatla. Poročilo Gašperja Lipovška, vladnega oz. civilnega komisarja za Prekmurje Deželni vladi o izgnanih osebah iz Prekmurja. 9711/1920.

42 Rokopis bratov Strausz. str. 118.

43 Göncz László: Az alsólendvai ütközet. *Pannon Tükör*. Leto 24. Št. 2019/6. Zalaegerszeg, 2019 (str. 62–75.). str. 74–75.

44 Kokolj. Prekmurški Slovenci. str. 34–36.

45 AJ, F 336, f-16. 5928/2. PA_16_008.

29. paragrafa mirovne pogodbe v okviru konkretnega določanja državne meje poskusila storiti vse glede povrnitve odcepljenih teritorijev, kar se bo povrniti dalo, nas napotuje k temu, da usmerimo njeno pozornost tudi na nas, na večinsko madžarski okoliš okupirane Zalske županije. Ne da bi mislili, da so nas čisto pozabili, vendar ker – kljub temu, da smo naša nasprotovanja poslali na vlado pred začetkom mirovnih pogajanj – se zmeraj omenjata zgolj Slovenska krajina in Medmurje, nikoli pa ne slišimo niti besedice o tem, da so skupaj s Slovenci madžarski državi na tem območju iztrgali tudi enaindvajset čistih madžarskih naselij, nas skrbi, da bodo o naši usodi odločali skupaj s Slovenci in bomo skupaj z njimi obstali ali padli. Pripojitev območja z absolutno madžarsko večino k teritoriju slovenske skupnosti ter njegova morebitna odcepitev od telesa madžarske države je popolnoma samovoljna. To območje, ki je v okviru Prekmurja v absolutni večini madžarsko, je 1/ enovito oz. povezano območje, 2/ se neposredno dotika (meje) Madžarske ter je z njo organsko povezano, 3/ od Hrvaške ga loči reka Mura, kot naravna meja, 4/ od območja, kjer živijo v večini Slovenci, se lahko loči tudi z umetno linijo, ki bi bila vsaj tako izrazita, kot je sedanja demarkacijska črta. Odcepitev tega izrazito madžarskega območja ni upravičena niti z etnografskega niti z geografskega in niti z gospodarskega vidika, zato bi bila v celoti nepravilna. Prosimo madžarsko vlado, da svojemu predstavniku v razmejitveni komisiji naroči zahtevati to območje na osnovi prej omenjenega 29. paragrafa tudi v primeru, če se bomo morali Medmurju in Slovenski krajini odpovedati.«⁴⁶

K pismu so priložili tabelo s številom prebivalstva in prikazom narodnostne strukture omenjenih enaindvaj-

*Összesítő táblázat
Zalamegye/abszolútban és faján megosztott magyar községei*

Sor szám	Község neve	Magyar	nép- szám	gyűl- lés	összesen
1	Alsólendava	2.272	2.272	2	2.272
2	Alsólakos	2.272	2.272	2	2.272
3	Felsőlakos	6.111	6.111	7	6.111
4	Kapca	6.000	6.000	7	6.000
5	Kot	2.000	2.000	3	2.000
6	Kalagaycsanak	5.500	5.500	7	5.500
7	Banuta	4.111	4.111	7	4.111
8	Čentiba	6.000	6.000	7	6.000
9	Dobrovnik	2.111	2.111	7	2.111
10	Lendava	10.000	10.000	7	10.000
11	Dolnja Lakoš	6.000	6.000	7	6.000
12	Gornja Lakoš	5.000	5.000	7	5.000
13	Kapca	6.000	6.000	7	6.000
14	Kamovci	4.111	4.111	7	4.111
15	Kobila	10.000	10.000	7	10.000
16	Dolnja Genterovci	4.000	4.000	7	4.000
17	Radmožanci	6.000	6.000	7	6.000
18	Petišovci	1.000	1.000	7	1.000
19	Kamovci	2.000	2.000	7	2.000
20	Žitkovci	4.000	4.000	7	4.000
21	Motvarjevci	2.000	2.000	7	2.000
22	Mura	2.000	2.000	7	2.000
		43.500	43.500	53	43.500
		91.133	91.133	0.37%	

• Fotokopija priloge k pismu s seznamom krajev dolnjelendavskega okraja, kjer so živeli Madžari v absolutni večini (razen Kobilja, kjer so podatki napačni), s prikazom števila prebivalstva in narodnostne strukture, ki sta ga v imenu omenjenih naselij 13. junija 1920 na madžarskega zunanjega ministra nasloвила József Neubauer in Dénes Teke.

(Vir: MNL ZML. Főispáni iratok. »Payerle jelentés« 85. 3655.)

setih naselij. Zabeleženih je bilo 14.608 oseb, od tega 13.313 opredeljenih za Madžare (tj. 91,13 % prebivalstva). Če tudi odštejemo Slovence iz Kobilja, so ostala naselja dejansko tvorila »madžarsko« celoto. V pismu so bila omenjena naslednja naselja (navajamo današnja slovenska imena): Lendava, Dolnji Lakoš, Gornji Lakoš, Kapca, Kot, Gaberje, Banuta, Čentiba, Mostje, Dolga vas, Petišovci, Dolina, Genterovci, Kamovci, Kobilje, Dobrovnik, Radmožanci, Žitkovci, Motvarjevci (ki so takrat spadala v dolnjelendavski okraj) ter Pince, edino naselje, ki je do leta 1919 spadalo v okraj Letenye. Kot 21. vas je bil naveden Jósecz ali Szentistvánlak (danes spada k naselju Bödeháza), ki je bil do februarja 1922 pod jugoslovansko zasedbo.

Predstavljena reakcija prebivalstva in podobni primeri so se pojavljali zaradi ne-definirane državne meje še vsaj dve leti tudi druge, npr. prebivalci Motvarjevcev so svoje argumente, da bi pripadli Madžarski, v februarju 1922 predstavili kar v 11-tih točkah.⁴⁷

Določitev državne meje na terenu je jeseni 1921 začela urejati s strani mirovne konference ter v skladu z mirovno pogodbo imenovana razmejitvena komisija, ki je tudi opravila levji delež usklajevalnih in tehničnih opravil. Vprašanje meje na območju Prekmurja je bilo dokončno določeno v novembru 1922 na seji veleposlanikov Društva narodov. Tudi v obdobju dela razmejitvene komisije je bilo življenje tako na območju Dolnje Lendave kot tudi druge v Prekmurju v narodnem, bilateralnem in mednarodnem smislu zelo pestro.

47 MNL Országos Levéltára. K 52. Magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság magyar delegációja. 1. doboz. Szécsiszentlászló 1922. február 2-ai levél a békekonferenciának.

46 MNL ZML. Főispáni iratok. »Payerle jelentés« 85. 3655.

Gyuriczáné Boczkó Ágnes › ELTE, PhD, középiskolai tanár, Nagykáta

A római korról mesél a Hosszúfaluban talált sírkő

A temetkezési szokások Pannoniában a római hódítás után is részben megőrizték az őslakók hagyományait. Pannonia vonatkozásában jól ismerjük a temetőket, s a fennmaradt sírköveken, sírszobrokon a helyi bennszülöttek viseletét, frizuráját, mert ezeket az ábrázolásokat, portrékat igyekeztek élethűen elkészíteni. A sírkövek helyi mészkőből vagy trachitkőből helyi műhelyekben készültek.

A sír állítása azért is volt fontos, mert a pannon bennszülöttek, majd a rómaiak vallásos elképzelései szerint is a halott a sírban élte tovább árnyékszerű létét.¹ Erre a felfogásra nemcsak Pannoniában, hanem az ókor szinte minden területén találunk jeleket, így a temetkezéseken elhelyezett mellékleteket, amelyek az elhunyt szükségleteinek kielégítése végett kerültek a sírokba. Elképzelésük szerint a halál egy utazás, s a távoli túlvilágot csak nehezen és hosszú idő alatt lehet megközelíteni. Ezért a halottak mellé a személyes tárgyaikon kívül gyakran helyeztek élelmet és italt is, a révész számára pénzérme is került az elhunyt mellé. A korai temetők a városból kivezető utak mellett jöttek létre,² s a felállított különböző sírépítmények homlokzatukkal az út felé fordultak. A sírfeliratokon több helyen is találunk az arra járó egyenesen felszólító formát, miszerint emlékezzen meg az elhunytól.

A temetkezési szokások folyamatosan változtak, átalakultak. Mircea Eliadénál utalást találunk arra, hogy a *solaris* rítust gyakorló népek hamvasztással temetkeztek, míg a *lunaris* rítusúak csontvázasan. A legkorábbi temetőkben még találkozunk hamvasztásos sírokkal, amelyeknek legfontosabb sajátossága, hogy a sír megásása után a helyszínen égették el a holttestet. A hamvakat és a túlvilágra szánt adományokat nem helyezték urnába,³ hanem volt, amikor

csak egyszerűen elföldelték. Ennek oka, hogy a hamvak a máglya hamujával összekeveredtek, s attól szétválaszthatatlanok lettek. Közös halottégető helyet, *ustrinumot* találtak a régészek a Kr.u. I. századból.⁴ A Kr. u. I. században Pannoniában is a holttest égetése volt az uralkodó szokás, ezt a nagyszámú összefüggő temetők is alátámasztják.⁵ Az urnákba csak csontok kerülhettek, amelyeket előtte gondosan letisztítottak. Családi hagyomány szabályozta, hogy ki milyen csontot válogathatott ki.⁶ A quad–markomann háborúk után, a II. századtól a pannon lakosság helyére beszivárgott keleti népesség a temetkezési szokásokat is megváltoztatta, megjelent a halottak elföldelési rítusa. A csontvázás temetkezésnél a Földanya visszafogadja gyermekét. Minél inkább az istenség kedvében akartak járni, annál inkább díszesebbek lettek a sírhelyek. Ettől kezdve szokás a szarkofágba temetés. Ez a tény nagyban befolyásolta és átalakította a pannoniai kőfaragóipart, egyben új díszítőelemek kitalálására és felhasználására kényszerítette. A Duna mentén elterjedt új szarkofágtípus alapformájában megegyezik a keletről érkezővel.

A családok általában közösen készítették maguknak sírkövet vagy sírépítményt. A sírkövek általában két fő részből álltak: a felső képmezőből és az alatta húzódó feliratos részből. A képmezőt általában a halott portréja

1 NAGY (1942)

2 Már a XII táblás törvények megtiltották, hogy a városban hamvasszák el a halottat.

3 Az urna lehetett kő, üveg vagy a szegényebbeknél kerámia. Egy 40–50 centiméter magas, átlátszó üvegedény értéke két ökor

árával vetekedett.

4 Aquincum területén, a Bécsi úti temetőben egy-két kivétellel szinte csak égetett sírokat találtak.

5 Savaria, Carnuntum, Emona, Arrabona.

6 GÁSPÁR (2006, 64–71)

vagy mitológiai jelenet töltötte ki. A pannoniai sírköveken leggyakrabban mellkép formájában jelenik meg a halott portréja. Többször találkozunk a képmező felett oromzati résszel is, amit növényi ornamentikák vagy állatfigurák díszítettek. Ezek között a párdúc,⁷ a borostyán, a szőlő-inda vagy az óvó, védő jellegű Medusa⁸ ábrázolása a leggyakoribb. A vizsgált sírkövön oroszlánokat, párdúcokat, kutyákat és delfineket láthatunk. Előfordulhat az is, hogy maga a halott jelenik meg mitikus személlyel azonosulva e mezőben. A feliratos részben pedig az elhunyt neve, életkora, rangja, foglalkozása, családi viszonyai és származása kaphatott helyet. A *filiatio* az apa nevét is közli. A II. századtól jelent meg a sírköveken először a D.M. formula, és helyenként a név is már *dativus*ba került.

A síremlékek leggyakoribb fajtája a *cippus*, a sztélé. Ezen sírkövek azonban a legkritikább esetben maradtak fenn, mivel már az ókorban is gyakran ismételtelen felhasználták ezeket újabb sírkőnek vagy építkezéseken.

A sírépítészetben több csoportot különböztetünk meg: *aedicula*⁹, *monumentum sepulchrale*,¹⁰ *area macerica*¹¹ és a nagyméretű, magas pódiumon álló sírépítmény^{12,13}. A késő császárkorban megjelenik a *cella trichora*¹⁴ is, legjelentősebb lelőhelye Sopiana. A századfordulón megjelennek a helyiek temetőiben a koszorús sírkövek is.¹⁵ A sírkő és a nagyobb síremlékek között átmenetnek tekinthető a *medaillonos* síremlék, amit az *imago*

clipeatára, a pajzs alakú háttér elé helyezett képmásra vezetnek vissza.¹⁶

A domborműves képi mező a szobrászat pannoniai megjelenését is jelzi. Ezek az ábrázolások a helyi lakosság ruházatáról, ékszereiről, sőt még a hajviseletéről is árulkodnak.¹⁷ Az őslakosok síremlékei viszonylag könnyen felismerhetők, mivel a III. századig hordták viseletüket és ékszereiket. Lábfejjig érő, nehezebb anyagból készült alsóruhájuk fölött a rövidebb, könnyebb, zsinórral vagy övvel összefogott, visszahajtott felsőruházat található. A bennszülött asszonyok különböző alakú fejdíszeket hordtak, amelyek még a vidékenkénti különbségeket is tükrözték. A helyi viselet jellemzői a nagy, többszörösen tekert, turbánszerű fejdísz fátyollal, a nagy, csavart *torques*¹⁸ a nyakon, a vállon pedig szárnyas *fibula*.¹⁹ Később a nők a *torques*üket nyakláncra cserélték, amelyet több medaillon is díszíthetett.

A kocsijelenetek a bennszülöttek sírkövein a halott túlvilági utazását szimbolizálják, ilyenkor a kocsin ott ülnek maguk az elhunytak is. A II. század elejétől ez a motívum is többször előkerül a sírköveken.²⁰ Harminc, negyven év múlva feltűnik egy másik, szintén jellegzetesen pannoniai megjelenítés, az áldozati jelenet. Az ábrázolt áldozati jelenet kialakulására valószínűleg hatást gyakorolt a halotti lakoma, a halotti áldozat. Ilyen síroknál a leletanyagokból nem hiányoznak az áldozati edények sem: korsó, *patera*, de találtak már háromlábát is.²¹ Az ábrázolások pontosan megadják, milyen ételek tartoztak az áldozati ételek közé.²²

A II. század második felében az erősödő romanizáció hatására a pannoniai sírkövekről eltűntek a már említett jellegzetességek, és helyüket a római sírszimbólumok vették át. Ezzel egy időben megváltozott a női viselet is az ábrázolásokon, megjelenik a *palla*, a férfiaknál pedig a *paenula* és a kard.²³

7 CIL III 13441, SZŐNYI (2003, 48), RIU I. 50., RIU I. 118, BUÓCZ (1994, 81), RIU I. 64,

8 RIU I. 130, RIU I. 155, SZŐNYI (2003, 109), CIL III 4208,

9 Sirkápolna, amelyet általában három domborművesen megfaragott kőlapból építettek fel. Minden architektónikus felépítés nélkül, csak a fedéllapjuk és az arra helyezett dísz tartja össze őket. Ez volt a leggyakoribb és legkedveltebb a lakosság körében Pannonia provinciában egészen a II. század végéig.

10 Kisebb méretű, fallal határolt, önálló sírépítmény. A belső térben a halott szobrát is elhelyezték. Ez esetben a sírfelirat a sírépület homlokzatára került.

11 Fallal körülvett, a sarkain faragott bázisokkal díszített sírkert sírfelirattal, amely az előlő oldalon keretben foglal helyet. Többször találtak bennük kisméretű szobrokat is.

12 Az alsó talapzatot gyakran díszítették mitikus domborművekkel.

13 NAGY (1942, 464–485), BUÓCZ (1994), MAGYAR (2012)

14 Azokat a háromszögű épületeket nevezzük így, amelyeknek alaprajza lóherére emlékeztet. Gyakran kapcsolódik hozzájuk *narthex*, amelyeknek eredete a nagyobb római köz- és magánépületek étkezőhelyiségeire utal, ahol *tricliniumok* álltak. Ez a tény is arra utal, hogy a halottkultusz fontos része a temetői lakoma is, amely a sír-épületben vagy közvetlenül mellette zajlott.

15 MNM 27.1906.4, MNM 62.65.1,

16 MNM 62.74.1, Aquincumi Múzeum 64.11.114, Aquincumi Múzeum 64.11.108,

17 CIL III. 3381, CIL III. 4184,

18 A korai kelta nők jellemző ékszere.

19 RIU 3, 894, Székesfehérvár 10814, CIL III 15153, ERDÉLYI (1974)

20 CIL III 3644 = 10576, MRÁV (2009)

21 ERDÉLYI (1974),

22 Kenyér, sonka, boros edény, nyeles serpenyő van az asztalon.

23 Aquincumi Múzeum 63.10.134, VAMK 52, CIL III 14349,2, FITZ (1993, 339. 245,1)

Pannonia nyugati részéről kevés lelet mutatja azt a szokást, miszerint a családi temetkezési helyeket körülvevették volna kerítéssel. Keleten azonban sokkal színesebb, változatosabb emléktárhely került elő. Itt a feliratokat gyakran vették körbe csavartvonalas dísszel vagy kétoldalt fogószerűen alkalmazott *peltával*,²⁴ illetve *genius*okkal. Magukat a sírhelyeket is díszes kőkerítéssel vették körül.²⁵

A vizsgált sírkövet 1810-ben találták meg Hosszúfalú térségében. Az ábrázolások és a felirat vizsgálata alapján a II. századra datálható. Ikonográfiája teljes mértékben idomul a Pannoniában megszokotthoz.

A dombormű a család portréját ábrázolja. A szülők hagyományos viseletben láthatók. A feleség a bennszülöttek megszokott turbánszerű fejdíszében látható. Az apa katonai tunikát visel, *sagumot*, vagy a *paenulát*, azaz köpenyt. A fiú öltözete követi az apáét. A sírkő ábrázolása azon csoporthoz tartozik, ahol a felnőttek és a gyermek is tárgyat tart a kezében. Az apa kezében irattekercset²⁶ láthatunk, s mivel a felnőtt kezébe helyezték, a művészettörténészek és történészek állásfoglalása szerint egyértelműen a teljes jogú polgárságra utal. Az anyáéban egy kerek tárgy látható, míg a gyermek egy patkót²⁷ tart a kezében. A felirataból pedig az derül ki, hogy a családi sírkövet még a család életében állíttatták.

• A Vibenus család római kori sírköve a II. századból, amelyet 1810-ben találtak Hosszúfalú térségében.

(Forrás: www.documenta-pannonica.hu, Pomurski muzej Murska Sobota, PMMS, ltsz. 48)

Leggyakrabban a gyerekek mellett vagy közvetlenül a kezükben látható dolgok: állatok, gyümölcsök, játékok, iskolaszerek vagy valamilyen tárgy.

Az állatok között első helyen a madár²⁸ áll, amely a túlvilági hittel is összekapcsolható, illetve az istenekkel való kommunikálást is jelentheti. Már Romulus is a városalapításánál keselyűktől kapta az isteni kinyilatkoztatást.²⁹ A második legkedveltebb motívum a gyerekek melletti ábrázolások közül a kutya,³⁰ a síremlékeken találunk még nyulat³¹ is. Az élő állatok a gyermekeknek játékszert is jelentettek.³²

A második legnagyobb arányban a gyümölcsök jelentek meg. A legjellemzőbb az alma vagy a gránátalma megjelenítése a sírköveken.³³ Az alma már a görög mitológiában is a halhatatlanság,³⁴ majd később a termékenység szimbóluma volt, gömb alakja pedig a teljességet jelentheti; a beavatási szertartásokon a megismerés gyümölcse. Az almaág Artemisz ünnepének egyik dísze, Nemeszisz attribútuma. A következő legtöbbször megjelenített

24 Amazonpajzs. A *pelta* legszebb kidolgozásai közé tartozik, amikor két szára griff-fejben végződik.

25 Például az Aranyhegyi-árok menti temető. NAGY (1942, 480, 14. kép)

26 Lovenjak (1998) 167; CIL III 15188.3 = RIU 3, 00659; RIU 3, 00719; CIL III 15159 = Németh (1999) 137 = TitAq 545; CIL III 3678, RIU 5, 01158; RIU 5, 01179; RIU 5, 01181; RIU 6, 01437; CIL III 3312 = 10288 = RIU 4, 00994; CIL III 3362 = 10347 = RIU 6, 01377; RIU 4, 01010;

27 A patkó több kultúrában is a szerencse szimbóluma, a boldogság és az egészség jelképe. Kelta nép találmánya volt. Mivel a drágának számító vasból készült, erős védelmi szimbólum is volt.

28 RIU 2, 00511; RIU 2, 00564; RIU 3, 00659 = CIL III 15188.3; CIL III 4083; RIU 3, 00763; RIU-S, 00042; CIL III 4583 = 11307; RIU 2, 00313; CIL III 4278 = RIU 3, 00694; CIL III 10504 = Nagy (2007) 41; CIL III 3407; CIL III 10611; RIU 5, 01251; RIU 5, 01152; RIU 5, 01197; CIL III 10225; CIL III 3308 = 10289; RIU 4, 00983; RIU 3, 00916; Németh (1999) 111; TitAq: 552;

29 OVIDIUS (Fasti, IV, 809–818)

30 CIL III 04594;

31 CIL III 04594;

32 PLINIUS, epistulae: 4, 2, 3

33 RIU 2, 00511; CIL III 04083; RIU 3, 00763; RIU 2, 00292; RIU 2, 00349; CIL III 03407; CIL III 03594; CIL III 15164 = Németh (1999) 159 = TitAq 667; Németh (1999) 170; CIL III 03403; RIU 6, 01540; CIL III 10376 = RIU 6, 01431; RIU 6, 01434; RIU 6, 01437; CIL III 3362 = 10347 = RIU 6, 01377; CIL III 3351 = RIU 6, 01522; CIL III 6454 = 10349 = RIU 6, 01380; CIL III 3606 = 10373 = RIU 6, 01362;

34 GRAVES (1970, I. 25)

gyümölcs a szőlő.³⁵ Ezeken kívül láthatunk még gyümölcskosarakat is a képi mezőkben. A síremlékeken a harmadik leggyakrabban látható motívum valamilyen tárgy megjelenítése. Láthatunk még virágot, lehet csak egy szál, illetve csokor is. Ikonográfiai szempontból fontos számunkra a kard,³⁶ a lándzsa,³⁷ a láda, ládikó,³⁸ a bögre, illetve csésze,³⁹ valamilyen játék, tükör,⁴⁰ ostor,⁴¹ kenyér,⁴² koszorú⁴³ vagy stylus⁴⁴ a hozzá tartozó táblával.⁴⁵ A sírokon a koszorú a halott örök nyugalját szolgálta, biztosította.

A gyermeksírok hat százalékában ékszereket viselnek a gyerekek, nyakláncot,⁴⁶ fülbevalót,⁴⁷ fejdísz⁴⁸ és karkötőt.⁴⁹ A nyakláncok között találunk bullákat, amelyek arany- vagy ezüst-, esetleg ólomlemezeket is tartalmazhatnak védelmező varázsszövegekkel.⁵⁰

35 RIU 5, 00114; RIU 5, 01217; RIU 3, 00916;

36 MANDER (2013) 769, 638;

37 MANDER (2013) 598

38 CIL III 03985

39 MANDER (2013) 664

40 MANDER (2013) 684 = TitAq 679

41 RIU 3, 00763. Lupercalia ünnepén kecskebőrből készült korbáccsal kívánták biztosítani az asszonyok termékenységét. A gyümölcs- és diófákat is gyakran ezért korbácsolták. = Ovidius Fasti, II. 445–446.) CIL III 3407;

42 MANDER (2013) 744

43 CIL III 3985; A koszorú az antikvitásban a felavatottság jelképe volt, de anyagától függően többféle jelentést is hordozott. Galagonyából és verbénából fonva a házasságot, tölgyfalevelekből fonva megtiszteltetést jelentett. Az életerő jelképe is lehetett, például a tavaszi athéni gyermekkoszorúzási ünnepen. Héraklész nyárfakoszorút viselt, amikor az alvilágba érkezett. A Római Birodalomban gyakran a katonák viselték csata előtt az áldozatvállalás jeléül, illetve a harc után a bátorság, a harciasság, a hősiesség bizonyosságaként. Apuleius Az aranyszámár című regényében a rózsakoszorú a megváltással, a megtisztulással kapcsolatos: a hős számár alakban történő bolyongásai Isis rózsakoszorújának elfogyasztásával fejeződnek be, ezután ismét emberré válik és megeléi üdvözülését az istennő misztériumvallásában.

44 CIL III 3308 = 10289 = RIU 4, 00983;

45 CIL III 3308 = 10289 = RIU 4, 00983, Mander (2013) 657;

46 CIL III 11296; CIL III 14359.19; RIU 3, 00719; CIL III 03985; CIL III 03594; Mander (2013) 775,

47 RIU 5, 01257; Mander (2013) 684; 752

48 CIL III 15164 = Németh (1999) 159; Mander (2013) 752

49 CIL III 03594; Mander (2013) 631

50 NÉMETH (2010)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- › BEHING, Claudia M: *Kinder des Ostens*. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 62 (2011) 163–173.
- › BUÓCZ Terézia: *Lapidarium*. Savaria Múzeum, Szombathely, 1994.
- › CIL III. VI. X. *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin.
- › ERDÉLYI Gizella: *A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.
- › GÁSPÁR Dorottya: *Pannonia régészete*. AΓΑΘΑ, XX, Debrecen, 2006. 409.
- › GRADVOHL, Edina: *The Toad and the Uterus: the symbolics of inscribed frogs*. In: Sylloge Epigraphica Barcinonensis (SEBarc) X. (2012) 439–447.
- › GYURICZA, Ágnes: *Das Kind auf dem Gebiet der Provinz Pannonia*. In: Culti e religiosità nelle province Danubiane (szerk. Livio Zerbini), Emil, 2015. 279–287.
- › HOPPÁL Mihály – JANKOVICS Marcell – NAGY András – SZEMADÁM György: *Jelképtár*. Helikon Kiadó, Budapest, 2004.
- › ILS: *Inscriptiones Latinae selectae*. Válogatott latin feliratok gyűjteménye, Dessau H. Berlin, 1892–1916
- › LEAS, Christian: *Children in the Roman Empire*. University Press, Cambridge, 2010.
- › LIMC: *Lexicon Iconographum Mythologiae Classicae*. ArtemisVerlag, Zürich und München, 1986
- › MAGYAR Zsolt: *Késő császárkori sírépületek Pannoniában*. In: Archeológiai Értesítő 137 (2012), 125–144.
- › MANDER, Jason: *Portraits of Children on Roman Funerary Monuments*. University Press, Cambridge, 2013.
- › NAGY Tibor: *Vallásos élet Aquincumban*. In: ALFÖLDI András – NAGY Lajos – LÁSZLÓ Gyula: *Budapest az ókorban*. Budapest, 1942. 386–485, 600–645.
- › OVIDIUS: *Római naptár (Fasti)*. Budapest, 1986.
- › RIU *Die Römischen Inschriften Ungarns 1–6*. Budapest

Kovács Attila

Figyelembe vette-e a trianoni határ a magyar–szlovén nyelvhatárt a Muravidéken?^{1–2}

Bevezető

Az első világháborút követő párizsi béke megalkotói Közép-Európára nézve a politikai újrendezést deklarálta elsősorban az etnikai elv mentén kívánták felépíteni. Ezért a térségben, amelyen korábban három birodalom, az orosz, a német és az osztrák–magyar osztozott, nemzetállamok sorát alakították ki azzal a stratégiai céllal, hogy a jövőben elejét vegyék a német keleti, illetve az orosz/szovjet nyugati terjeszkedésnek.³ A térség politika újrafelosztásánál azonban az etnikai elvet elsősorban az úgynevezett győztes országok, nemzetek szempontjából vették figyelembe. Így történhetett meg, hogy a Habsburg Birodalom, vagyis az Osztrák–Magyar Monarchia helyén létrejövő „nemzetállamok” közül csak a háborút veszített két állam, Ausztria és Magyarország mondhatta el magáról, hogy homogén nemzetállam, mivel a nemzetiségek aránya nem haladta meg a 10 százalékot. A kettős monarchia helyén létrejövő többi államban azonban a nemzeti kisebbségek aránya meghaladta a 25 százalékot, annak ellenére, hogy a néprajzi-etnikai adottságok lehetővé tették volna az etnikailag/nyelvileg igazságo-

sabb határok meghúzását.⁴ Ez különösen Magyarország, illetve a magyarság esetében volt kézzelfogható, mivel a trianoni békediktátum körülbelül 3,3 millió magyart csatolt el, ebből valamivel több mint másfélmillió magyart szakított le közvetlenül az anyaországi magyar tömbről. Vagyis közvetlenül a trianoni határ nem magyarországi oldalára, tehát Csehszlovákiába, Romániába, Jugoszláviába és Ausztriába a trianoni békét követően 1,5 millió magyar anyanyelvű személy került. A kisebbségbe került magyarok közül 1,5 millió viszont szórványban élt,⁵ vagyis sem az anyaországi, sem a határ túloldalán vele érintkező magyar etnikai tömbről nem volt közvetlen kapcsolata. Közülük is kiemelkedik a székely tömb Erdély sarkában.⁶

Az etnikai elv vagy a nyelvi hovatartozás elvileg fontos szerepet játszott a trianoni határ muravidéki szakaszának megrajzolásában is. A jugoszláv küldöttség ugyanis az etnikai elvre hivatkozva igyekezett 1919 első felében elérni a békekonferenciánál, hogy a Vas és Zala megyékben élő szlovén lakosságot csatolják az új délszláv államhoz. A kezdeményezésük sikerrel járt, mivel az illetékes Területi Bizottság amerikai tagja, Douglas Johnson a szlovén származású Matija Slavič által készített, a magyar népszámlálási adatok alapján megrajzolt térképekre és magyarázatokra hivatkozva érte el, hogy a Muravidéken a Mura és Rába folyók vízválasztója mentén húzzák meg az új politikai határt.⁷

1 A tanulmány már megjelent Figyelembe vette-e a trianoni határ a magyar–szlovén nyelvhatárt a Muravidéken? címmel, *Pannon Tükör* 27. évf. (2022) 4. sz. 55–64. p.

2 A „Trianon és Zala megye” című tudományos konferencián Zalaegerszegen, 2021. június 4-én elhangzott előadás bővített, jegyzetekkel kiegészített szövege. A szerző kutatását az „ARRS, raziskovalni program, P5-0081, SI, Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje”, valamint az „ARRS J6-1801, Postimperialne tranzicije in transformacije iz lokalne perspektive: slovenska mejna območja med dvojno monarhijo in nacionalnimi državami (1918–1923)” című projektek támogatták.

3 Ma már tudjuk, hogy a nemzetállamok rendszere pontosan arra nem volt alkalmas, amire a nyugati nagyhatalmak elsősorban szánták, vagyis a német és orosz/szovjet expanzió megállítására.

4 Romsics 2020a. 181–185. p.

5 A szórvány kifejezésnek nincs pontos meghatározása. Tanulmányomban minden olyan magyar csoportot ide soroltam, amelyek tagjai nem érintkeztek közvetlenül az anyaországi és az azzal összefüggő határon túli magyarsággal. A szórványság, szórványosodás problémaköréről lásd: Sebők 2011. 123. p.

6 Erről bővebben: Lökkös 2012. 112–124. p.

7 A trianoni határ muravidéki szakaszának megrajzolásáról lásd

Az új határ azonban itt sem vette teljes mértékben figyelembe az etnikai elvet, aminek következtében több ezer magyar anyanyelvű személy került a Muravidéken jugoszláv fennhatóság alá, valamint néhány ezerre tehető a magyar állami keretek között maradt szlovénok száma a Rába mentén.⁸

Jelen tanulmányban arra vállalkozom, hogy különböző összeírások és népszámlálások segítségével bemutassam, hogyan változott a magyar–szlovén nyelvhatár a 19. század első felétől a 20. század elejéig, és ennek kapcsán válaszoljak arra a kérdésre: követte-e a trianoni, vagyis a politikai határ az etnikai, illetve a nyelvi határt a Muravidéken?

Jogosan merülhet fel a kérdés, miért is van szükség viszonylag nagy időbeni visszatekintésre ahhoz, hogy megállapítsuk, mennyire követte a trianoni határ a magyar–szlovén nyelvhatárt. Nem lenne-e egyszerűbb, ha az 1910-es vagy az 1921-es népszámlálások anyanyelvi adatait feltüntetjük a térképen, rárajzoljuk a trianoni határt és leolvassuk, követte-e a nyelvi határ a politikai határt vagy sem? A kérdés azonban ennél bonyolultabb, mivel nem mindegy, hogy a Muravidék kapcsán az 1910-es magyar népszámlálás eredményeit vesszük-e alapul, vagy az 1921-es jugoszláv összeírást. Ha ugyanis összevetjük az említett két népszámlálás Muravidékre vonatkozó anyanyelvi adatait, megállapíthatjuk, hogy a magyar anyanyelvűek aránya a két népszámlálás között nagyjából egyharmaddal csökkent. Számokban kifejezve, 1910-ben 20.737 magyar anyanyelvű személyt írtak össze, míg a jugoszláv/szlovén népszámlálóbiztosok már csak 14.065 magyar anyanyelvű személyt találtak ugyanazon a területen. Ezzel párhuzamosan viszont nőtt a szlovénok száma és aránya az elemzett két népszámlálás között. A Monarchia utolsó népszámlálásakor összeírt 67.022 szlovén anyanyelvű személy 1921-re 74.383 főre nőtt úgy, hogy közben a Muravidék összlakosságának száma érdemben nem változott.

Az ismertetett, etnikumokra vonatkozó adatok természetesen a magyar–szlovén nyelvhatár vonalára is hatottak. És még egy ok van, ami arra késztet, hogy minél távolabbi időbeni visszatekintéssel próbáljam rekonstruálni a magyar–szlovén nyelvhatár változását. Ez az ok

részben összefügg a fentiekben már felvázoltakkal. Nevezetesen azzal, hogy a minél szélesebb időintervallumban bemutatott nyelvi változások egyrészt választ adhatnak a Muravidék két meghatározó etnikuma közötti asszimilációs folyamatokra, másrészt ezzel összefüggésben arra is rámutathatnak, mennyire voltak megalapozottak a jugoszláv békedelegáció azon érvelései, hogy a Muravidéken a Magyar Királyság idejében egy erőteljes magyarosítás zajlott, aminek következtében jelentős szlovén közösségek magyarosodtak el.

Fényes Elek és Peter Kozler leíró statisztikája

Az elemzés kiindulópontjaként a 19. század első felében készült két leíró statisztikai munkát vettem alapul. Az egyik magyar, a másik szlovén nyelven készült. Mind a két összeírás abban a korban született, amikor még nem beszélhetünk modern értelemben vett nemzetekről. A nemzetté válás folyamata a közép-európai térségben a 19. században ment végbe, melynek során a nyelvi-etnikai kulturális csoportból először kulturális közösség, majd idővel politikai jogokkal rendelkező nemzet szerveződik, bizonyos időbeni eltolódásokkal egyes nemzeteknél.⁹ Annak ellenére, hogy a magyar kultúra első intézményeinek megjelenése és a magyar nyelv államnyelvvé tétele a 19. század közepére megtörténik, a 19. század első felében a Muravidék nyelvi állapota kapcsán nem beszélhetünk arról, hogy magyarosítási törekvések befolyásolták volna.¹⁰

Más szóval, a 19. század első felében készült és általam elemzendő két leíró statisztikáról nagy valószínűséggel állítható, hogy a nyelvi adataikat nem érték manipulációk.

Az első, általam elemzett leíró statisztika Fényes Elek nevéhez fűződik. Fényes 1836 és 1840 között jelentette meg *„Magyarország, és a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben”* című hatkötetes munkáját, melyben a helységnévtárak szerkezetét követte. Statisztikai-földrajzi szempontok mellett demográfiai, nyelvi, néprajzi, történeti, közigazgatási adataival korának leggazdagabb leíró statisztikáját adta Magyarországról. Noha Fényes Elek Vas és Zala

magyar nyelven: Göncz 2001. 25–117.; Göncz 2020b. 101–118. p.

8 A muravidéki magyarság népszámlálási adatairól lásd bővebben: Kovács 2006. 6–36. p.

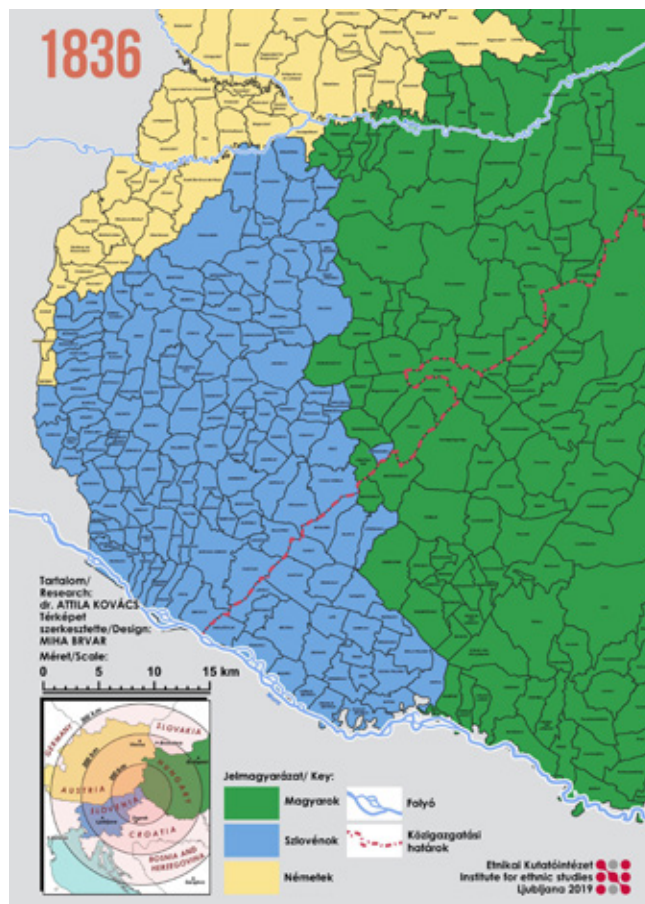
9 Romsics 2020b. 76–81. p.; Kosi – Stergar 2015. 458–488. p.

10 Göncz 2020. 150–158. p.

vármegyékről az 1836-ban megjelent kötetében közöl adatokat, ezek nem az adott évre vonatkoznak. Fényes ugyanis a falvak népességére vonatkozó adatokat az 1830-as egyházi sematizmusok és Ludovicus Nagy 1820-as évekbeli adatai alapján adta meg.¹¹ Fényes a településeken uralkodó nyelv alapján ítélte a községeket valamely nemzetiséghez tartozónak. Összeírásának hiányossága az elemzés szempontjából az, hogy a települések részletes nyelvi adatait nem közölte, vagyis a településen használt egyéb nyelvekről nem számolt be. Írásában a szlovénok megjelölésére a „vindustót” kifejezést használta, mely kifejezéssel az országban élő, különböző szláv csoportok között igyekezett különbséget tenni.

A Fényes Elek adatai alapján megrajzolt térkép szerint a magyar–szlovén nyelvhatár északon Szentgotthárd városnál kezdődött. Maga a város ekkor még német nyelvű volt, viszont a Rába partján található városnál találkozott a magyar–szlovén–német hármas nyelvhatár. Ettől délre Rábatótfalu, Újbalázsfalva (ma Apátistvánfalva részét képezi), Orfalu, Kis- és Nagydolány (Mali Dolenci, Veliki Dolenci), Sal (Šalovci), Petőfa (Peskovci), Tótkeresztúr (Križevci), Gerőháza (Lončarovci), Alsójánosfa (Ivanjševci), Berkeháza (Berkovci), Tótlak (Selo) és Úrdomb (Vučja Gomila) falvak mentén feküdt a szlovén nyelvhatár Vas megye területén, a magyar nyelvhatár ezzel szemben Zsida, Máriaújfalu, Farkasfa, Szalafő, Hodos (Hodoš), Kapornak (Krplivnik), Domonkosfa (Domanjševci), Szerdahely (Središče), Pártosfalva (Prosenjakovci) és Csekefa (Čikečka vas) vonalán volt Vas megye területén. A megyehatártól délre a magyar nyelvhatár Bakónak (Bukovnica), Szécsi-Szentlászló (Motvarjevci), Kebeleszentmárton (Kobilje), Dobronak (Dobrovnik), Radamos (Radmožanci), Bánuta (Banuta), Gyertyános (Gaberje) és Kót (Kot) településeket, a szlovén nyelvhatár pedig ugyanott a Bagonya (Bogojina), Filócz (Filovci), Őrszentvid (Strehovci), Bántornya (Turnišče), Zorkóháza (Nedelica), Kispalina (Mala Polana) és Kapca (Kapca) községeket érintette Zala megyében. [1. térkép]

A népek tavaszához, vagyis az 1848-as forradalmi időszakhoz köthető az általam elemzett másik leíró statisztika, az egyébként német származású, de a szlovénok ügyét teljes szívvel felkaroló Peter Kozler munkája.

1. térkép

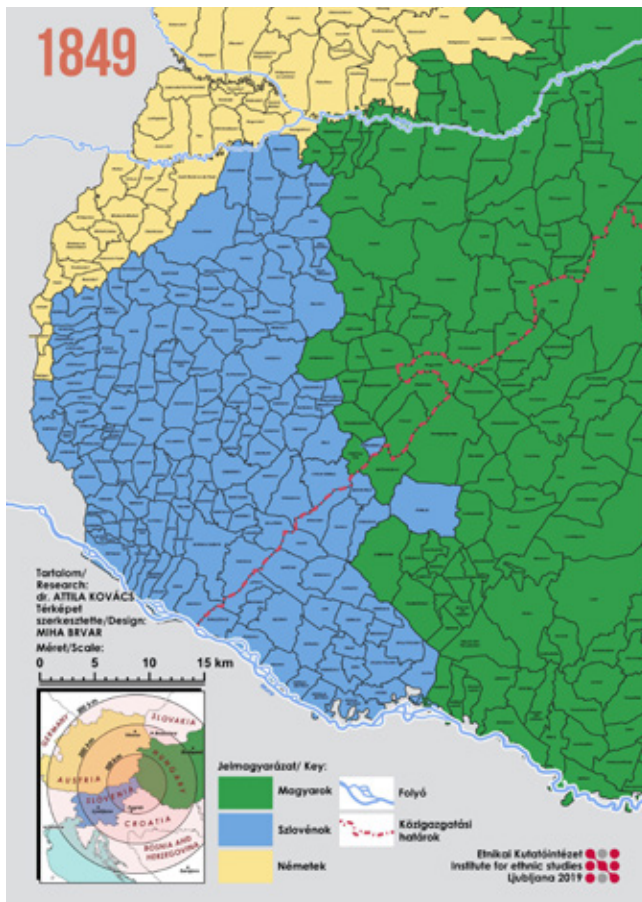
Kozler 1849-ben a *Slovenija* című újság négy egymást követő számában „Slovinci na Ogerskim” (Szlovénok Magyarországon) címmel tanulmányt jelentetett meg a Magyar Királyság területén élő szlovénokról. Írása egyébként az első szlovén nyelvű írárok egyike a magyarországi szlovénokról, és neki köszönhetően ismerték meg alaposabban a Vas és Zala megyei szlovénokat az osztrák örökös tartományokban élő nemzettársaik.

A tanulmányom szempontjából Kozler írásának azon része a legfontosabb, ahol a szlovén katolikus és evangélikus plébániákat sorolja fel. A plébániák kapcsán Kozler feltünteti a parókiák területén található összes községet és leírja az adott településen használt nyelvet is.¹² [2. térkép]

A Kozler és Fényes népességre vonatkozó anyanyelvi adatai alapján megrajzolt etnikai vagy nyelvi térképek három kivételtől eltekintve megegyeznek.

11 Szaszkóné 1998. 256. p.

12 Kozler 1849. 220., 224., 228., 232. p.

2. térkép

A magyar–szlovén nyelvhatár középső szakaszán két településnél térnek el az adatok, éspedig Bakónak (Bukovnica) és Kebeleszentmárton (Kobilje) falvaknál. Peter Kozler szerint mindkét település szlovén, míg Fényes Elek szerint magyar településekről van szó. A harmadik eltérés a nyelvhatár déli csücskénél található Kót (Kot) településhez köthető. Kozler szerint szlovén, míg Fényes szerint magyar településről van szó. Írásában Kozler ugyanis felsorolta a Zala megyei szlovén plébániák mellett még az alsólendvai és a dobronaki plébániákat is. E két plébániáról a következőket írta: „Az alsólendvai plébániában, amely 3300 lelket számol, Hotiza, Kapca és Kót falvakat 612 lélekkel szlovének lakják [...]. Hasonló a helyzet Dobronakon, ahol 30 szlovén él és a dobronaki plébániához csatolt Kobilje (Kebele) faluban, ahol pedig 519 szlovén él. A többi népesség az említett két plébániában [alsólendvai és dobronaki – a szerző] mind magyar.”¹³

Az 1880. évi népszámlálás

Az elemzett térség nyelvi megoszlásáról megbízható adatok 1880-tól származnak. Az önálló magyar statisztikai hivatal által szervezett népszámlálások ugyanis 1880-tól kérdeztek rá a lakosság anyanyelvére. A településszintű bontásban rendelkezésünkre álló adatok lehetővé teszik, hogy viszonylag precízen meg tudjuk rajzolni a nyelvhatár vonalát. Az 1880-as népszámlálás anyanyelvre vonatkozó adatai alapján a magyar–szlovén nyelvhatár északon Szentgotthárdnál kezdődött. E város 1880-ra halvány magyar többséggel bíró település lett. A másik, számbelileg a magyarsággal majdnem azonos nagyságú csoportot a németek képezték, míg a szlovénok aránya körülbelül 5 százalék volt.

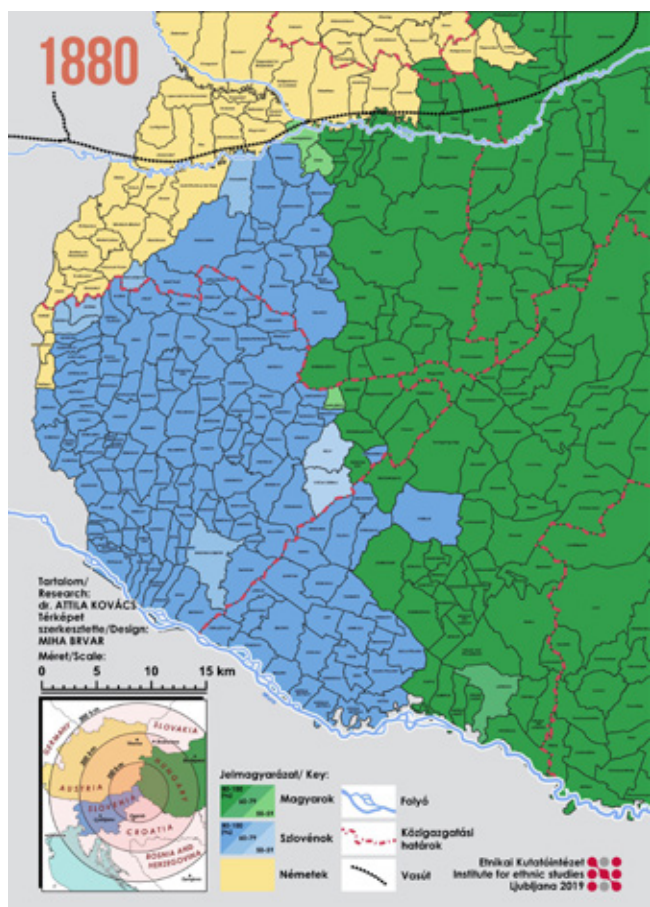
Anton Trstenjak, egy ljubljanaai származású újságíró-szerkesztő, szlovén hazafi 1883-ban gyalog végigjárta az elsősorban szlovénok lakta Mura menti településeket, és ez alkalomból megfordult Szentgotthárdon is. A városról a következőket írta: „Északon a szlovén nyelvhatár a Rába mentén van. A Rába partján fekszik Szentgotthárd települése, a szlovénok Monošternak, vagy csak Városnak nevezik. Ez egy német, zsidó és magyar központ. Több vendéglőt és kávézót is meglátogattam. Mindenhol németül beszéltek, elvétve magyarul, szlovénul sehol.”¹⁴

Szentgotthárdtól dél felé haladva a magyar nyelvhatár Zsida, Máriaújfalu, Farkasfa, Szalafő, Hodos (Hodoš), Kapornak (Krplivnik), Domonkosfa (Domanjševci), Alsó-jánosfa (Ivanjševci), Szerdahely (Središče), Pártosfalva (Prosenjakovci) és Csekefa (Čikečka vas) települések mentén volt Vas megye területén. Ezzel szemben a szlovén nyelvhatár északon Rábatótfalu, Újbalázsfalva (ma Apátistvánfalva részét képezi), Orfalu, Kis- és Nagydolány (Mali Dolenci, Veliki Dolenci), Sal (Šalovci), Petőfa (Peskovci), Tótkeresztúr (Križevci), Gerőháza (Lončarovci), Berkeháza (Berkovci), Tótlak (Selo) és Úrdomb (Vučja Gomila) településeket érintette Vas megyében.

A nyelvhatár közepén Pordasinc vagy Kisfalva (Pordasinci) települése 1880-ban egyfajta szlovén szigetet képezett. Zala és Vas megye határaitól délre a magyar nyelvhatár Szécsi-Szentlászló (Motvarjevci), Szentgyörgyvölgy, Márokföld, Nemesnép, Lendvajakabfa,

¹³ Kozler 1849. 220. p.

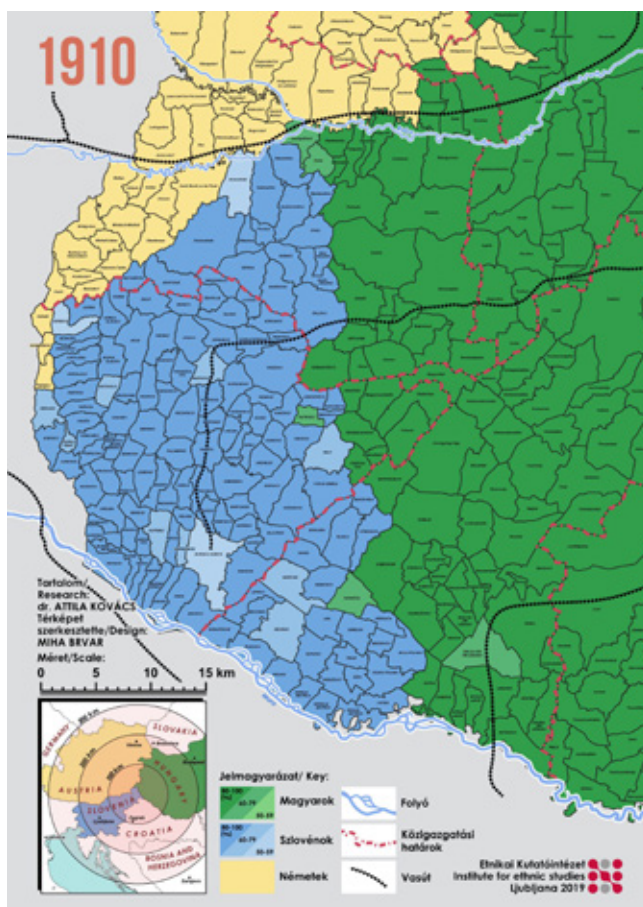
¹⁴ Trstenjak 2006. 47. p.

3. térkép

Bödeháza, Szentistvánlak, Zsitkóc (Žitkovci), Dobronak (Dobrovnik), Radamos (Radmožanci), Kapca (Kapca) és Kót (Kot) településeket érintette, míg a szlovén nyelvhatár ugyanott a Bakónak (Bukovnica), Őrszentvid (Strehovci), Kebeleszentmárton (Kobilje), Bántornya (Turnišče), Zorkóháza (Nedelica), Kispalina (Mala Polana), Nagypalina (Velika Poana) és Hotiza, illetve magyarul Murarév községek mentén haladt Zala megyében. [3. térkép]

Az 1880-as népszámlálás, valamint a már elemzett, a 19. század első felében született két leíró statisztika alapján megrajzolt magyar–szlovén nyelvhatárok összehasonlításából megállapítható, hogy az elemzett időszakban két szakaszon történt kismértékű eltolódás. Egyrészt a nyelvhatár középső részén Alsójánosfa (Ivanjševci) lakossága enyhe magyar többséget mutatott, míg a másik változásra a nyelvhatár déli pontján került sor. Kapca (Kapca) és Kót (Kot) települések, melyeket Peter Kozler még szlovén településként mutat be 1849-ben, 1880-ra abszolút magyar többségű településekké váltak.

4. térkép

Gönczi Ferenc néprajztudós, aki az 1880-as évek elején a Kapca (Kapca) és Kót (Kot) szomszédságában található Nagypalinán (Velika Polana) tanítószkodott, a Zala megyei vendekről szóló írásában a következőket írta: „*Németekkel vagy horvátokkal vegyes község a Vendségben nincs. Magyarokkal vegyes község csak 3 van, ú[gy] m[í]nt Dobronak, Kapca és Kót, melyeknek teljes elmagyarosodása a közeljövőben várható, mit elsősorban a népiskolák segítenek elő nagyban.*”¹⁵

Az 1910. évi népszámlálás

A dualizmus alatt az utolsó népszámlálásra 1910-ben került sor. Ha az 1910-es összeírás anyanyelvi adatai alapján megrajzolt magyar–szlovén nyelvhatárt összevetjük az 1880-as nyelvhatárral, a következőket állapíthatjuk meg.

¹⁵ Gönczi 2013. 14. p.

A nyelvhatár északon, a felső harmadában nem változott. A középső szakaszon Alsójánosfa (Ivanjševci) szlovén többségű település lett, korábban enyhe magyar többséggel bírt. A nyelvhatár középső részén, a megyehatárok környékén három település nyelvi adatai módosultak és váltak magyar többségű településekké 1880-hoz képest. A megyehatár vasi oldalán található Pordasinc vagy Kisfalu (Pordašinci) település 1910-ben magyar többséggel bírt (valójában már 1890-re elmagyarosodott).

Zala megyében viszont két, viszonylag nagy lélekszámmal bíró település vált magyar többségű településsé 1910-ben: a magyar települések által körbezárt és a dobronaki, túlnyomó többségében magyarok által lakott plébániához tartozó Kebeleszentmárton (Kobilje), valamint a szintén Dobronakkal határos Bántornya (Turnišče) település. Itt kell megemlíteni, és ezt a tényt a térkép is jól tükrözi, hogy az 1910-es anyanyelvi adatok szerint a muravidéki szlovén tömbön belül található számos településen, különösen a nagyobb lélekszámmal és egyben körjegyzőségi funkcióval is bíró településeken viszonylag magas számban éltek magyarok, illetve magyar anyanyelvű személyek. Ilyen település volt például Muraszombat (Murska Sobota), Bellatincz (Beltinci), Lendvarózsavölgy (Gančani) vagy Tótlak (Selo).¹⁶ [4. térkép]

Az 1921. évi népszámlálás

A tanulmányban szereplő utolsó térkép két népszámlálás anyanyelvi adatai alapján készült, és pedig az 1920-as magyar és az 1921-es jugoszláv összeírás adatai szerint. Az első világháborút követő változások következtében ugyanis a magyar–szlovén kontaktzóna két állam között lett felosztva, nevezetesen Magyarország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság között. Ha összevetjük az 1910-es és az 1920/1921-es etnikai-nyelvi térképeket, megállapíthatjuk, hogy a magyar–szlovén nyelvhatár középső szakaszán történt elmozdulás a szlovénység javára. Az 1910-ben még abszolút magyar többséggel bíró Kebeleszentmárton (Kobilje) és Bántornya (Turnišče) újra abszolút szlovén többségű településekké váltak. Az említett nyelvhatármódosulások elsősorban az első világháborút követő politikai változások számlájára írha-

tók. Az említett két település kapcsán egy elkezdődött, de be nem fejezett nyelvváltásról beszélhetünk, melyet a 19. század végén, a 20. század elején felerősödő magyarosító tendenciák mozdítottak elő, amit a trianoni békekötés szakított félbe.¹⁷ [5. térkép]

Összegzés

Az 1920/1921-es adatok alapján megrajzolt térkép választ ad a tanulmány címében feltett kérdésre is, nevezetesen, követte-e a trianoni határ, tehát a politikai határ a magyar–szlovén nyelvhatárt. A rövid válasz: nem.

Nem követte, mivel egyrészt északon, a Rába mentén kilenc, többségében szlovénok által lakott település maradt továbbra is a magyar állam keretein belül.¹⁸ Az említett kilenc rábavidéki faluban az 1920-as népszámlálási adatok szerint összesen 4.988 személy élt, akik közül 4.166-an voltak szlovén anyanyelvűek, vagyis az összlakosság 83,5 százaléka.¹⁹ Másrészt az új politikai határ következtében az alsólendvai, muraszombati, szentgotthárdi és letenyei járásokból 26, többségében magyar település került a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz.²⁰

Az 1921-es jugoszláv népesség-összeírás az említett 26 településen összesen 15.780 főt írt össze, közülük 13.067 személy vallotta a magyart anyanyelvének (82,8 százalék). Egyébként a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került Muravidéken 1921-ben összesen 14.065 magyar anyanyelvű személyt írtak össze a jugoszláv népszámláló biztosok. Más szóval, a muravidéki magyarok

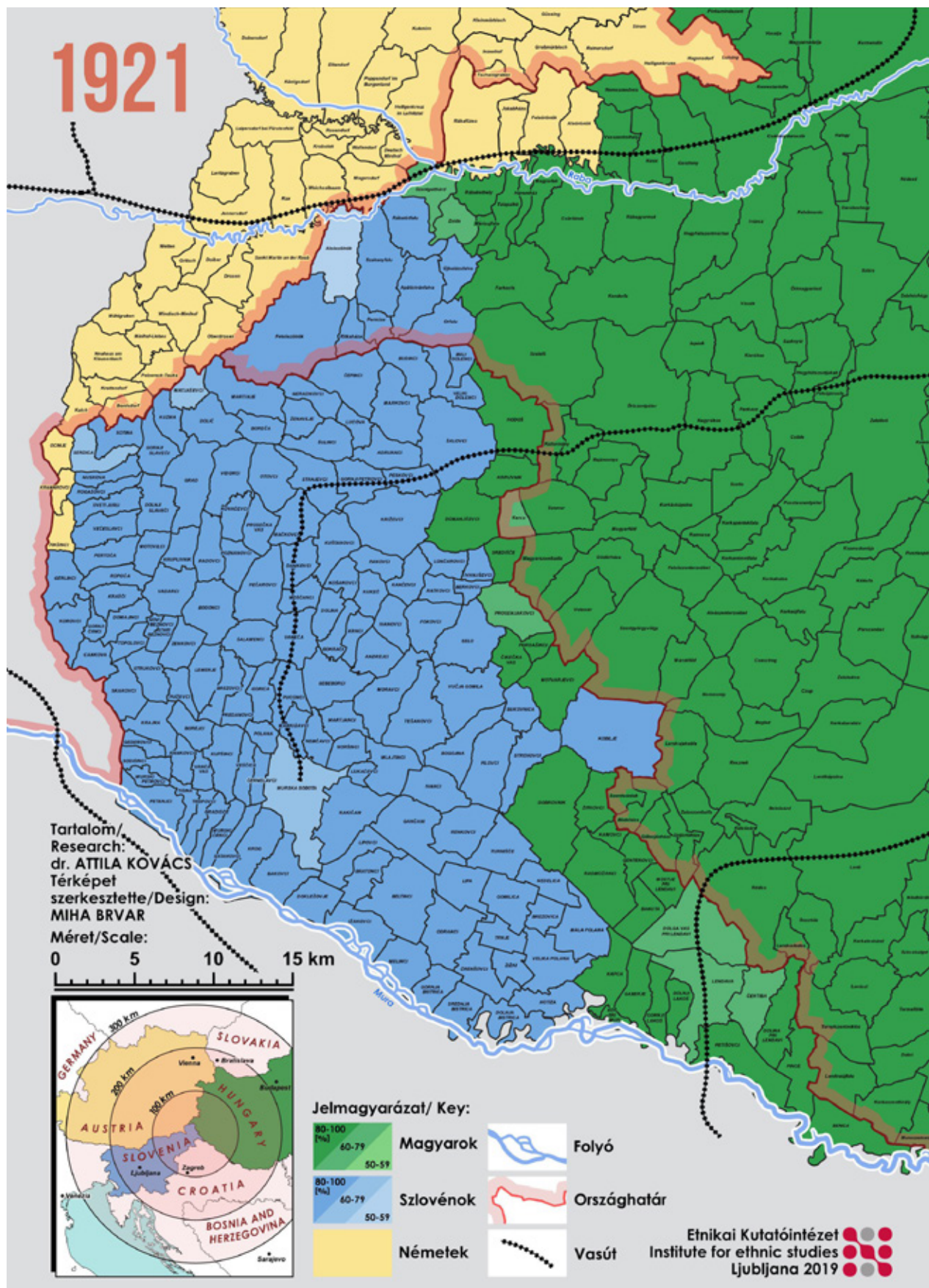
17 Kovács 2020b. 282–284. p.

18 Ezek a következő települések voltak: Alsószőlőnök (Dolnji Senik), Apátistvánfalva (Števanovci), Felsőszőlőnök (Gornji Senik), Szakonyfalu (Sakalovci), Rábatótfalu (Slovenka ves), Permice (Verica), Ritkaháza (Ritkarovci), Orfalu (Andovci), Újbalázsfalu (Otkovci).

19 Hirnök Munda 2020. 446. p.

20 A 26, 1921-ben többségében magyarok által lakott település északról dél felé haladva: Órihodos (Hodos – Hodoš), Kapornak (Krpilivnik), Domonkosfa (Domaniševci), Szerdahely (Središče), Pártosfalva (Prosenjakovci), Kisfalu (Pordašinci), Csekefa (Čikečka vas), Szécsi-Szentlászló (Motvarjevci), Lendvavásárhely (Dobronak – Dobrovnik), Zsitkóc (Žitkovci), Kámaháza (Kamovci), Göntérháza (Genterovci), Radamos (Radmožanci), Hidvég (Mostje), Bánuta (Banuta), Hosszúfalu (Dolga vas), Alsólendva (Lendva – Lendava), Csentevölgy (Csente – Čentiba), Völgyfalu (Dolina), Pince (Pince), Petesháza (Petišovci), Alsólakos (Dolnji Lakoš), Felsőlakos (Gornji Lakoš), Zalagyertyános (Gyertyános – Gaberje), Kapca (Kapca) és Kót (Kot).

16 Erről bővebben lásd: Kovács 2020a. 117–118. p.

által többen lakott területen kívül (szórványban) 998 magyar anyanyelvű személy élt, a legtöbben Muraszombatban (441 fő) és Bellatincon (57 fő).²¹

A magyar–szlovén nyelvhatár alakulásáról elmondható, hogy a 19. század első felétől, vagyis a nemzeti megújítási mozgalmakat megelőző időszaktól az 1921-es népszámlálásig csak kismértékben változott.

Változásra konkrétan három település esetében került sor. A nyelvhatár középső szakaszán, az egykori Vas megyei Kisfalu (Pordašinci) lakosai cseréltek nyelvet a 19. század végén és az 1880-ban még szlovén többségű település (az összlakosság 80,4 százaléka volt szlovén anyanyelvű) 1890-re magyar többségű faluvá vált (az összeírtak 89,2 százaléka), és az impériumváltást követően is megőrizte magyar többségét.²²

A másik változásra a nyelvhatár legdélibb szakaszán került sor. Kapca (Kapca) és Kót (Kot) településeket a 19. század derekán még túlnyomó többségében szlovén nyelvű lakosság lakta, akik a század második felében teljes mértékben asszimilálódtak és magyarrá lettek. Vagyis a jugoszláv béke delegáció azon érvelését elvethetjük, hogy a Muravidéken, illetve a szélesebb környezetben az erőteljes magyarosítás következtében jelentős szlovén területek magyarosodtak el. Tény viszont, hogy a 20. század elején viszonylag erőteljes magyarosodás és magyarosítás zajlott a Muravidéken, amit az 1910-es népszámlálás adatai is igazolnak, amikor is közel 21.000 magyar anyanyelvű személyt írtak össze a Mura mentén, 1921-ben viszont már csak alig haladta meg a számuk a 14.000 főt.²³

Végezetül a fentiekben említett számok kapcsán válaszolnom kell arra a kérdésre is, hova tűnt körülbelül 6.500 magyar anyanyelvű személy a Muravidéken az 1910-es és az 1921-es népszámlálás között. Egy részüket, számításaim szerint körülbelül 1.100 fő önszántából vagy jugoszláv nyomásra hagyta el a Mura-mentét és költözött a trianoni Magyarországra. Elsősorban a két járási központban, Alsólendván és Muraszombatban dolgozó állami hivatalnokokról, tanítókról, csendőrökről,

vasutasokról stb., valamint azok családtagjairól volt szó.²⁴ A maradék körülbelül 5.500 fő kapcsán, akik 1910 és 1921 között anyanyelvet váltottak, viszont egy megkezdett, de be nem fejezett asszimilációs folyamatról beszélhetünk, melynek során impériumtól függően vallották magukat hol magyar, hol pedig szlovén anyanyelvűnek a megkérdőjelezettek.²⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

- › Göncz 2001. – Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.
- › Göncz 2020a. – Göncz László: Značilnosti oblikovanja narodne identitete prebivalstva na območju Prekmurja od leta 1867 do sredine 20. stoletja. (A nemzeti identitás kialakulásának jellemzői a Muravidéken 1867-től a 20. század közepéig.) In: *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: Izbrani pogledi II.* (Szerk. Medvešek, Mojca – Sonja Lukanović) Ljubljana, Institut za narodnostna vprašanja, 2020. 139–169. p.
- › Göncz 2020b. – Göncz László: Száz esztendeje történt a Mura menti impériumváltás. In: *Naptár, a szlovéniai magyarok szemléje*. Lendva, 2020. 101–118. p.
- › Gönczi 2013. – Gönczi Ferencz: Zalamegyei vendek. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2013. <https://en.calameo.com/read/0029741344270d5704209>. (Letöltve: 2021. szeptember 30.)
- › Hirnök Munda 2020. – Hirnök Munda Katalin: Porabski Slovenci 1919–1941. (Rábavidéki szlovének 1919–1941.) In: „Mi vsi živeti ščemo”: Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice: zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. (Szerk. Štih Peter, Ajlec Kornelija, Kovács Attila) Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020. 442–462. p.
- › Kosi – Stergar 2015. – Kosi, Jernej – Stergar, Rok: Kdaj so nastali „Lubi Slovenci”? O identitetah v prednacionalni dobi in njihovi domnevni vlogi pri nastanku slovenskega naroda. (Mikor keletkeztek a „drága szlovének”? Az identitásokról a premodern korban és vélt szerepükről a szlovén nemzet létrejöttében.) In: *Zgodovinski časopis*, 2015, št. 70. 458–488. p.

21 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. god. Sarajevo: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, 1932.

22 Kovács 2015. 204–208. p.

23 Kovács 2020a. 109–139. p.

24 Kovács 2020a. 130–131. p.

25 Kovács 2020a. 131–132. p.

- › Kovács 2006. – Kovács Attila: Številčni razvoj prekmurskih Madžarov v 20. stoletju. (A muravidéki magyarok számbeli változása a 20. században.) In: *Razprave in gradivo*, 2006, št. 48/49. 6–36. p.
- › Kovács 2015. – Kovács Attila: Csekefa, Kisfalu, Pártosfalva, Szentlászló és Szerdahely népesedése, anyanyelvi és nemzetiségi, valamint vallási megoszlása a 18 század végétől a 21. század elejéig. In: *Határok mentén: Fejezetek Csekefa, Kisfalu, Pártosfalva, Szentlászló és Szerdahely történetéből*. (Szerk. Kovács Attila) Moravske Toplice Községi Magyar Nemzeti Önigazgatási Község, Moravske Toplice; Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana; Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2015. 181–231. p.
- › Kovács 2020a. – Kovács Attila: Jezikovno-etnična podoba Prekmurja v luči ogrskega popisa prebivalstva leta 1910 in jugoslovanskega/slovenskega ljudskega štetja leta 1921. (A Muravidék nyelvi-etnikai képe az 1910. évi magyar és az 1921. évi jugoszláv/szlovén népszámlálások adatai alapján.) In: *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: Izbrani pogledi II*. (Szerk. Medvešek Mojca, Sonja Lukanović) Ljubljana, Institut za narodnostna vprašanja, 2020. 109–139. p.
- › Kovács 2020b. – Kovács Attila: Oblikovanje slovensko-madžarske jezikovno-etnične meje od druge polovice 18. stoletja do razpada Avstro-Ogrske monarhije. (A szlovén-magyar nyelvi-etnikai határ változása a 18. század második felétől az Osztrák–Magyar Monarchia széteséséig.) In: *„Mi vsi živeti ščemo”: Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice: zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti*. (Szerk. Štih Peter, Ajlec Kornelija, Kovács Attila) Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020. 254–292. p.
- › Kozler 1849. – Kozler, Peter: Slovenci na Ogrskim. (Szlovénok Magyarországon.) Slovenija, Ljubljana, 1849, list 55. 220. p.; list 56, 224.p.; list 57, 228. p.; list 58. 232.p.
- › Lökkös 2012. – Lökkös János: Trianon számokban. In: *Trianon Szemle* 2012. 1–4. sz. 112–124. p.
- › Romsics 2020a. – Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Bp., 2020.
- › Romsics 2020b. – Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam. Bp., 2020.
- › Szaszkné dr. Sin Aranka: Adalékok Fényes Elek pályájához. In: *Statistikai Szemle* 1998. 3. sz. 253–265. p.
- › Sebők 2011. – Sebők László: Magyarok a környező országokban. In: *Rubicon* 2011. 9–10. sz. 119–125. p.
- › Trstenjak 2006. – Trstenjak, Anton: Slovenci na Ogrskem. (Szlovénok Magyarországon.) Narodopisna in književna črtica. Viri 5. Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2006.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK, STATISZTIKÁK

- › Fényes Elek: Magyarország, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. I. kötet. Pest, 1836.
- › A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Bp., 1881.
- › A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész, a népesség főbb adatai községenként. Bp., 1912.
- › Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Az 1920. évi népszámlálás. Első. rész. A népesség főbb demográfiai adatai. Bp., 1923.
- › Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. god. (Az 1921. január 31. népszámlálás végleges eredményei.) Sarajevo: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, 1932.

Vanda Kovač

Domoznanska zbirka

KKC Lendava – Lendvai KKK

Knjižnica – Kulturni center Lendava – Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ, na kratko KKC Lendava – Lendvai KKK, je osrednja knjižnica, ki deluje na območju sedmih občin: Lendava in Dobrovnik sta na dvojezičnem območju ter Velika Polana, Črenšovci, Odranci, Kobilje in Turnišče na slovenskem območju. V svojo mrežo vključuje deset krajevnih knjižnic: Lendava, Dolina, Gaberje, Genterovci, Dobrovnik, Črenšovci, Srednja Bistrica, Odranci, Turnišče in Velika Polana in tri premične zbirke v Petišovcih, Kobilju in na Hotizi. Območje, ki ga pokriva je na dan 1.1.2021 imelo 22.480 prebivalcev. Knjižnica ima 2272 članov in knjižnična zaloge šteje 165.896 enot gradiva.

Domoznanske dejavnosti, ki jih knjižnica opravlja glede na 2. in 16. člen ZKnj-1 so zbiranje, obdelovanje, varovanje in posredovanje domoznanskega gradiva, varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik, posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev, organizacija kulturnih prireditev, ki so povezane z domoznansko dejavnostjo.

Domoznanska zbirka gradiva Knjižnice – Kulturnega centra Lendava – Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ, ki deluje na stičišču različnih kultur, predstavlja manjši del knjižnične zaloge javnega zavoda. Knjižnica deluje na dvojezičnem območju zato poteka zbiranje domoznanskega gradiva v obeh jezikih, tako v slovenskem kot v madžarskem, enakovredno. Domoznanska zbirka knjižnice je bila zasnovana po kombiniranem tematskem sklopu in obsega različne zvrsti gradiva. Zbiranje domoznanskega gradiva je potekalo že od same ustanovitve knjižnice. Nastajanje domoznanske zbirke in sistematično zbiranje domoznanskega gradiva sega v devetdeseta leta.

Kvalitetna domoznanska zbirka nastaja načrtno. Vsebina in predmet zbiranja domoznanskega gradiva sta določena že s statusom splošnoizobraževalne knjižnice. Gradivo mora služiti splošnoizobraževalnim, znanstvenim in predvsem domoznanskim potrebam na svojem območju. Vsebovati mora po tipologiji različno gradivo, obseg zbirke mora biti dovolj velik za potrebe knjižnice.

Zbirko domoznanskega gradiva sestavlja gradivo, ki ga zbirajo vse vrste slovenskih knjižnic. To je gradivo, ki je natisnjeno v Sloveniji (tiskar ali izdajatelj, založnik), monografska dela, vsebinsko vezana na območje zbiranja, avtor z območja zbiranja, diplomske, magistrske in doktorske naloge, periodične publikacije, brošure, letopisi društev, šolska glasila, glasila podjetij, raritete, faksimile, rokopisi, notno gradivo, kartografsko gradivo, slikovno gradivo, (razglednice, fotografije), siva literatura – polpublicirano gradivo (znanstvene in strokovne vsebine, raziskovalne, seminarske naloge), drobn tisk (prospekti, plakati, vabila, vstopnice, ceniki, programi), CD-romi, AV gradivo, DVD-ji, vinilne plošče, članki. Sem spada vsa knjižna produkcija v slovenskem jeziku in zbirka literature madžarske (v našem primeru), romske, italijanske in drugih narodnih skupnosti v Sloveniji.

Pridobivanje domoznanskega gradiva poteka preko nakupa (poznavanje in spremljanje tržišča) ali darov. Pri pridobivanju domoznanskega gradiva se srečujemo z različnimi težavami. Še posebej pozorni bi morali biti pri načrtovanju pridobivanja in evidentiranja domoznanskih gradiv.

Gradivo je zelo raznoliko zato potrebujemo zadosti znanja, pozornosti in iznajdljivosti, da gradivo pridobimo. Prav tako je pomembno, da za zbirko skrbi strokovni delavec – domoznanec, ki se z zbiranjem, evidentiranjem, obdelavo, varovanjem, upravljanjem in predstavitvijo

Grafika: Sebastijan Časar

ukvarja sistematično in načrtno. Žal je pogosto v knjižnicah tako, da je nabava in obdelava gradiva organizirana za celotno knjižnico. V tem primeru je tudi pregled nad produkcijo lahko manj pregleden. Potrebno je imeti celovit pregled nad območjem, za katerega se zbira domoznanska gradiva in informacije. Problem je lahko tudi pomanjkanje strokovnega kadra v knjižnici. Knjižnica nima sistematiziranega delovnega mesta domoznanca. Za nabavo gradiva poskrbimo kar vsi zaposleni. Ob izidu nove publikacije opozorimo o tem nabavno službo.

Sprotno pridobivanje domoznanskega gradiva poteka na več načinov: podatki najdeni v različnih bibliografijah, informacije v različnih publikacijah, knjigotrški katalogi, programi založb, poročila o novostih, recenzije knjig, mnogo o tem gradivu pišejo lokalni časniki (zborniki društev, razglednice, turistični prospekti, koledarji, zemljevidi ... idr.), siva literatura.

S pridobivanjem retrospektive dopolnjujemo izostale izdaje. Pomagamo si z antikvariati. Najpogostejša oblika so podarjeni izvodi posameznikov, izločena gradiva drugih knjižnic, podjetij, ustanov. Prav zato pride prav vsaka pomoč pri dopolnjevanju domoznanske zbirke. Večje težave imamo pri pridobivanju drobnega tiska. Tu smo knjižničarji prepuščeni sami sebi. Vsak, ki izve za novi drobn tisk, se potruži in ga prinese v knjižnico. Čeprav smo se dogovarjali z različnimi izdajatelji, šolami, podjetji, društvi, da nas o novostih obvestijo ali nam jih celo prinesejo, se le malokdo spomni dogovora. Z nekaterimi je bil sklenjen celo pisni dogovor. Težave imamo že pri pridobivanju monografskih in periodičnih publikacij. Članke pregledujemo zaposleni sami. Obdelujemo jih predvsem iz lokalnih časopisov, časnikov,

almanahov. Za dnevno časopisje nimamo naročenega elektronskega klipinga.

Namen domoznanske dejavnosti v knjižnici je omogočanje dostopnosti do knjižničnega gradiva in informacij, dopolnjevanje domoznanske zbirke, ohranjanje gradiva za kasnejše rodove. Ena izmed nalog v okviru upravljanja z zbirkami je tudi predstavitev zbirke javnosti. To so lahko občasne razstave, predstavitve ob dnevu splošnih knjižnic, ob predstavitvi knjižnice, ko obiskovalci pridejo na ogled knjižnice, na bibliopedagoških urah, ki jih občasno izvajamo za učence osnovne in srednje šole. Predstavitev zbirke domoznanskega gradiva izvajamo kadar koli je mogoče. Razstave so najpogostejše priložnosti: ob obletnicah, praznikih, pomembnih dnevih. Pri izvajanju literarnih večerov smo pozorni, da v program uvrščamo domače avtorje. Ugotovili smo, da je obisk dosti večji pri predstavitvi dela domačina. Zato si želimo v knjižnici čim več predstavitev novih del domačih avtorjev. Zadnjih nekaj let sodelujemo v skupni akciji Zakladnice s pomurskimi knjižnicami: Pokrajinsko in študijsko knjižnico, knjižnico Gornja Radgona in knjižnico Ljutomer. V poletnih mesecih je pripravljen seznam domoznanskega gradiva: strokovna literatura, leposlovje, pesniške zbirke in narečni tiski. Avtorji in vsebina se nanaša na območje, ki ga posamezna knjižnica pokriva. Tako so dela domoznanskega značaja predstavljena širši javnosti. Bralci, ki preberejo določeno število del iz domoznanske bralne značke so ob zaključeni akciji nagrajeni s knjižnim darilom in skupno prireditvijo, navadno v Murski Soboti.

Knjižnica hrani domoznansko gradivo, ki je organizirano v domoznansko zbirko. V kletnih prostorih knjižnice se nahajajo različne zbirke, ki pa niso poimenovane

kot posebne zbirke, med seboj so ločene le s policami. Knjižnica zbira gradiva vseh vrst glede na tipologijo. Domoznansko gradivo se nahaja v vsaki krajevni knjižnici in premični zbirki, ki je v mreži KKC Lendava – Lendvai KKC, ne glede na velikost knjižnice in knjižnične zbirke. Uporabniki v manjših krajih ravno tako potrebujejo enake storitve kot v velikih. Zato je domoznansko gradivo postavljeno na strokovnem oddelku in ima svojo polico, signatura na nalepki ima oznako 908 *Prekmurje*. Gradivo je dostopno uporabnikom in ga izposojamo na dom. Včasih je kakšno delo postavljeno tudi na druge police, glede na vrstilec 0–8, vrstilec 9 je zastopan pri postavitvi 908 *Prekmurje*. Leposlovna literatura je postavljena na oddelku za leposlovje med ostalo knjižno zalogo, in domačega avtorja posebej ne označujemo.

Hranimo tudi monografske in serijske publikacije, ki uporabnikom niso prosto dostopne. Izpostavili bi prvotiske Miška Kranjca in dela Ferda Godine, serijske publikacije, faksimile, miniaturne knjige, zbirka avdio in video gradiva, kartografska zbirka, drobni tisk, razglednice, voščilnice, plakati, letaki, vabila, koledarji, zbirka člankov, del zbirke strokovne knjižnice Nafta Lendava, rokopis – dragocena listina iz leta 1770. Pri serijskih publikacijah imamo zbrane izdaje lokalnih časnikov in časopisov, ki jih po 1 izvod hranimo v domoznanski zbirki, 1 izvod pa je na voljo v čitalnici. Prav tako je tu hranjen 1 izvod neknjižnega gradiva, medtem ko so ostali izvodi dostopni na oddelku. Drobni tisk zbiramo in ga hranimo, ni pa dostopen javnosti. Članke strokovno obdelujemo in so dostopni v vzajemnem katalogu COBISS.

Prostor z zbirko domoznanskega gradiva, ki ni prosto dostopno za uporabnike, se nahaja v kletnih prostorih knjižnice, kjer hranimo po 1 izvod določenega naslova domoznanskega gradiva. Po možnosti je eden ali več izvodov že na oddelku za izposojanje ali časopisje v čitalnici. Večji del zbirke hranimo v omarah, časopisje pa na premičnih policah. Zbirka gradiv strokovne knjižnice Nafta Lendava se zaradi pomanjkanja prostora nahaja na drugi lokaciji, v krajevni knjižnici v Petišovcih in ni inventarizirana. Pogoji hranjenja dragocenih zbirk sicer niso idealni. Temperatura je večino leta konstantna, svetloba je umetna, uporaba svetil je samo ob vstopu v prostor, tako da gradivo ni izpostavljeno celodnevni svetlobi. Trudimo se vzdrževati tudi relativno vlažnost

v prostoru. V knjižnici so nameščeni avtomatski javljalniki požara in protivlomni alarm. Zbirko hranimo v enem prostoru. Do gradiva uporabniki lahko pridejo le s pomočjo knjižničarja. Uporabljajo ga lahko samo v čitalnici. Gradivo zbirke je že po svoji naravi občutljivo in s pogostejšo rabo tudi bolj krhko in obrabljeno. Zato zaradi varovanja domoznanskega gradiva in za čim večjo dostopnost vsebin domačega kraja, območja Lendave in širše okolice, ki jo pokriva območna knjižnica, sistematično in namensko pridobljenimi finančnimi sredstvi izvajamo digitalizacijo.

Za uporabo gradiva iz domoznanske zbirke nimamo izdelanega nobenega pisnega dokumenta o uporabi gradiva iz domoznanske zbirke. Uporabnike o pogojih dostopa in uporabe gradiva iz domoznanske zbirke obvestimo ustno pred uporabo gradiva, ki ga za potrebe uporabnikov izposodimo v čitalnico. Pri tem evidentiramo izposojanje gradiva v čitalnico, pri nečlanih pa evidentiramo obisk v čitalnici. Da gre za domoznansko zbirko vemo tako, da imamo na nalepki oznako *do*. Ne glede na postavitveni UDK je gradivo postavljeno po abecedi priimka avtorja ali po naslovu pri anonimnih delih. Zbirka je razdeljena na monografije, posebej hranimo dela dveh avtorjev Miška Kranjca in Ferda Godine. Ločeno so postavljene serijske publikacije, mikrofilmi, kartografsko gradivo, avdio in filmsko gradivo ter drobni tisk.

Sistematično zbiranje domoznanskega gradiva poteka sproti vse leto. Gradivo pridobivamo z nakupom in največ z darovi. V domoznanski zbirki smo imeli ob koncu leta 2021 3214 enot inventariziranega gradiva (monografije, serijske publikacije, neknjižno gradivo). Od tega je 1111 enot pridobljeno z nakupom, 2036 z darili, 23 enot je lastna izdaja in 44 enot iz starega fonda. Skupno število domoznanskega gradiva, ki se nahaja na oddelku osrednje knjižnice, v krajevnih knjižnicah in treh izposojevališčih, je nekoliko večje, 5047 enot.

Monografije

Knjižnica v domoznanski zbirki hrani največ monografskih publikacij. Najstarejši dokument, ki se nahaja v domoznanski zbirki je iz leta 1911, Az alsolendvai takar-pénztar, Slavič Matija: Prekmurje, 1921 in drugi.

Miško Kranjec in Ferdo Godina

Posebej izpostavljena je zbirka prvotiskov Miška Kranjca. Kranjec, rojen v Veliki Polani, je pisal romane, črtice, novele, pesmi, drame, satirične prispevke. Bil je urednik Ljudske pravice, ki je začela izhajati v Lendavi. Pisal je podlistke v različne revije. Imamo tudi nekaj števil Mladega Prekmurca, kjer so izhajala njegova dela. Hranimo 4 knjige, ki so napisane v cirilici, 3 prevode v hrvaški, 7 v srbski, 6 v madžarski jezik. Vseh publikacij Miška Kranjca, ki se nahajajo v KKCL – LKKK je 473, od tega v domoznanski zbirki 131 izvodov. Leta 1932 je izšla povest Življenje in kratka proza Težaki, 1933 Sreča na vasi, Predmestje, 1935 Tri novele, Os življenja, Satire. L. 1936 Zalesje se prebuja, 1937 Prostor na soncu, 1938 Kapitanovi, 1940 Do zadnjih meja, Povest o dobrih ljudeh, Tihožitja in pejsaži itd.

➤ **Miško Kranjec**
(1908–1983)

(Vir: dlib.si)

Tudi Ferdo Godina, ki je bil rojen na Dolnji Bistrici, je deležen pozornosti, ki mu kot domoznanskemu piscu pripada. V domoznanski zbirki se nahaja 38 knjig. Nimamo vseh izdaj in niti vseh naslovov. Na oddelkih osrednje in krajevnih knjižnic je v prostem pristopu 32 naslovov in 137 izvodov njegovih knjig. Večkrat je bil gost knjižnice, vedno je rad prihajal v Prekmurje. Izidi: 1950 Preproste zgodbe, 1962 Dajmo živeti tudi drugim, 1963 Bele tulpike, 1966 Viragova Verona itd. Prve izdaje iz leta 1945 nimamo. Hranimo romane Bele tulpike, iz leta 1963. 2. izd., 1972 – 3. izd., 1976 – 4. izd., 1980, 1992 – 6. izd.

Serijske publikacije

Za območje, ki ga pokriva knjižnična mreža lendavske knjižnice, zbiramo časnike in časopise, glasila društev, delovnih organizacij, šolska glasila, občinska glasila.

Določene številke posameznih revij hranimo zaradi članka, ki se nahaja v reviji, zaradi pisca, urednika, tiskarja ali založnika ali zaradi vsebine, ki govori o tem za domoznanstvo pomembnem geografskem območju. Tu niso zbrani kompletni letniki, hranimo le posamezne

številke. Med drugim je tu več časnikov in časopisov, ki izhajajo v tujini, v tem primeru na Madžarskem. Nekatere naslove kupimo, nekatere dobimo v dar.

Razglednice

Posebej bi izpostavili še zbirko **RAZGLEDNIC**, ki je razdeljena na več sklopov in je umeščena v posebej zanje pripravljene albume. Ti so vezani v rdeče usnje in kompaktni. Med razglednicami je seveda največja vrednost albuma, ki zajema razglednice Lendave in njene širše okolice. Število razglednic: Lendava 76, Pomurje 423, Ljubljana, drugi kraji 946, skupaj 1445.

Leta 1997 je Občina Lendava izdala knjigo, katere avtor je Szűnyogh Sándor, *Pozdrav iz Dolnje Lendave = Üdvözet Alsólendváról*, v kateri je izbor razglednic iz različnih zbirk. V knjigi je predstavljenih 141 razglednic. Na razglednicah je mesto Lendava, slike naftnega rudarjenja, obrtniki, gasilci, most na reki Muri, razglednice odražajo utrip mesta, društvo Sokoli, tovarna dežnikov, hotel Krona, ulice, javne zgradbe, grad, poplavno območje pred regulacijo potokov v Lendavi. Večinoma so na razglednicah napisi v madžarskem jeziku.

Žal je večina razglednic v privatni lasti pri zbirateljih. Knjižnica nikoli ni imela dovolj denarnih sredstev za načrtno zbiranje domoznanskega gradiva, predvsem za tisto, ki je plačljivo in z visoko ceno. Veliko razglednic je knjižnica prejela kot darilo. Le nekaj razglednic Lendave je bil nakup. Razglednice niso katalogizirane in niso inventarizirane, le nekaj novejših je strokovno obdelanih.

Članki

Pomembna naloga domoznanske dejavnosti je bibliografska in vsebinska obdelava gradiva. Kvalitetni bibliografski zapisi v vzajemnem katalogu so pogoj, da je gradivo uporabniku lažje najdljivo. Bibliografske zapise člankov pripravljamo v knjižnici sami, kar pa je že obdelano, prevzamemo in po potrebi dopolnimo s predmetnimi oznakami. Katalogiziramo članke iz revij in časopisov, ki izhajajo v lokalnem prostoru. Iz dnevnih časopisov in drugih časnikov katalogiziramo tiste, ki imajo večjo informacijsko vrednost.

Trenutno je v bazi knjižnice 4310 člankov. Od tega 3974 kreiranih in 336 prevzetih, 1754 slovenskih in 2556 madžarskih.

Ostane strokovne knjižnice podjetja Nafta Lendava

Podjetje Nafta Lendava je začelo delovati že leta 1943. V takratni državi je najboljše rezultate dosegalo v petdesetih letih prejšnjega stoletja. V napredno podjetje sodi tudi strokovna knjižnica. Njihova knjižnica je bila založena s strokovnimi revijami, knjigami, separati, raziskovalnimi nalogami, priročniki in drugim gradivom. Imeli so svojo knjižničarko. V osemdesetih letih je zadolženo podjetje odpuščalo zaposlene, tudi knjižnico so zanemarili, marsikaj razprodali in odnesli. Pred približno desetimi leti so ostanek knjižne zaloge ponudili splošni knjižnici v Lendavi. Posebej namenjenih sredstev za odkup fonda nismo imeli, zato smo odpeljali tisto, kar smo dobili brezplačno. Potrebovali smo prostor in police, da bi gradivo pospravili in zaščitili pred propadom. Ostanek strokovne knjižnice je deponiran v krajevni knjižnici v Petišovcih v ločenem prostoru od fonda KKC Lendava – Lendvai KKK. Fond ni popis in inventariziran. Pred leti je bilo gradivo zloženo in sortirano na nove kovinske police. Nima posebne vrednosti razen zgodovinske. Strokovne revije, ki so ohranjene, so zastarele, knjige o proizvodnji nafte in plina tudi večinoma niso več aktualne. Gradivo je v različnih jezikih: angleškem, nemškem, francoskem, srbskem, hrvaškem, slovenskem. Dokler je knjižnica delovala so prejemale literaturo s svojega področja tekoče in ažurno. V prostoru zraven knjižnice je urejen muzej, ki v sliki in besedi predstavlja zgodovino črpanja nafte in zemeljskega plina na območju Petišovcev in Doline ter na delu Medžimurja na Hrvaškem.

Pregled ohranjenih časopisov strokovne knjižnice: Analytical chemistry, Chemical engineering, Erdöl und Kohle, FreseniusZeitschrift für Analytische Chemie, GWF, Hydrocarbon processing, Hemijska industrija, Informator (Synatec), Journal of liquid chromatography, Journal of Mechanical Engineering – Strojniški vestnik, Kunststoffe, Messen + prüfen, Modern Plastics International, Naš stik, Nafta ISSN 0027-755X, Oil and Gas internacional, Oil & gas journal, Petroleum Engineer, Kunststoffe, Voda i sanitarna tehnika, Zaštita atmosfere. Natančno število enot ni znano.

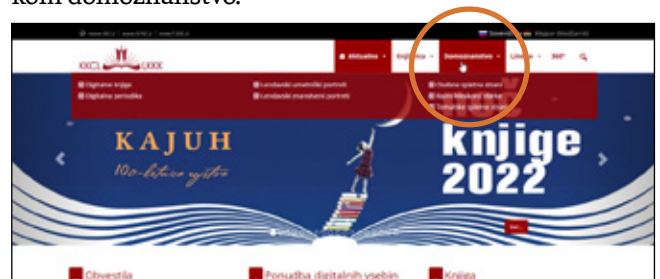
Rokopis

Nos Maria Theresia dei gratia Romanorum Imperatrix Vidua, Hungariae Bohemiae, Dalmatiea, Croatiae et Sclavoniae &c: Regina Apostolica; Archi Dux Auftriae; Dux Burgundiea Magna Princeps Transylvania ---

To je rokopis privilegijev cehovskih pravic v Turnišču, ki ga je izdala in podpisala Marija Terezija. Rokopis je iz leta 1770. Listina je pisana v latinščini in madžarščini. Kot kraj izdaje je naveden Zalaegerszeg. Inicialke krasijo rokopis, naslovna stran je napisana z zlato barvo. Ima 24 strani in meri 31 cm. Dodan je tudi pečat iz rdečega voska, shranjen v okroglem lesenem pečatniku 10,5 x 3 cm, ki je z 8 cm dolgo vrstico privezan h knjigi. Vsebina rokopisa se nanaša na cehovske pravice. V Turnišču, ki ima dolgo tradicijo krojaške, kovaške in čevljarske obrti, se je ohranil ta dragocen rokopis. Leta 2004 so rokopis prinesli v knjižnico, kjer smo ga katalogizirali. 4. 2. 2016 je bil vrnjen občini Turnišče, ki ga sedaj tudi hrani. Povezava se nahaja na spletni strani občine Turnišče (<https://obcinatornisce.si/objava/268861>).

Domoznanska zbirka obsega še kartografsko zbirko, glasbeno in filmsko zbirko, mikrofilme, bibliofilsko zbirko, v katero uvrščamo redke in dragocene tiske ter faksimilirane izdaje starejših knjig, miniaturne knjige, drobn tisk (ocenjeno je, da knjižnica hrani skupaj 5446 enot drobnega tiska, od tega 2567 plakatov), plakati, ostali drobn tisk so različna vabila (651), brošure (151), programski listi (49) in kazalke, ceniki, vstopnice, dopisi, gledališki listi, voščilnice, prijavnice, kažipot, abonmaji, letaki, vozni redi, reklame, znamke, obvestila (583) ter koledarji. Drobn tisk različnih velikosti shranjujemo v mapo s trajno obstojnimi ovoji.

Del domoznanskega gradiva je dostopnega na spletni strani knjižnice (<https://www.kl-kl.si/>), v meniju pod zavihkom domoznanstvo.

Ines Varga

Digitalna domoznanska zbirka KKC Lendava

V Knjižnici – Kulturnem centru Lendava – Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ na podlagi Zakona o knjižničarstvu zbiramo tiskane publikacije in neknjižno gradivo lokalnega izvora t. i. domoznansko gradivo, ki predstavlja pomemben del knjižnične zbirke. Domoznansko zbirko predstavlja naslednje gradivo: knjižno gradivo, periodika, raziskovalne naloge in drugi pomembnejši pisni izdelki, seminarske, diplomske in magistrske naloge, doktorske disertacije, drobni tisk, video, avdio in drugo neknjižno gradivo: stare razglednice, fotografije, zemljevidi, koledarji, kronike, zapisi, posnetki, vabila itd.

V zadnjih letih je vse več knjižnic začelo digitalizirati svoje gradivo. Pri tem procesu gre za zbiranje, obdelavo in ohranjanje gradiva v digitalni obliki. Projekti digitalizacije so namenjeni povečanju dostopnosti in ohranitvi oziroma zaščiti knjižničnega gradiva. Tudi Nacionalni program za kulturo opredeljuje, da digitalizacija in hranjenje digitalnih vsebin s področja kulture sodita med osnovne naloge javnih ustanov, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino, torej tudi za knjižnice, ki zadnja leta prepoznavajo digitalizacijo kot orodje za približevanje svojih, tudi domoznanskih, zbirk širši javnosti.

Del digitaliziranega domoznanskega gradiva naše knjižnice je dostopen na naši spletni strani (<https://www.kl-kl.si/>) pod zavihkom **domoznanstvo**. Spletne strani smo v celoti izdelali zaposleni v knjižnici. Prenovljene spletne strani so dostopne od 23. 11. 2015. Redno dodajamo nove podstrani, izboljšave, bloke. Spletna stran je dobro obiskana, lani je imela 57.987 obiskovalcev.

Zavihek domoznanstvo ima več podstrani: Digitalne knjige, Digitalna periodika, Lendavski umetniški portreti (dvojezični leksikon domačih umetnikov) in Lendavski znanstveni portreti (dvojezični leksikon domačih znanstvenikov), Osebnostne spletne strani (Bálint Bellosics), Razni leksikoni, zbirke (Znameniti Lendavčani, Pomurci) ter Tematske spletne strani (spletne strani knjižnic, digitalnih knjižnic, arhivov ...). Trenutno imamo na podstrani Digitalne knjige objavljenih 50 digitalnih knjig. Na podstrani Digitalna periodika pa imamo objavljenih 8 zbirk, od ka-

terih se 3 (Lendavske novice – Lendvai Híradó, Lindua in Muratáj) redno dopolnjujejo, ostalih 5 pa je zaključenih. To so stari letniki časopisov: Alsó-Lendva és Vidéke 1897, Alsó-Lendvai Híradó 1889–1919, Délzala 1898–1899, Muraköz (Medjimurje) 1884–1918, 1941–1944, Múraszombat és Vidéke (Murska Sobota in okolica) 1885–1919.

🔗 **Zavihek Domoznanstvo** (vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/>)

Zavihek digitalne knjige

Pod tem zavihkom je objavljenih 50 digitalnih knjig: pesniške zbirke, strokovne monografije (zgodovina, etnologija, knjižničarstvo, čebelarstvo ...), monografije o športu, izdaje knjižnice (zborniki s simpozijev), Priročnik za učitelje dvojezičnih šol v Prekmurju/Kézikönyv a mura-

vidéki kétnyelvű iskolák pedagógusai számára, antologije (Pobiranci rose, Svetloba v decembru) ... Vse monografije so nam za objavo brezplačno odstopili avtorji oz. izdajatelj. Vse objavljene knjige so dostopne v pdf in t. i. flipbook obliki, zato je možno njihovo listanje na zaslonu.

Digitalne knjige

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/digitalne-knjige/>)

Digitalna periodika

Na podstrani Digitalna periodika je objavljenih 8 zbirk, od katerih se 3 (Lendavske novice – Lendvai Híradó, Lindua in Muratáj) redno dopolnjujejo, ostalih 5 pa je zaključenih. To so stari letniki časopisov: Alsó-Lendva és Vidéke 1897, Alsó-Lendvai Híradó 1889–1919, Délzala 1898–1899, Muraköz (Medjimurje) 1884–1918, 1941–1944,

Digitalna periodika

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/digitalna-periodika/>)

Muraszombat és Vidéke (Murska Sobota in okolica) 1885–1919, ki smo jih pridobili iz Nacionalne knjižnice Széchenyi (OSZK) v Budimpešti, sicer jih v fizični obliki v naši knjižnici ne hranimo. Zanimanje za te stare zbirke v krogu raziskovalcev je veliko, kar smo zaznali ob prehodu flipbooka iz Flash v HTML5 tehnologijo, ko so bile nekatere zbirke nekaj časa nedostopne in smo prejeli kar nekaj klicev in e-mail sporočil (tudi iz tujine) z vprašanji, kdaj bodo spet dostopne.

Lendavski umetniški portreti

Gre za dvojezični leksikon domačih umetnikov, ki vsebuje potrebe 45 domačih umetnikov oz. umetnic. Vsak portret vsebuje kratek življenjepis umetnika, opis njegovega umetniškega dela ter vire.

Lendavski umetniški portreti

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/lendavski-umetniški-portreti/>)

Lendavski znanstveni portreti

Gre za dvojezični leksikon domačih znanstvenikov, ki vsebuje potrebe 22 domačih znanstvenikov oz. znanstvenic. Vsak portret vsebuje kratek opis znanstvene vede, znanstvenega področja, s katerim se znanstvenik ukvarja, njegovo delovno mesto, dosegljivost/kontakt, življenjepis, opis njegovega znanstvenega dela ter kratko bibliografijo (najpomembnejše objavljene znanstvene in strokovne publikacije).

Lendavski znanstveni portreti

dr. Lajos Bence (1956-) Znanstvena veda: *humanistika*Znanstveno področje: *literarna zgodovina*Delovno mesto: *Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti*✉ lajos.bence@nepujsag.net**dr. Elizabeta Bernjak (1947-)**Znanstvena veda: *humanistika*Znanstveno področje: *jezikoslovje*Delovno mesto: *Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru*✉ elizabeta.bernjak@siol.net**dr. József Bokor (1944–2019)**Znanstvena veda: *humanistika*Znanstveno področje: *jezikoslovje*✉ boknem@freemail.hu**dr. Melanija Larisa Fabčič (1969-)**Znanstvena veda: *humanistika*Znanstveno področje: *jezikoslovje*Delovno mesto: *docentka za moderni nemški jezik na Oddelku za germanske jezike Filozofske fakultete Univerze v Mariboru*

Lendavski znanstveni portreti

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/lendavski-znanstveni-portreti/>)

Pod zavihkom **Osebnostne spletne strani** boste našli spletno stran o Bálintu Bellosicsu (1867–1916), etnologu in pedagogu, enemu izmed prvih raziskovalcev etnologije Hetésa. Bellosics je na Madžarskem ustanovil prvo ljudsko univerzo. Raziskoval je madžarsko materialno in duhovno kulturo, ljudsko kulturo Nemcev v Bački, južnih Slovanov na Madžarskem in prekmurskih Slovencev.

Osebnostne spletne strani

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/osebne-spletne-strani/>)

Pod zavihkom **Razni leksikoni, zbirke** sta dostopni povezavi do 2 spletnih strani: Znameniti Lendavčani ter Pomurci, kjer so predstavljene osebnosti, ki so s svojim delovanjem pomembno vplivale na zgodovino Lendave oz. Prekmurja.

Razni leksikoni, zbirke

Znameniti Lendavčani

Pomurci

Razni leksikoni, zbirke

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/razni-leksikoni-zbirke/>)

Na spletni strani naše knjižnice so pod zavihkom **Tematske spletne strani** objavljene povezave do spletnih strani knjižnic, digitalnih knjižnic, arhivov, ki vsebujejo domoznansko gradivo (Digitalna knjižnica, Državna knjižnica Széchényi v Budimpešti, dLib.si, Digitalna knjižnica Slovenije, E-kompetence učiteljev v dvojezičnih šolah, HUNGARICANA, portal kulturne dediščine, Kamra, digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin, Magyar Elektronikus Könyvtár, Madžarska digitalna knjižnica, MaNDA adatbázis, Madžarski narodni digitalni arhiv, Europeana ...)

Tematske spletne strani

- Digitalna knjižnica, Državna knjižnica Széchényi v Budimpešti
- Galerija-Muzej Lendava, izdaje
- dLib.si, Digitalna knjižnica Slovenije
- E-kompetence, E-kompetence učiteljev v dvojezičnih šolah
- HUNGARICANA, portal kulturne dediščine
- Kamra, digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin
- Pannon Tükör, revija o kulturi, objavljena v Zalaegerszegu, ki pokriva tu
- Magyar Elektronikus Könyvtár, Madžarska digitalna knjižnica
- MaNDA adatbázis, Madžarski narodni digitalni arhiv
- Europeana
- epa.oszk.hu, Arhiv in podatkovna baza elektroni
- dka.oszk.hu, Digitalna slikovna zbirka

Razni leksikoni, zbirke

(vir: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/tematske-spletne-strani/>)

Atila Pisnjak

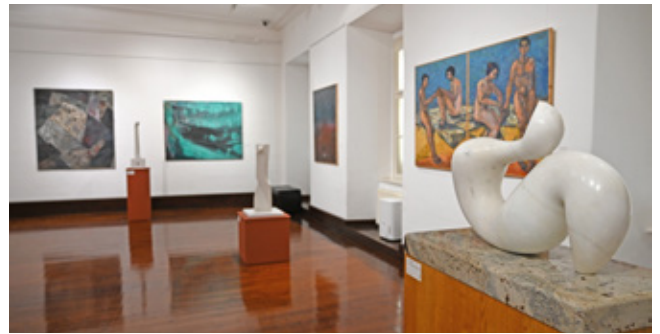
Razstava ob 50. mednarodni likovni koloniji Lendava

Mednarodna likovna kolonija Lendava je po ustanovitvi leta 1973 zrasla v bistveni likovnoumetnostni pojav mesta in regije, s pozornostjo pa ji sledita ne le stroka, ampak tudi mediji in – kar je mogoče najpomembnejše – tudi »civilno« občinstvo je postalo del tega umetniškega ustvarjanja in izražanja.

Zgodovino lendavske likovne kolonije lahko razdelimo na dve daljši obdobji: prvo od leta 1973 do leta 2004, drugo pa se je začelo leta 2005 z organizacijo simpozija litja v bron in traja še danes. Razdelitev temelji na razliki med tehniko in umetniško obliko, ki se uporablja na likovni koloniji. V prvem obdobju so bili zastopani kiparstvo, grafika, slikarstvo in tekstil, umetniki pa so delali s širokim spektrom tehnik in materialov, medtem ko je simpozij o litju bronu, ki ga imamo še danes, posvečen samo kiparstvu, natančneje litju bronu.

Likovno kolonijo je zasnoval in organiziral kipar Ferenc Király, ki je imel izjemno pomembno vlogo tudi pri ustanovitvi Galerije-Muzeja in je ustanovo vodil od 1. septembra 1974 do leta 1996. Zamisel o ustanovitvi likovne kolonije se je pojavila že prej, kajti leto pred tem je Sándor Szúnyogh zapisal: »Če želimo vzpostaviti stalno razstavno dvorano, moramo v Lendavi čim prej organizirati likovni tabor. Med bivanjem pri nas bi umetniki ustvarili več slik naše regije in vsak umetnik bi eno

sliko podaril muzejski zbirki.«¹ Ta konkretna ubeseditev je jasen dokaz, da so bili kulturni delavci pri tem vprašanju zelo zagnani. Po Királyevih besedah je bil glavni namen ustanovitve prve umetniške kolonije praznovanje 60. rojstnega dne Lajcsija Pandurja, vendar pa ga ta ni dočakal, kajti umrl je tri mesece pred njenim začetkom. Likovno kolonijo so kljub temu organizirali in jo posvetili Lajcsiju Pandurju.

Leta 1973 je likovna kolonija skorajda vdrla v kulturni in umetniški svet Lendave in okolice. S svojo svežino si je poskušala ob bok postaviti ne le svet umetnikov, ampak tudi širšo družbo. Dejstvo, da je bil v tukajšnjem okolju sam pojav likovne kolonije neznan, dokazuje tudi to, da je Sándor Szúnyogh v katalogu prve kolonije leta 1973 kolonijo poimenoval likovnoumetnostni tabor. To poimenovanje sicer ni tako oddaljeno od pravega pomena, a vseeno ne podaja njegovega bistva, kajti lendavska likovna kolonija je bila več kot le preprosto druženje in skupno ustvarjanje. V istem katalogu je avtor opisal najpomembnejše cilje in

¹ SZÚNYOGH, Sándor: A kultúra fejlesztésének középlejartatú terve a lendvai községben, V: *Népújság*, 19. 5. 1972 (XV/19.), p. 3.

Retrospektivna razstava ob 50. obletnici Men na lendavskem gradu (Foto: GML)

namene lendavske likovne kolonije, kar bi lahko pojmovali tudi kot manifest kolonije. Izhajajoč iz tega je srž likovne kolonije v tem, da daje možnost tukajšnjemu prebivalstvu vzpostaviti osebne stike z umetniki. V tej zamisli se ne skriva nič drugega kot to, da želijo na takšen način umetnost približati ljudem. Drugi pomemben cilj likovne kolonije je ta, da iz umetnin, nastalih na teh kolonijah v več letih, nastane galerija ali stalna razstava. Sándor Szúnyogh doda še, da je njihov cilj tudi ustvarjanje prijateljskega razpoloženja in enotnosti med ljudmi različnih narodnosti; čeprav so v prvih letih navzoči samo umetniki iz ožjega okolja, so že takrat nakazali, da bodo v prihodnosti krog sodelujočih umetnikov razširili na mednarodno raven. Iz prve misli je mogoče zlahka sklepati, da lendavska likovna kolonija ni nastala kot umetniška skupnost, ki je sama sebi namen, kjer je cilj samo umetniška svoboda in njena manifestacija oziroma ustvarjanje umetniške skupnosti in možnosti, temveč to, da bi v Lendavi ustanovili novo kulturno obliko. Szúnyogh je izrazil upanje, rekoč: »Upajmo, da Lendava in prebivalstvo Lendave potrebuje likovnoumetniško kulturo, neposreden stik z umetniki ter likovno galerijo z vrednotjo. Če se vse to uresniči, smo dosegli svoj cilj.«²

Posredno izražanje osnovnega muzejskega načela zbiranja in predstavitve pri teh ciljih ni naključno, saj je v tistem obdobju nastajala tudi sama ustanova, tako je zgodovina mednarodne likovne kolonije in Galerije-Muzeja v osnovi neločljiva. Glavna zamisel o ustanovitvi zbirke je bila tista manifestacija, ki je v osnovi razlikovala med lendavsko kolonijo in drugimi nastajajočimi kolonijami. V desetletjih se je uresničila tudi strokovna obdelava, ki se ni izražala zgolj v obliki razstav, ampak tudi z izdajanjem katalogov. Iz tega je razvidno, da so že v prvih letih namenjali veliko pozornosti temu, da je likovna kolonija potekala z največjo možno mero strokovnosti.

Avgusta letos je potekala že 50. mednarodna likovna kolonija. Galerija-Muzej Lendava je ob tej obletnici organizirala več dogodkov, med katerimi je najpomembnejša retrospektivna razstava na lendavskem gradu, katere namen je bil predstaviti zgodovino likovne kolonije in sodelujoče umetnike ter omogočiti vpogled v edinstveno zbirko, ki je nastala ob tem. Razstava je izbor najbolj reprezentativnih del iz zgodovine likovne kolonije, vključno s predstavitvijo same zbirke in raznolikosti zanjo značilnih tehnik, motivov in slogov. Razstava poleg tega – oziroma vzporedno s tem – oriše tudi glavne postaje v življenju in razvoju likovne kolonije.

2 SZÚNYOGH, Sándor. V: *Lendava '73. 1. slikarska kolonija v Lendavi*. Lendava, 1973, p. 2.

Lidija Alt

Jekleni zmaj

Kar čez noč
se je zgodila
nepopisna tragedija;
jekleni zmaj
razprl je svoja krila
bruha ogenj, vse požira.

Ljudi pregnal je
iz zavetja,
tavajo sedaj
po poti vnebovzetja.
Iščejo sledi dobrote,
želijo si miru, tihote.

Upanje jih z vrha gleda,
jih bodri in jim veleva:
Za trpljenjem pride mir,
za temo svetloba zore.
Srečen ta, ki upati zmore.

Lidija Alt

Svet

Svet je na nitki.
K nebu dviguje roke,
rad rešil bi se.

Se tresejo tla,
bežijo ljudje,
gorijo gozdovi,
nešteti domovi,
deroča globina
odnaša ljudi,
nas suša
peklenska straši
in jemlje kruh
izpred oči.

Kdo rešil bo ta svet,
z žalostjo prežet?

Lidija Alt

Kaplja dežja

Iz dneva v dan
poslušamo vesti:
Slovenija s plameni
se bori.

Vse se cvre
v dimu se duši,
izginjajo gozdovi
in druge stvari.

Le kaplja dežja
lahko upanje da
in reši ta svet,
ki je v pekel ujet.

Grafika: Peter Orban, 2022

Bence Lajos

Bakonyi István monográfusom 70. születésnapjára

(Könyörgés hosszú barátságért...)

A fő persze az életmű, s az élet
amolyan „földi társa”, a nyomában
settenkedő pusztulás hasonmása?
Forradalmakat és háborús időket
is kikerülve, kirohanásokat
és pákozdi dicsőséget is
megkerülve a hittel-hűséggel
szolgálás mentén, az Ige őrzése
kapcsán is mérsékelt, a keménység
és a feddés közt vacilláló kritikusi
hang, végül is szelíd intéssé
mérsékelve, váltál hívemmé,
s lettem én is a Tied.
István, Bátyám, a barátságunk
nem hosszú, alig néhány
évre-évtizedre szóló,
de ne adjuk fel,
mert így is Örök érvényű,
nem terheli súlyos elhallgatás
vagy titok, s Ady Bandival
mondhatjuk, kántálva: bűn és
baj az élet, de mi tiszták
maradtunk, ha nem is
hófehérek. Meg kit is
érdekel már, s ha így marad,
az sem nagy baj.

István bátyám, ugye
szólíthatlak így, s bár odabenn
nagy a sürgés-forgás,
s a marasztaló hang is gyérül,
fogy a dal, akadozik a versláb,
s a pohár csengése is ritkább,
de ne hagyjuk, hogy
kifogyjon a kacagás, a jókedv,
s ha vers ma nincs, holnap
jöhet. Mert ami késik,
bizton eljön, sőt állítom,
eljöhet! – ahogy közös
barátunk szokta volt
mondani, optimista korszakában.
Higgyük! A jövőidézés és
az örökké lopakodó jelen
erdeiben bukdácsolva, letört
agancsok és gallyak ösvényein,
ahogy hagyják, s ahogy lehet.
S azt is, hogy mi is voltunk
valakik! Bakonyi kovácsok
és muravidéki betyárok késői
örököseiként —megrogyva bár,
de törve nem! – gondatlanul,
az idő hozta csahos
hétköznappal már
véggépp nem törődve.

*A dalmát Trogir-Trau városában,
júniusban, Béla királyunk
Szent Márton-hálaajándékát
szemlélve*

Manca Noč Oletič

Skozi tvoje oči

Ko bi se le lahko pogledala skozi tvoje oči.

Le za hip, za trenutek.

Ko bi se lahko le bežno utopila v severnem siju tvojega jedra
in ti vsaj za hip verjela, da sem zate neskončno vesolje
in ne ničeva vsevrkajoča črna luknja.

Ko bi le lahko doživela zardevanje tihoprstne zore, bledikasto kopreno mesečine
in ožganine večernega neba ter čutila, da si jih zaslužim,
da so tu zaradi mene in ne zgolj meni navkljub, v posmeh.

Ko bi se le lahko slišala s tvojimi ušesi

in ne pomislila, da sem zgolj metafora za človeka.

Ko bi se lahko le bežno zlila s tvojo bitjo

in ti vsaj za hip verjela, da v prostranem gozdu tvojih misli
nisem zgolj strohnjeno deblo nekoč trdno ukoreninjenega topola.

Ko bi le lahko vsrkala nekdanj neobvladljivo bruhajoč vrelec idej
in se pretvarjala, da ni že zdavnaj usahnil,
da so še vedno moje, sveže, izvirne.

Ko bi se le lahko izgubila v sencah neizmernosti.

Težko je biti komu vse, če se ne vidiš skozi njegove oči.

Foto/foto: Bojan Sobočan (Foto-video klub Lendava/Lendva)

Manca Noč Oletič

Prah

Kako smo naivni v svoji namišljeni edinstvenosti.
Kako smo zaverovani v lasten večvrednostni kompleks.
Kako smo izgubljeni v trohneči kornukopiji napredka.
Kako smo patetični v misli, da še vedno dirigiramo orkestru.

Sužnji pravokotnih gospodarjev, pretkanih podaljškov naših oči, dlani.
Sužnji zamenjanih možganov, ukradene vznemirjenosti ob odkritju.
Sužnji, zasvojeni s prefinjeno dostopnostjo vsega.
Sužnji, zadušeni z opojnim preobiljem nič.

Kot da nismo že od nekdaj le prah v različnih agregatnih stanjih.

Manca Noč Oletič

Non sequitur

Bolečina je etos tesnobe.
Strah je patos zvestobe.
Samota je logos svobode.

Trpljenje je eros zavesti.
Užitek je kairos ljubezni.

Smrt je telos življenja.

Foto/fotó:
Igor Ternar
(Foto-video klub
Lendava/Lendva)

Olga Paušič

Sanjam

1

V sanjah imam Polifemovo oko,
 Heraklejevo težko roko,
 modrost boginje Atene,
 neskončno véro Odisejeve žene,
 pogum vélikega Aleksandra,
 Orfejevo ljubeče srce,
 sem brez Ahílove pete,
 sem Ikar, ki se mu krila ne bodo zlomila!

Pogledala bi v drobovje sveta,
 ki razpada v ognju nereda in v krvi vojská,
 položila bi težko rokó na sleherno pregreto glavó,
 ki verjame, da oblast in boj sta edino vodilo.
 Z božansko modrostjo bi zavrtela usode koló,
 da vsem bi bilo spet enako modro nebo,
 da mir bi bil spet vsakdanji kruh,
 svoboda pa samoumevna kot voda.
 Véra v boljši, pravičnejši svet,
 bi vse nas napolnila spet
 in pogum, pogum za življenje
 bi odtehtal stoletno trpljenje
 vseh, ki gledajo smrt, boj in kri,
 sovražstvo in smrt in boj in kri
 iz dneva v dan ... tudi sredi noči ...
 Ljubeče srce objelo bi vse: dobro misleče,
 nežne, skrbne, vse tiste brez sreče,
 ki s solzami v očeh se trudijo za droben nasmeh
 in ne verjamejo več v srčnost v ljudeh.

In ker bi brez Ahílove pete bila,
 bi lahko brezskrbno svoj meč vihtela,
 z besedami jeklene betice mehčala,
 radirala bojne rakete, tanke, letala,
 morilce brez kril v vesolje poslala,
 pošastim zavila vratove,
 presekala vse okove ...
 In svet bi spet zasijal za vse,
 ki še imajo srce.

2

Sanjam o turkiznem potoku,
 o mavrice čarobnem loku,
 ki se nad mano v vesolje pne,
 me varuje do zadnjega dne.

Sanjam o češnji v belini,
 dami v čarni krinolini,
 se v sončni sij ljubko smeji,
 čeprav ji nevihta grozi.

Sanjam o dobrih ljudeh,
 na licih jim pleše bled nasmeh,
 a zaboli me strah v njih očeh,
 groza, obup in slutnja v teh dneh,
 strah,
 da je upanje v dobro le še posmeh!

Sanjam o angelski sreči,
 o blagostanju, o zlati vreči,
 a se hudič mi zlobno iz teme reži
 rekoč: »Pozabi, ničesar od tega več nil!«

Tebe sanjam, Atlantida,
bajni dom v nedrih morja,
v jaslih mogočnih temnih voda
te sanjam, tisočletna enigma.
Tebe sanjam, čarni svet,
v kremplje zgodovine vpet,
zanikan in preklet,
potopljen za nove čase,
ko človeštvu srce zraste,
ko ne bo vsak otok zase.

Tebe sanjam, Atlantida,
misel spati mi ne da,
vleče me magnet morja
tja v globine oceana.
Tam svoboda ni zlagana,
misel krila še ima
tam nekje na dnu sveta.
Tam še vedno resnica kraljuje,
modrost se kot sveti gral spoštuje;
tam je človek človek še,
sovraštva, orožja ne pozna nihče.
Sanjam tebe, Atlantida,
bajni dom na dnu morja,
šla bi tja v naročje oceana
iskrenost iskat, ki ni zlagana,
svobodo duha, ki zdrave korenine ima
in brezmejne širine človeškega srca!

Po ciprski obali stopam,
v toplem soncu misli kopam,
moj korak je lahak,
kot bi me nosil puhast oblak.
Kakšen svet sredi morja!
Narava čarna, daleč od gorja,
ki straši svet tam izza gora.
Pozabim skrbi, mir me prevzame
in vonji, polni omame.
Zaprem oči in začutim dotik,
tih šepet, vabljev vzklik:
»K meni v valove se podaj,
med moje čeri – tu večni je raj!«
Pogledam jo, lepotico,
kot sanjska podoba lebdi
nad temnim obrisom čeri.
Oh Afrodita, ti boginja zvita!
Iz morske pene rojena,
večna, prelestna, zelena,
usodna krasotica,
ljubezni glasnica!
Zob stoletij te nič ni načel,
tvoj lik je živ, nasmeh vesel,
tvoj slôves nas še navdihuje,
umetnik še te v zvezde kuje.

A jaz le sanjam lahko,
kakšen tvoj svet je tam pod vodó.
Le sanjam lahko
tvojo belo rokó – in jabolko,
ki Párisa je zapeljalo,
Heléno mu na pot poslalo.
A jaz le sanjam lahko
Párisovo sijoče oko,
ljubezen, ki še smrt preseže,
ljubezen, ki vesolje doseže.

Foto/fotó:
Igor Ternar: Ljubezen
(Foto-video klub Lendava/Lendva)

5

Ko odplava sonce v temo,
 Nut ozre se z neba na zemljo.
 Gleda, kaj človeški rod počne,
 ko milijarda zvezd se iz teme prižge ...
 Vidi Izido v solzah,
 grozo v nje očeh in strah.
 Na otoku File sred' noči,
 ko le voda Nila valovi, šumi,
 Izida zasliši iz teme utrip srca
 Ozirisa – ljubega moža.
 Setova ga roka je umorila,
 ga razkosala, po svetu raztrosila,
 da nikdar ga žena ne bi našla,
 ne z dihom opojnim oživila.
 A prav to je Izida storila.
 Ljubemu je vrnila življenje,
 ga pustila, da je šel v podzemlje,
 njej pa je spomin ostal –
 Hor – ki bo očeta maščeval.

Podobnih zgodb nešteto še živi,
 spomin ne da jim v zgodovino utoniti;
 človek se lahko iz njih uči,
 kako sovraštvo te zastrupi
 in v pošast te spremeni,
 kako ljubezen zmaga vse,
 kar človek na Zemlji krutega počne.

Foto/fotó: Biserka Sijarič (Foto-video klub Lendava/Lendva)

6

Večni popotnik – Odisej,
 tebe sanjam več kot prej:
 rada svet bi v žep si dala,
 spoznavala, raziskovala.

Tvoj dom je bil sredi morja,
 otok rajski – Itaka,
 tam Penelopa jokala,
 čakála nate je – junaka.
 Tam nirvana čaka name,
 tam lahko me mir objame.
 Ljubim barve, piš, tišino,
 sinjega morja globino,
 krik galebov, spev srca –
 to, kar moj svet je želja.

7

Bila si moč, pogum, boginja mila,
 Kleópatra, kraljica Nila.
 Bila si lepa, modra in ponosna
 vladarka starega sveta,
 še danes vsakdo te pozna.
 Zvita ljubimka, v tančice skrita,
 Cezarja si zapeljala,
 Antoniju se zavezala
 in borka strastna zmagovala.
 Kraljica src še danes si,
 v sanjah mi tvoj duh sledi,
 za njim neslišno kača drsi.

Kako bi rada TI bila,
 nesmrtna ženska sveta!
 Čeprav brez prestola in krone
 bi reševala svet, ki v brezno tone,
 ljubila strastne in pogumne
 može, ki čast jim boj velevala,
 može, katerih roka ne okleva,
 ko prav je žensko objeti
 ali sovragu življenje vzeti.

Olga Paušič

V krču

1

Pomlad ni prišla nasmejana,
še zgodnje cvetje manj diši,
ni prave radosti v ljudeh,
bled in grenak je njih nasmeh.
So dinozavri oživali,
besno tacajo naokrog,
svet spet gori in krvavi,
norost grozi in nas hromi,
ruski sociopat svoj imperij gradi.
Vojna – pošast, ušla z verige,
pred svetom žre trupla ljudi ...
In nič se ne zgodi ... ni prave pomoči.
Nauki iz zgodovine
več ne veljajo,
človeška norost meja ne pozna,
sesuva se Evropa!!!

Objemi, trdno drži me,
da ne umrem brez veze!

2

Ukrajini trgajo drobovje,
gosenice teptajo hiše v prah,
eksodus, ki se dogaja,
nam žene v srca grozo, strah ...
Zmeden, hudičev um
naklep peklenski izvršuje,
a nora vojska brez vesti
strelja, kolje, uničuje.
Bomo v krvi utonili?
Usoda sveta na nitki visi
in le še korak naj se zgodi,
pa v vojni bomo vsi, res vsi!
Neskončne kolone beguncev,
mater, jokajočih otrok,
starcev, mačk in psov
se vali pred tanki v Evropo.

Obrazi odraslih še sijejo,
zaupajo, verjamejo,
šepetajo si drzne misli
o zmagi, rešitvi, vrnitvi ...
O bog, zakaj vse to?
Zakaj zgubljajo domovino?
Kaj bo ostalo?
Ruševine, prah, pepel,
bo bel golob še kdaj vzletel?

Nikar ne odvrčaj oči,
vse to se lahko tudi nam zgodi!

3

Harkov, Kijev, Mariupolj, Odesa,
po ulicah na tleh telesa,
hiše le še prah, pepel,
nas bog je res preklel?
Černobil, Zaporozje,
jedrsko orožje!
Pomislim na Hirošimo –
kdaj že je to bilo?
Takrat so rekli: nikoli več!
Nikoli več takšne grozote!
Nekomu so spet zavreli možgani,
spet letala, tanki so na poti,
grizejo in žvečijo misli, ljudi
in prav lahko se zgodi,
da v atomskem oblaku pocrkamo vsi!

Objemi, trdno drži me,
Upanje, upanje nama ostane.

Szomi Béla

Elmentél

Elmentél,
amikor az akácfa virágzott,
amikor elvarázsolt kábító illatával,
vagy talán egy parányi érzés sem volt,
csak egy ókori szerelemíz, mámor,
egy régi ihlet, rossz álmom.

Elmentél,
amikor a nap is kiégett
bennem, keresve árnyékokat,
de utánad semmi sem maradt,
csak egy elveszett, eszméletlen
lélek kóvályog álmaim peremén.

Elmentél, amikor a szelet lágyan
hívogatni kezdte a rideg tél,
s nincs már remény, a te folyód
nem simogatja többé szerelmem medrét,
meglehet, csak bűbájós álmom volt az egész,
s te soha nem csillogtál mellettem,
sohasem kápráztál testemen.

Szomi Béla

Gyönyörű álmom

Ó te gyönyörű álmom,
rajtad repülök eltörött szárnyon,
hozzád fűzöm félelmeimet,
beléd rejtem szenvedélyeimet,
kételkedve mérem további lépéseimet,
mert: aki egyszer elgyávult,
annak reménytelen fülébe suddogni,
őt reménytelen bátorságban fojtani,
lelkébe szerelmes nótát fuvalyázni,
az ostobát álmokban szokásos megalázni.

Ó te gyönyörű álmom,
miért fakult ki benned a fiatalságom,
miért benned a gonosz boszorkányok,
karmaikban erőtlenül szundikálom
át soha nem létrejövő évszázadaimat,
táplálom szerelem-fájdalmaimat,
keresem-kutatom ki önmagamot,
lealázom az ábrázatomat,
forgatom újra a megfakult vászonra
életem minden keserű bánatomat.

Foto/fotó:
Bojan Sobočan
(Foto-video klub
Lendava/Lendva)

Szomi Béla

Mint Orfeusz Hádészt

Akárhogy szándékoztam szűk utcába taszítani e lányt,
ahol nincs hely hátralépésre vagy vékony jégre,
ahol ki van irtva az ingadozások daraboskodási véglet,
ez a csalafinta ördögfi mindenből megmentette magát.

Rémület és kételkedés sugárzott minden szavamból,
mondatomból, s a rosszul lejátszott buja-szerepem
nem halasztotta el vereségemet. Leszerelt,
könnyedén forgatott a nyárson, saját magamból

aláyújtva. Kacagva fejemhez vágta: „S mit tennél,
ha meghódítanálak, szimatolnám a bárgyú képedet,
párnáid közé ugranék hiányos öltözékemben,
oda, ahol te szűzmeztelenül ostobán fészkelnél?”

Hiábavaló volt a férfidac, felébredt tekintély,
a sóvárgás, mely nyugtalanul fészkelte bennem,
ekkor már rájöttem arra, hogy a buta fejemet
egymagam hajtottam le a rönk tetejébe.

Felébredt a fiatal lázadó halvány színe,
gombócos torkából szinte sajnálkozva
taszította ajkairól a szélben elveszített szavakat:
Nem, motyogtam a fogaim között, most én nem akarom.

Még e utolsó gondolat sem szedte le
az ördögfi mosolyát, a nyereséget,
hisz úgy olvasott gyáva lelkemből,
mint az angyali felolvasó a tágra nyílt könyvből.

S ki tudna civakodni e bestia-szépséggel,
ki elbánik magával a vén ör-dög-gel,
kivágja szavakkal az epéjét, s kettesben
a pulya nyomorult férfival faképnél hagyta, megverte.

S a szegény bolond férfi hogyan hódítja el
e tündér szívét, mely nem kockázná sem az ellenség,
sem a tehetetlen tökfej-lolek fejét.
Ő pedig cikcakk, vidáman vitorlázik a csekélyen

felépített csapdák között, és a szegény ökörnek
agyafúrt gyengéd, lágy szavakkal énekel,
némi szellővel megfújja akarátát, zenél,
elaltatja, mint egykor Orfeusz Hádészt.

Foto/fotó:
Biserka Sijarič
(Foto-video klub Lendava/Lendva)

Béla Szomi

Izgubljena pesem

Tam, na otoku, sem sanjal,
da plešeš na gladini morja,
na obali patri iz samostana
brundajo psalme za živelj otoka,
bleščeče plavi delfini se v krogu
vrtijo okoli tebe
– skušajo oprati tvoje grehe
za čas, ko predala se boš Bogu.

Sramežljivo se poskušam spomniti,
kakšna si, kakšni so tvoji boki,
kakšne imaš prsi, ustnice, lase,
zamišljam si tebe,
razgaljeno na peščeni plaži
in zardevam ob misli,
kaj vse počel bi s tabo sebi.

Tvoja pesem se je izgubila
z lahnim maestralom,
tvojo pesem sramu
so patri zakopali vragom,
tvoja pesem stokala,
hlepele je za tabo,
to pesem so ti valovi
v sanjah šepetali.

To pesem zbrisali so
drobci peska, ki letijo,
Bogovi burjo so poslali nadnjo,
da jo odpihne,
te pesmi niti vrli pesniki več ne obudijo,
hotela je zbledeti,
zabrisati vse pogrošne rime.

Béla Szomi

Krokodil

Razpri svoje okno,
ustvari majhno lino,
zate zložil sem letalo,
iz papirja, ki nosi sporočilo,
vrgel sem ga, da zajadra
v tvojo miceno sobo,
da pristane sred obraza,
da ga vzameš v svojo roko,
na papirju prav nič ne piše,
ni sanjaških sporočil,
le iz ljubezni stkana misel
preži nate, kot sestradan krokodil.

Foto/fotó:
Borut Graj
(Foto-video klub
Lendava/Lendva)

Béla Szomi

Milijonar

Danes sem sanjal, da sem milijonar,
vest so podkrepili v časopisih,
češ, anonimna oseba iz Domžal
je vplačala vrstico in je srečni dobitnik.

Sem si takoj kupil večjo hišo,
večji avto, lepšo mačko, večjega psa,
vikend z razgledom preko hribov,
vikend sredi samotnega otoka
s privatnim zalivom na obali
Jadranskega morja.

Sem kupil jahto z velikim radiom
in najbolj moderno navigacijo,
na Bavarskem manjšo graščino,
v Ljubljani pa Vidmarjevo vilo.
A nesreča nikoli ne počiva,
na imetje se je usedla davčna,
žena me je zapustila,
tri četrtnine imetja pobrala,
ostala mi je le velika hiša,
pa še to si prilastila je banka.

Sedaj v majhni garsonjeri
redim lepo mačko in velikega psa,
trepetam pred časi, ko bil
bogat sem, in sem slabo spal,
še dobro, da sem se zbudil
in več nisem milijonar.

Zágorec-Csuka Judit

Megújulás

Újra ontja virágait a tavasz,
újra kinőnek a földből a nárciszok,
a kankalin, a hóvirág, virágot bont
az orgona, az ibolya, a tulipán,
újra feltámadt a Krisztus a keresztfán,
újra bombatámadás érte Mariupolt,
a megszálló erők ostrom alá vették a várost,
lelkemben érzem, hogy távolabbra került
a világtól az Isten és bezárta a Mennysország
felé vezető ajtóit, távolabb kerültem tőle.

Zágorec-Csuka Judit

E napon

E napon minden érted van!
A nap csiklandozó sugara
a lágy szellő
s a madarak csodás dala.

Ma neked nő a virág,
mely ontja csodás illatát
s neked érik a gyümölcs,
ami beszívja a hajnal harmatát.

Ha jön az este
s megjelennek a csillagok,
hidd el, ma neked ragyognak
és az égre azt írják, ez a te napod.

Foto/fotó: Igor Ternar
(Foto-video klub Lendava/Lendva)

Olga Paušič

Sanje o 'zlatem času'

1

Pred upokojitvijo so Nino povsem prevzele sanje o 'zlatem času', ki ga je slutila in o njem veliko razmišljala že dobro leto, preden je napočil trenutek slovesa od zaposlitve, šole, otrok, številnih sodelavcev in še številnejših delovnih obvez, ki so jo v 38 letih službovanja pošteno izžele. Sanjarila je še o tem, da bo končno odložila tudi skrbi za odrasla otroka, ki sta končala šolanje, diplomirala in zaživela po svoje ... Ja, res so jo te sanje lep čas držale pokonci – te sanje o 'zlatem času'. V knjižnici je iskala knjige s potopisi, naročila se je na reviji Horizont in Svet in ljudje, v dnevni sobi pa pritrdila na vrata pisan zemljevid sveta. Sanjala je, da bo potovala po Tibetu, Indiji, Kitajski, Polineziji, o soncu, sinjem morju in počitku brez meja in omejitev. Prijateljice niso mogle razumeti, kako je mogoče, da se nekdo tako veseli tretjega polčasa življenja – upokojitve.

»Mene je groza,« je priznala leto dni mlajša Meta, »kaj hudiča bom počela doma? Vnukov nimam, kakšnega zanimivega hobija tudi ne, nimam ne vrta ne velike hiše, ki bi jo bilo treba tedensko spraviti v red ... Če bi imela denar, bi potovala, a ga nimam, in ko bom odvisna le od pokojnine, bom pa še na slabšem.«

Irena ji je oporekala: »Vključila se boš v društvo upokojencev in tam kaj počela, saj lepo poješ, se ukvarjaš s športom, bereš, si likovno nadarjena – skratka, nikar se ne sekiraj, boš že kako zapolnila svoj prosti čas. Poleg pokojnine si pa lahko še dodatno kaj zaslužiš ...«

»Upokojitev pomeni konec vsega,« je zagrenjena ugotovila Nada. »Moja mati pravi, da ji je že deset let na smrt dolgčas. Prijateljice so pomrle, novih si ne išče, ob pravnikih je živčna, zato jih ne mara preveč v svoji bližini ... No, za nekatere je upokojitev predzadnja stopnička do smrti.«

»Dajte, punce, razmišljajte pozitivno!« se je smejala Nina, prepričana, da odhaja iz 'aktivnega življenja' maksimalno optimistično naravnana s pozitivnim po-

gledom v prihodnost. O dolgčasu sploh ni razmišljala, saj ji še nikoli v življenju ni bilo dolgčas.

Prvo leto po upokojitvi je bilo krasno. Večino dni je bila doma sama – mož je še delal – in počela je, kar jo je bilo volja: dopoldneve prebila s prijateljicami, pohajkemale so po trgovinah in posedale ob kavi ali čaju, po vrnitvi domov je po malem kaj skuhala ali pa tudi ne, brala, brskala po spletu, iskala zanimive ponudbe turističnih agencij, sanjarila sede na sončni terasi, pisala dnevnik in zgodbe za vnuke, dnevi, tedni, meseci so hlapeli, kot bi jih radiral.

Potem se je upokojil še mož in njene čudovito popolne svobode je bilo konec. Dihal ji je za ovratnik, spremljal njene poti, tečnaril zaradi vsake fige, naj je šlo za ekspresno skuhano kosilo ali premalo zlikanih srajc. Najbolj je skakal, ko si je kaj novega kupila. Ko ji je prekipelo, mu je končno zabrusila: »Ne nergaj, moja pokojnina je dovolj visoka, da si lahko privoščim, ja?« Uh, bilo je, kot bi ga poparila z vrelo vodo. Beseda je dala besedo ... no, potem se teden dni nista pogovarjala.

»Se splača?« jo je opozorila prijateljica Ema. »Morda te jutri ne bo več ... morda njega vrže od kapi ... v krepkih letih sta ... in potem se boš grizla, ker si po neumnosti povzročila razdor med vama.«

»Res me peče vest, da sem bila tako kruta do njega, ampak preprosto mi ne da dihati. Kritizira, tarna in jamra za vsako figo. Postal je čudak, pravi čudak. Morda ga bo razveselilo, da greva za deset dni na Ciper. Našla sem ugodno ponudbo, ki me finančno ne bo pretirano izčrpala.«

Res je bil zelo presenečen. Sicer je pogodrnjal, da je deset dni morda preveč za ogled otočka, s katerega ne moreš nikamor uiti, če potuješ z agencijo. A potovanje je bilo čudovito: ne prenaporno, ne preveč zabasano z ogledi, trije dnevi pa so bili predvideni za lenarjenje na morski obali. Ogledala sta si Kirenijo, Salamis, Nikozijo, Famagusto in znamenite utrdbe na vrhovih gora, v južnem delu politično in upravno »prepolovljenega« otoka pa Larnako, Limasol, Pafos in seveda

rojstni kraj boginje Afrodite – čeri ob slikoviti obali pred Pafosom.

Zdelo se ji je, da ju je potovanje zbližalo, spet sta se na dolgih sprehodih sproščeno pomenkovala o zaupnih stvareh, se skupaj smejala in tistih deset dni odmisli domače skrbi. Zato jo je toliko bolj ujezilo, ko je bil po vrnitvi Edo spet »stari«: tečen, godrnjav, nezadovoljen z vsem in vsemi okoli sebe. Nina je potožila prijateljici Emi, da ji mož resnično greni življenje.

Ema, objektivna opazovalka, je sklenila, da je Edovo vedenje razumljivo. Mnogi so prizadeti, ko se upokojijo, posebno še, ko spoznajo, kako mačehovsko so jim odmerili pokojnino. Edo je imel vedno dobro plačo, a kaj, ko je bila osnova bedna, dodatkov, ki ne štejejo v pokojninsko osnovo, pa je bilo za celo pisano paleto. Milni mehurček je počil in Edo je trdo pristal, razočaran in ogorčen. Nikakor se ni mogel sprijazniti s krutim dejstvom in ves svoj žolč je izlival na ženo.

2

Ko se je začela še nenadna gospodarska kriza, je bilo hudo za oba. Zamrznitev pokojnin, varčevanje, varčevanje, varčevanje ... Kriza in recesija sta izničili njene velike sanje o svetovnih popotovanjih. Odeja je postala skoraj čez noč prekratka. Najprej je bilo treba pomagati starejšemu sinu, ki ga je Nina prištela med revne zaposlene, torej tiste, ki sicer zaslužijo, a premalo, da bi mlada družina spodobno preživela. Poleg dveh otročkov je bila ena plača res premalo. Z Edom sta se zmenila, da mu bosta pošiljala mesečno podporo, ki je bila zanju, upokojenca »srednje kategorije«, kar pošteno finančno breme.

Potem pa je resno počilo! Veliki pok je prineslo sporočilo iz NLB, naslovljeno na mlajšega sina, živečega v Ljubljani, ki si še po šestih letih ni uredil naslova stalnega bivališča. Ko je Nina prebrala sinu namenjeno sporočilo, je jezno prhnila: »Niso mu mogli odtegniti obroka kredita za avto, ker na osebнем računu nima sredstev. Kaj, hudiča, je zdaj to?«

Edo je nabral košate obrvi, jo strmo pogledal iznad odprtega časopisa in godrnjaje komentiral: »Morda samo zamuja, vedno je bil pedanten pri financah.«

Izkazalo se je, da je ostal ljubi mlajši sin brez zaposlitve, na cesti. Nino je skoraj kap.

»Kako? Saj si podpisal pogodbo za nedoločen čas!« je besnela v mobilnik.

»Danes tudi to ni zagotovilo, ljuba mati. Firma je v krizi in odpustili so vse, ki smo prišli zadnji, sedem nas – najmlajših, « je pojasnjeval. V njegovem glasu je čutila grenkobo, bes in jezo, ki so kot rafal iz brzostrelke sekali vanjo.

»Koliko časa si že doma in brez službe?«

»Od prvega januarja ... a vaju nisem hotel obremenjevati s tem. Bo že kako.«

»Kaj bomo pa zdaj? Banka ti lahko zaseže vozilo.«

Tisti njen »bomo« mu je očitno dobro del, vzdihnil je, pomolčal, potem pa v bolj mirnem tonu rekel: »Iščem delo na vseh koncih Slovenije. Optimist sem. Nekaj se bo že našlo, če ne doma, pa grem v tujino. Vaju prosim le, da tačas, dokler ne najdem dela, založita denar za anuitete mojega kredita. Brez avta, ki sem ga kupil na kredit, ne morem. Skačem sem in tja, iščem, grem na pogovore, a zaenkrat ni ničesar. Bi šlo, lahko računam na vajino pomoč?«

Kaj naj bi storila? Tuhtala sta, če bi se dalo kaj prodati – vino in žganje, ki ju je Edo pridelal v svojem vinogradu, Ninino zlatnino ... Nič od tega jima na daljši rok ne bi kaj dosti nanese. A sina pač nista mogla pustiti na cedilu, torej jima ni preostalo drugega, kot da sta obljubila, da bosta poravnava kredit, dokler otrok ne najde dela. Ampak to je bil hud udarec za njune finance, dejansko že preveliko breme. Čudovite sanje o 'zlatem času', času počitka, popotovanj, času brez stresa in velikih skrbi, so se definitivno razblinile.

3

»Kako bova zmogla?« je bila Nina prvi hip kar panična. »Tristo evrov mesečno za avtomobilski kredit! Pa dvesto starejšemu, da preživi ... To sta dve tretjini tvoje pokojnine, Edo. Premisliva, katere pipe lahko priškrneva.«

Obsedela sta kot prazni vreči, kot balona, iz katerih nezadržno uhaja zrak, kot tulipana, ki se jima v sončni pripeki usodno povešata cvetova. Kaj zdaj? Kako naprej?

»Nehal boš uporabljati avtomobil, preveč gre za gorivo. Gor v gorice lahko hodiva peš, zelo zdravo je,« je bil njen prvi predlog.

»Ti pa ne boš hodila več vsak dan v trgovino in srkat kavico v lokale. Mercator enkrat tedensko – strogo po seznamu – Lidl, Hofer, Eurospin odmisli, Kik, NKD in Modiano definitivno odsanjaj. Preveč porabiva za hrano in cunje, to je dejstvo.«

»Ja, zdaj, ko sva upokojena, bova hodila naokrog samo še v trenirki, jedla pa kislo zelje, fižol in repo, se zaprla med štiri zidove in čakala na smrt? Jok, odpade, dragi moj!«

»Pretiravaš, dobro veš, kaj mislim. Uokviriti se morava – kot večina Slovencev v teh kislih časih.«

Namrdnila se je, mu obrnila hrbet in do večera ni spregovorila. Niti skuhala ni. V njej je vrelo od užaljenosti, še bolj pa od strahu pred prihodnostjo. Prava panika jo je zgrabila. Kako bosta preživela, kaj bo z otrokoma, vnuki? Kako lahko normalno funkcioniraš v družbi, če od skrbi ne moreš spati, včasih niti dihati, če se neprestano vse vrtili okoli števil in ni videti svetle luči na koncu tunela ... Saj se je zavedala, da preživlja podobne stiske vsaj še polovica Slovencev, a je bila to bolj jalova tolažba. Zvečer – med dnevnikom – je previdno zinila:

»Vrt bova povečala ... časa imava dovolj, vso zelenjavo lahko pridelava sama... In sadje seveda. Če boš drevje škropil, kot je treba, bo pridelek mnogo obilnejši kot prejšnja leta. Pa pri elektriki lahko precej privarčujemo, če ne boš spal vso noč v dnevni sobi pri prižganem televizorju.«

Z največjim užitkom je streljala v njegovo ahilovo peto. Pošteno ji je šlo na živce, da je bil televizor v dnevni sobi vključen včasih tja do treh zjutraj, on je pa smrčal na kavču in ga zvoki iz naprave sploh niso motili. Pričakovala je, da bo vzrožil, pa ni. Pozorno jo je poslušal.

»Edino izdatke za loterijo bi jaz povečal,« je dodal jezljivo, kljubovalno. »Morda me poboža sreča.«

»Pa ja, kot te je v vseh minulih trideset ali štirideset letih!« ji je šlo na smeh.

»Da ne pozabim še stotin darilc vnukom! Kaj jim je treba vsak mesec kupovati darila? Saj tega niti malo ne cenijo, ob vsej krami, ki jim jo nabaviva, se sploh ne znajo veseliti. Vsega imajo preveč. Pa še premajhni so, da bi znali ceniti tvojo neskončno radodarnost,« je dopolnil svoj seznam očitkov.

Spogledala sta se, in kot bi stisnil na gumb, planila v odrešujoč krohot.

Začetek eksperimenta »uokvirjenja« je bil morast. Res sta vsak dan pešočila tri kilometre v breg do goric – do vikenda sredi zelenja, kjer so se košatili zelenjavni vrt, vinograd in sadovnjak. Vrt je le počasi napredoval, saj je bila zaradi hude suše zemlja trda kot beton, da sta pred dobrim mesecem le z muko pripravila grede za posevke. Tedenski nakupovalni sezname pa so se izkazali za pravi žegen. Nič sladkarij, manj mesa (itak so ugotovili, da je rdeče meso rakotvorno, tako kot hrenovke, slanina in podobne »obdelane« mesnine), nič gaziranih pijač in ustekleničene vode, manj banan in mandarin, in res se je Nina brez večjega stresa odpovedala tudi sprehodom med trgovskimi policami z oblačili, tudi kavicam po lokalih. In Edo jo je kateri dan presenetil s skuhanim kosilom, drugič z dokaj temeljito umitimi okni, potem spet s 'posesano' dnevno sobo ...

Po mesecu dni sta se nekako 'prizemljila', umirila in tudi njuna medsebojna komunikacija je dobila nove razsežnosti. Čeprav je bila do uokvirjenja še dolga pot, je bil ta prvi mesec dokaz, da se lahko z voljo veliko doseže. Najboljša motivacija je bilo delo. Medtem ko sta urejala vrt in vinograd, sta pozabila na skrbi, na jezo zaradi nemogoče situacije, v kateri sta se znašla, in ker ni bilo nervoze, se niti kregala nista več. Tu in tam je Ani še potarnala: »Sanjala sem, da se bo po upokojitvi začel zame 'zlati čas', da bom živela mirno, ležerno, brez skrbi, da bom lahko cele dneve brala, da bova potovala po svetu ... Izrael, Čile, Bolivija, na, zdaj pa delam še več kot pred tem! In stiski ni videti konca.«

»Itak sva videla mnogo več sveta kot marsikateri Slovenec, ne joči!« jo je zabil Edo. Rahločutnost nikoli ni bila njegova vrlina. »Morda se mi nekoč vendarle nasmehne sreča na loteriji ...«

»Pa ja, ko bodo krave letale po zraku ... Ti pa tvoja loterija!« se mu je norčevala. Nikakor se ni mogel odreči stavi in sanjam o velikem dobitku, ki bi razrešil vse njune skrbi. Tudi Edo je imel svoje sanje.

Bil je petek. Ko se je ravno vrnila iz mesta in odklepala vhodna vrata, je zaslišala zvonjenje stacionarnega te-

lefona. Odvrгла je vrečke in pohitela, da ne bi odzvonil, čeravno so običajno po tem telefonu klicali le različni anketarji, včasih ostarela mama, tu in tam pa Edov brat. Glas, ki jo je pozdravil, ji je bil povsem tuj: »Pozdravljena! V imeniku sem našla to številko in sklenila, da poskusim srečo ...« Ženska je zvenela vedro, mladostno, izkazalo se je, da je sestra Ninine dobre znanke, da živi na Gorenjskem in nujno potrebuje Ninino uslugo: »Imam kakšnih 150 strani zapiskov s potovanja po Južni Ameriki; rada bi izdala knjigo in nujno potrebujem lektorja. Bi sprejela delo? Pozanimala sem se, po ceniku lektorskega društva je lektoriranje ene gosto tipkane strani vredno okoli 3 evre, torej skupaj 450 evrov. Kaj praviš?« Nina je hlastno zajela sapo. Srce ji je zaigralo, prav poskočilo v prsih. Delo! Zaslužek! Morda skromen temelj za kakšno nerazkošno potovanje ...

»Seveda sprejemem, rada se ukvarjam z lektoriranjem. Kar pošlji mi!« Zdrdrala je svoj elektronski naslov in posel je bil sklenjen. Odločila se je, da Edu ne bo zinila o dobri novici, naj bo presenečenje. Ker je bila od nekdaj jutranji človek – prebujala se je ob treh, štirih – ni bilo težko prikriti Edu nočnega dela. V tednu dni je opravila in vrnila gradivo o Južni Ameriki. Ob branju besedila so oživel spomini na krasni potovanji po Peruju pred mnogo leti: kaotični Tumbes na skrajnem severu, idilično Cajamarca, Atahualpovo mesto, turistični vrvež v Huarazu, na Truhillo, Limo, polet nad linijami v Nazci, pa seveda na jezero Titicaca, na »popek« Peruja – Cuzco in prečudovito doživetje Machu Picchuja ... Kar milo se ji je storilo ... Še bi šla v Peru, v pragozd, v divjino ... Morda ji je prav zaradi teh spominov šlo delo od rok kot namazano.

Ženska z Gorenjske je bila nadvse zadovoljna in dogovorili sta se še za besedila o doživetjih Afriki. Očitno polna denarja sploh ni razmišljala o tem, da je lektoriranje kar pošten strošek za nekoga, ki bi rad objavil knjigo. Brez »glancanja« besedila pač ne moreš pred založnika. Tako je Nina z nočnim delom zaslužila dobrega tisočaka, in ko je Edu končno izdala skrivnost, je odprti ust onemel.

»No, kaj? Vsaj pohvalil bi me lahko,« je ponergala.

»Veš, da je to delo na črno? Kaj če te ženska prijavi? Ali kdo drug?« je bilo največ, kar je zmozel spraviti iz sebe. Čutila je, da gre za zavist. Ni mogel iz svoje kože

– zavidal ji je, čeprav je jasno nakazala, da bo njen zašlužek porabljen v korist obeh.

»Kam se bova odpravila? Bi šel v Armenijo in Gruzijo ali štirinajst dni po baltskih deželah?«

»Nov kavč potrebujeva,« jo je neusmiljeno sklatil z oblakov. Prizadelo jo je. Ni maral njenih sanj, ker svojih ni mogel uresničiti. Pa je bila odločna: »Kavč res ni med mojimi prioriteta, zdi se mi dober, kakršen je. Kupila bom pregrinjalo in ne bo ti treba gledati poškodovanih delov. Amen! Ne bom garala za to, da bo stanovanje bolj sijoče.«

Po tem žolčnem dialogu je bila njuna komunikacija spet nekaj dni prekinjena. Odločila se je, da ne bo popustila, ne bo prva prekinila molka. Niti jutranje kave mu ni pripravila in tudi v gorice ni šla, čeprav je videla na njem, da je bil ves zlomljen, kot bi mu pristrigli peruti.

Brez njegovega soglasja je rezervirala dve mesti za popotovanje po baltskih deželah. Štirinajst dni brez skrbi, vsakdanje rutine, kompromisov z okolico ... Počakala je, da so bile zadeve urejene, potovanje plačano, potem šele ga je postavila pred dejstvo, da bo moral spakirati svoj potovalni nahrbtnik in kreniti z njo v svet.

»Nujno potrebujem to, razumeš?« je pojasnjevala mirno, a odločno. »Sprememba nama bo obema dobro dela in greva v kraje, kamor se nameni le malo današnjih turistov. Niso ravno zelo atraktivne destinacije – no, z izjemo Sankt Peterburga, tudi tja gremo.«

Začudilo jo je, da nič ni nergal. Tako zvito in hudomušno obenem jo je meril, kot da bi bil točno obveščen o vseh njenih korakih pri načrtovanju potovanja. Je bila to intuicija ali ...

»No prav, greva torej pogledat baltske dežele!« je bil njegov končni sklep.

Potovanje je bilo res izjemno. Neznani svet, ki sta ga doživela iz avtobusa, z ladje, potepi po srednjeveških mestih s premnogo kulturnimi znamenitostmi, cesarski Sankt Peterburg ... vsrkavala je vase podobe, barve, vonje, okuse, beležila lepote s kamero, zapisovala zgodovinska dejstva ... Vse videno in slišano bi najraje stisnila na svoj notranji CD, ničesar izpustila, nič ni smelo iti v pozabo. Občudoval je njeno vnemo in iskreno navdušenje za vse, kar sta na 14-dnevni poti doživela. Res jo je potovanje prerodilo, a bilo je jasno, da bo »nova Nina« trajala morda pol leta, potem pa jo bodo spet zasrbeli

podplati ... Nikoli se ne bo spremenila, je pomislil, a mu ni bilo čisto jasno, ali je to dobro ali moteče zanj.

6

»Grev na sprehod?« ga je presenetila tistega majskega večera, ko je spet pozabil, da imata obletnico poroke! Tokrat že častitljivo – triinštirideseto! Ni se mu ljubilo sprehajati, a je po prijetnem sončnem dnevu, ki sta ga preživela v spravljenem, skoraj harmoničnem sožitju v goricah, ne bi rad vznejevoljil, zato je pristal. Prijela ga je pod roko in tako sta hodila debelo uro, ne da bi se kaj prida pogovarjala. Ona je razmišljala o bližajočih se rojstnih dneh vnukov in o poletju, ki bi ga srčno rada preživela med borovci ob jadranski obali, on pa je le strmел v prazno in ni dovolil mislim, da bi ga okupirale.

Tako prijetno je bilo gledati predse, dihati svež zrak in prisluškovati njenemu dihanju. Pred domačim blokom se je ustavila, rekoč: »Pridi, vabim te v slaščičarno na ingverjev čaj z limono.«

»Aja? Ne varčujeva več? Dve skodelici čaja – trije evri. Trije evri – pol piščanca ...«

Med smehom sta se obrnila proti slaščičarni.

Pa še to mu je rekla: »Če nehaš spati v dnevni sobi pri prižganem televizorju ... bi morda iz naju še kaj bilo ... morda nova pomlad ... morda za oba 'zlati čas', kdo ve ...«

Foto/fotó: Tüske Dóra (Foto-video klub Lendava/Lendva)

Zágorec-Csuka Judit

Üzenet Munkácsra gróf Zrínyi Ilonának a háború idején

Már elmúlt egy hónap, amióta eldőrdültek a fegyverek Ukrajnában, amikor elkezdtek hullani a bombák Kijevre és Harkovra, majd a többi közeli településre, és az is lehetséges, hogy nyomul a front Munkács felé. Az emberek menekülnek az országból, ki tudja, hova, csak ne érje őket el a halál. Zelenszkij most nyilván kérdezi a nyugati partnereit, hogy mit csináljon, a Nyugat pedig méri föl a károkat. Németországnak három-négy napra van gáztartaléka, délután talán már többet lehet majd tudni. Lekapcsolom a tévét, nem érdekel a lehetetlen pusztulás, sem a politikusok okoskodása. Nem érdekelnek Putyin tervei, nem érdekel az sem, hogy az emberiség semmit sem tanult a múlt hibáiból, mert mindig csak az erősebb éli túl, az erősebb homo sapiens győz. Lehet, hogy Darwinnak sincsen igaza, ő is csak egy tudós volt, régen meghalt, mint minden élőlény. Persze, csak az él túl mindent, aki tud alkalmazkodni a változásokhoz. De Kijevből, Harkovból most menekülnek az emberek a bombázások elől. Holnap már nem lesz otthonuk vagy az életüket veszthetik az otthonukban. Van is, meg nincs is megoldás. Lehetséges, hogy menekülés közben halnak meg egy orosz bombától vagy puszkagolyótól.

Gondolataimban Munkács várában járok. 1688. január 15-e fontos dátum a magyar történelemben, hiszen ezen a napon megszületett a megállapodás, amit Zrínyi Ilona aláírt, és ami azt jelentette, hogy több mint két év harc után feladta Munkács várát az osztrákoknak. Egy a magyar történelem sok keserédes eseménye közül, de itt legalább a bátor ellenállás végén nem volt több halott. Látom a nagyasszonyt, ahogy meghozta ezt a nagy döntését: békét kötött. Mintha láttam volna őt több mint négyszáz év távlatából. 1682-ben másodszor is férjhez ment, ezúttal a nála 14 évvel fiatalabb Thököly Imre grófhoz, és a házasság célja elsősorban a gyerekei jövőjének a biztosítása volt. A mai történészek úgy vélik,

az esküvőt jól megfontolt politikai szándékok motiválták, de egyes korabeli leírások szerint a házasságat igen mély és gyengéd érzelmek kötötték össze, és az is bizonyított, hogy már 1875 óta leveleztek egymással. Az azonban leszögezhető, hogy Zrínyi Ilona a férjétől nemcsak szerelmet várt, hanem politikai elhatározásokat, sikereket is, és ekkor már úgy érezte, Thököly miatt a Habsburg-ellenes kurucok oldalára kell állnia. Egyes feljegyzések szerint állítólag soha nem bocsátotta meg az osztrák császárnak a családjá elpusztítását. A harcok a kurucok és a labancok között egyre hevesebbek lettek, 1685 végén Thököly Imre török fogságba esett, a regéci várat az osztrák elfoglalta, Zrínyi Ilona pedig elvesztette a vagyonát.

A magára maradt nőnek egyetlen vára, Munkács maradt meg. Zrínyi Ilonát már 1685 novemberében felszólították a vár átadására, ő azonban ellenállt, sőt, felkészült az erőd védelmére, hogy kitarsson, amíg férje, Thököly felmentő csapatai az ígéret szerint megérkeznek. A császári tábornagy kissé le is becsülte ellenfelét, hiszen azt gondolta, egy asszony parancsnoksága alatt álló várat hamar be fog venni a seregével, ám ennél nagyobb nem is tévedhetett volna. Igaz, hogy Munkács kapitánya Radics András volt, de a döntések meghozatala és a tényleges irányítás Zrínyi Ilona feladata volt.

Az ostromot egy itáliai zsoldosvezér, Antonio Caraffa tábornok vezette, aki miután felégette a huszárvárat, elkezdte a vár ostromát, azonban elfoglalási kísérletei sikertelenek voltak. 1686. március 10-én Aeneas Caprara felső-magyarországi főparancsnok ismét megadásra szólította fel a várvédőket, és mivel nem maradt lehetőség a békés megegyezésre, a tábornok serege ágyútűz alá vonta a várat. A korabeli leírások szerint az ostrom közben az állítólag várandós Zrínyi Ilona még a legnagyobb ágyútűz idején is a katonák között járkált, ápolta a sebesülteket, utasításokat adott

● **Jelenet Zrínyi Ilona életéből.** (Illusztráció: Friedrich Gábor, forrás: diafilm.hu)

és jutalmazta a bátrakat. Mivel már fiatalkorában is ügyesen készített virágokból és füvekből gyógyvizeket és egyéb készítményeket, orvosként is tevékenykedett. A császári sereg nem villámháborúra rendezkedett be és nem indítottak átfogó, tényleges ostromot a vár ellen, inkább a tüzérséggel lövették a várat, valamint a várból kitörő kurucokkal hadakoztak. A várat védő Zrínyi Ilona nevét ekkorra már ódaként zengi a kontinens, Európa legbátrabb asszonyaként emlegetik, aki egy maroknyi sereggel képes tartani bástyáit, miközben támadói komoly veszteségeket szenvednek a csatákban. A nő ekkorra már tényleg magára maradt, hiszen bár férjét 1686 januárjában szabadon engedték, egykori fejedelemsége már a múlté volt, így nem tudott érdemi segítséget vinni az ostromlottaknak. Így minden Zrínyi Ilona gyors helyzetfelismerő és döntési képességén, valamint határozottságán állt vagy bukott.

A vár feladásának ugyanis az volt a feltétele Zrínyiék részéről, hogy szabadon távozhatnak, minden javukat elvihetik és birtokaikat is visszakapják, Zrínyi Ilona pedig a gyermekeivel szabadon élhet. Ám a Bécsbe érkező asszonyt gyakorlatilag azonnal elfogták, gyerekeit pedig erőszakkal elvették tőle. Julianna lányát kolostorba zárták, II. Rákóczi Ferenc fiát pedig a neuhausi jezsuita

gimnáziumba vitték, és soha többé nem is láthatta anyját. Rákóczi felnőttkori visszaemlékezéseiből tudható, hogy a lány a mostohaapjára neheztelt, amiért már hét éves korában magával hurcolta őt a csatákba, mert úgy gondolta, Thököly ezzel akarja megszerezni a Rákócziak vagyonát. Ezért anyjának is szemrehányást tett, aki ugyan gyöngéden szerette, de engedett férje akaratának. Azt azonban maga is beismerte, hogy olykor az anyjának nem is volt sok választása vele kapcsolatban, és maga II. Rákóczi Ferenc is úgy gondolta, a hadjáratokban való hányattatása hasznára vált, a nehézségektől a lelke, teste is megerősödött.

1691-ig Zrínyi Ilona a császár kvázi túszaaként az Orsolya-rend zárdájában lakott, ott, ahol Julianna lánya is. Mivel 1690-ben Heissler gróf, császári altábornagy Thököly Imre fogságába került, 1692 januárjában Ilona fogolycserével szabadulhatott és Bécset elhagyva csatlakozhatott férjéhez Törökországban.

Thököly Imre és Zrínyi Ilona Pozsarevácon telepedett le, ahol szerény körülmények között gyakorlatilag török segílyből éltek, és már nyoma sem volt az egykoron óriási vagyonnak, jólétnek. De a nevüket még ekkor is félték, hiszen az 1699-es karlócai békében a Habsburgok kikötötték, hogy Thökölyt és feleségét a

törökök költöztessék a határtól még távolabbra, mert féltek attól, hogy az Európa-szerte veszélyesnek tartott házaspár újra aktivizálja magát.

Így kerültek át a kis-ázsiai Nikomédia (a mai Izmit) városába, ahol Ilona asszony száműzetésében is gondosan ápolta betegeskedő férjét, ám végül ő halt meg előbb, 1703. február 18-án. Az anyagi gondoknál és a száműzöttségénél is sokkal jobban fájt neki, hogy soha többé nem láthatta a gyermekeit, sőt, a fiának írt búcsúlevelét valószínűleg Ferenc sosem olvashatta el.

„Bárcsak Uram elibéd vittem volna könnyeimet, melyek anyám utolsó ölelésekor szemeimből ömlöttek. Utolsót mondok, mert többet nem engedték, hogy lássam őt... mert igen nagy volt köztem és néném közt a gyengéd érzelem, amely mindkettőnk részéről anyánkban egyesült, ő pedig viszonzta azt” – állt II. Rákóczi feljegyzéseiben.

Zrínyi Ilonát egész életében szoros kapcsolat, szeretet fűzte gyermekeihez, akik csodálták az édesanyjukat. Története és életútja azonban nem csak a kora, hanem talán az egész történelem egyik legnagyobb hatású nőalakjává emelte őt, aki tűzön-vízen át harcolt nem

csak a családjáért, hanem azokért is, akik mellette, vele szolgáltak.

A mai hírekben olvastam, hogy ma Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke és Josep Borrell, az Európai Unió kül- és biztonságpolitikáért felelős főképviseleje még a héten Kijevbe látogatott. Az Európai Unió vezető tisztségviselői személyesen találkoztak és egyeztettek Volodimir Zelenszkij ukrán elnökkel. Egy újabb bátor nő bukkant fel és segítséget akar adni. Az unió elnöknője a Kijevhez közeli Bucsa településen kezdte a munkautat: ismert, az ukrán hatóságok közlése szerint itt csak szerda estig 320 agyonlőtt civil holttestét találták meg. Míg a nyugati szövetségesek háborús bűnök elkövetésével vádolják Moszkvát, az orosz külügyminiszter szerint megrendezett színjátékról van szó, amely független vizsgálatért kiált. Ursula von der Leyen a közösségi oldalán jelentkezett be az ukrainai településről. Mint írta: „Fontos volt számomra, hogy Bucsában kezdjem a látogatásomat. Bucsában ugyanis az emberiségünk tört meg. Azt üzenem az ukránoknak, hogy igazságot fogunk szolgáltatni, felelősségre vonjuk az elkövetőket. A ti harcotok a mi harcunk is. Azért érkeztem ma Kijevbe, hogy világossá tegyem: Európa a ti oldalatokon áll.” Hírügynökségi beszámolók szerint Von der Leyen a helyszínen riportereknek nyilatkozva hozzátette: „Az elképzelhetetlen történet meg itt. Saját szemünkkel láthattuk Putyin seregének kegyetlen arcát.”

Bátor asszonyok bátor harcai; de én csak vívodom, hogy miért is kell ennyi szörnyűséget elkövetni és az életben maradtaknak elmene-külniük, újabb emigrációban leélniük az életüket, ki tudja, kinek hol? A Márvány-tenger partján, mint Zrínyi Ilonának, vagy Londonban, Beregsurányban, Ljubljában, Prágában, Varsóban, vagy az Európai Unió egyéb huzatos zugaiban. A szülőföldjük szétbombázva. A történelem mégis megismétli önmagát.

● Zrínyi Ilona az 1860-as

Tabódy József-féle

Munkács múltja és

jelene Magyarország

történetében

című könyvből

(forrás [https://en.wikipedia.org/wiki/File:TA\(1860\)pg064_Zr%C3%ADnyi_Ilona.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:TA(1860)pg064_Zr%C3%ADnyi_Ilona.jpg), British Library HMNTS 10215.d.8.)

Halász Albert

Szomi Kralj Béla: Szerellemmosoly, A visszatérés záloga

Nem mintha bármikor is elment volna, csak ideiglenesen volt, van néha távol, porhüvely-énjével, de kultúrájában soha – Szomi Béla több értelemben mégis visszatér. A szlovéniai és szélesebb zenei miliőben is jól ismert Kontrabant együttes frontembere számos zenei metamorfózisát maga mögött tudva és a változás törvényei szerint most is egyfolytában változva, megújulva új és új zeneszámokat penget, varázsol ki a hangszerekből. Nem firtatjuk, költészet-e a dalszöveg (persze, az is lehet), de Béla a mondanivaló mélyére ásva ötvözte a zenét a szóval, oly formában is, hogy – főleg az utóbbi években gyakrabban – verseket zenésített meg, fordításban vagy eredetiben, szlovén és magyar nyelven (is), újabb dimenziót adva a gyakran „csak” papírra vetett, nyomtatott és olvasóra váró lírának. Visszatért tehát azokhoz a költőkhöz is, akik az általa megénekelte Muravidéken, Béla gyökereinek vidékén (bár nem itt született) szűrik ki a múzsák – minden bizonnyal itt felejtett, véletlenül elhintett, mert mi oknál fogva teremne itt a sok gaz között ennyi művész – égető ihletét, perzselő nedűit strófába szedve. Elővett néhány „hazai” verset és elénekelte, elmuzsikálta a költőket. Ezen felbátorodva visszatért oly módon is, hogy saját maga is, nem kis zenei és szerzői tapasztalattal, végül máshogy is megbirkózott a szóval, talán az elmét leginkább megmérettető verssel. Első, szlovén verseskötetei után, erőt merítve a régi-új költőtársaktól, minden bizonnyal édesapjától, Bence Lajos barátjától, elővette szunnyadó anyanyelvét, a magyar szót, az igét. És teremtett magyar verseket. Így is visszatért. Magyar verseskötetének címe, a 2021-ben kiadott Szerellemmosoly sokat sejtető várakozással kecsegteti az olvasót. A címlapján fénykép, női portré.

A Szerellemmosoly című, 123 számozott lapnyi kötet a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet gondozásában jelent meg 2021-ben, szerkesztője Bence Lajos, az illusztrációkat, a fotókat Arven Šakti Kralj Szomi készítette.

Szomi Kralj Béla

Szerellemmosoly

• **Szomi Kralj Béla: Szerellemmosoly; a könyvben található fényképeket Arven Šakti Kralj Szomi készítette**

(Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2021)

tette. Az utószt a szerzőről, valamint a kötet tervezőjéről és fotográfus illusztrátoráról Bence Lajos írta. Ebben kiemeli, hogy az alkotó több mint 200 zeneszám szerzője és társszerzője, pályafutása során 13 CD-t adott ki. A címből ítélve annál sokrétűbb, tartalmában változatosabb fejezetek kerekednek ki a kötetben. „A kötet cím igen találó, de a versekben a szerelmi líra új törekvéseihez igazodva nyoma sincs a romantikus, erősen idejétmúlt rekvizitumok

halmozásának, így a korral is együtt járó bölcsességgel összhangban a párkapcsolat reális, nem mindig szép oldalát is felmutatja” – vélekedik Bence Lajos. Majd írja, hogy akad néhány társadalombíráló, napi valóságunkhoz tapadó vers is, közép-európai vonatkozásokkal, tanári hivatásából eredően is. Mert a szerző immár 1987-től tanárként is helytáll, 15 tankönyvet és munkafüzetet írt, a fiataloknak 20 éve asztronómiai táborokat szervez. De a legtöbb, folytatja Bence, „a természet- és a vele együtt megjelenő kultúraféltés jegyében fogant... De itt van a múlt és az ősök öröksége, valamint az író apának a felsejlő alakja...”, mármint a költő az apjának, Szomi Pálnak rója le tisztelétét. „Máshol az íróbarátokhoz írt, karinthysan élcelődő, de mindig komoly, megfontolásra felkínált utasítás bukkan fel ... és a 'munkatársakról' írt tréfás sztorizás és tisztelgés” – így összegzi Bence Lajos. Kiemeli azt is, hogy a játékos, rímes jellegű versek különös színfoltjai a kötetnek.

A verseskötet címlapján a tervező, az illusztrátor, a fotográfus, a költő immár volt élettársa nem véletlenül jelenik meg. Ennek oka a versekben keresendő, hiszen

Egy magányos szigeten nélküled

(Szilba)

Itt elfogytak a szerelem-versek, csak a naptól lepörzsölt réteken tücskök zenekara zsjog, éjjel a kristálycsendben remegnek a csillagaink, és bármelyikre nézek, közelebbnek tűnik a léted.

Levendula mámoros illata csiklandozza az orrodát, s a száruk simogatják a pöttyöket az arcodon, imádom, ő, imádom istennő talpadat, s megcsókolnám a nyomát a tengerparti homokban.

Megmarkol a sóvárgás görcsös dagálya, és a magányos lelkem fulladva hervad. A jövődő megmaradt élethullámokban nem tudok úszni, sem létezni nélküled.

S vétek lenne nem álmodozni rólad a hosszú éjszakákban, nem érezni tested remegését, nem csókolni lábujjaidat, s remegni ujjaid tapintásától erőtlennül, s félni elaludni, hogy ne múljon el a rád gondolat.

a szerző, a kötetében végigvezető ütőerének lüktetése a hétköznapiakat, a prózai időt, de számos érző, ám nem érzélgő attitűdjét is feltárja. A kötet több csillagot, csillagképet, konstellációt rejt, mint amennyit első olvasásra látnánk, mint amennyit görcső alatt, teleszkóp előtt feltár a mindenség.

„Szerelem, ordítottam ki a tágra / nyitott ablakon a nagyvilágba, / hogy szűrődjön át minden / falon, hitet vigyen hitványba, / hitetlen cellába.” – írja Szomi Béla. Ennek tükrében várjuk tolla/billentyűje alól az újabb, fényes csillagokat.

Költőknek-barátaimnak

Drága barátaim, hát ti nem a bölcsőben kaptátok a bölcsék kövét, mely a költőt már ott arra tanítja, hogy az embereket felrázza, vagy elandalítsa, ki a világtalannak sötétben is a táj körvonalait-színeit lerajzolja, ki a siketet is a legszebb dallammal vidítja?

Honnan ez a rátartóság, gőg bennetek? Hogy költő nem lehet mindenki, ki a népben csak a tömeget keresi, maga pedig csapnivaló? Honnan a rosszkedv, költőbarátok, ha íróként nem elég míves valaki – ha a fene a fenét eszi –, míg emberként nem válik ő maga is Verssé.

◀ ▶ Részletek a Szerellemmosoly című verseskötetből.

Józsa György Zoltán

Por és hamu

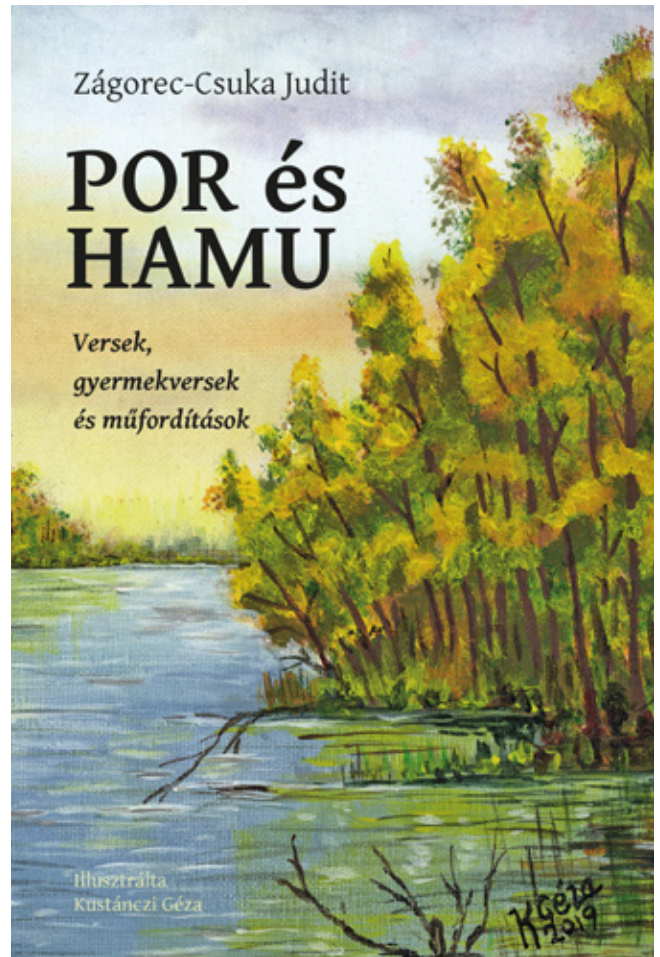
„Gyöngyélet van Pohjálában”

„... de feledé” – így szól a *Halotti beszéd és könyörgés* drámai elkárhozást jelző fordulata, a feledés, az Istentől való elszakadás kezdete, a kiűzetés ősoke. Így lett otthontalanná az ember. Tamási... Aki az elszakadás után a rengetegben keresgél... A Zágorec-Csuka Juditban tudatosuló credóra érvényes Ladik Katalin *Bestiárium*ának kinyilatkoztatása: „Vagyunk a lélegző térben az Őshang.” A kötet regiszterkapcsolók és manuálok titkos sorozatát rejti.

Zágorec-Csuka Juditnál a fény-szimbolika, mely *A fény győzelme* (2015) című levélregénye óta vibrál és perzsel, a „Lehetek még fárosz” biztos tudásává nemesedő optimizmusban gyullad ki. A legendás Huszt vára, mely Kölcsey óta józan intés, hiszen a kísértetek feletti diadal bizakodást termő helyét idézi, kiindulópont: a nagyapával, a dédnagyanyával, Zrínyi gróffal folytatott, túlvilágot megidéző beszélgetések vidéke. Hiszen az eltávozottaknak szava van. Mondani akarnak valamit. Miközben Jób szemrehányása visszhangzik a versekben (*Miért?*), a rózsa és a szőlő titkos, életté érlelődő szimbolikája illatozik belőlük: „Csak az marad meg, ami még élni akar”. Pesszimista hangon csendül meg a kartotékadattá lefokozott lét (rossz nyelvek szerint mára csupán chip) elleni ágálás, itt is előtűnik a József Attilával vállalt közösség. A Varázshegy maga a Parnasszus vagy emlék arról, ami Zarathustrával esett meg, mely felruházta a prófétálás küldetéstudatával?

A sorokban a helyi színezet egzotikumának méltósága. Az egyelőre el nem törölt sokféleség záloga. Istenes női líra.

Zágorec-Csuka Judit *Por és hamu* című kötete talán nem is annyira a kudarc – mint ahogyan Bence Lajos érzi –, mint inkább a feladatok súlyából feleszmélő pillantás, röpke körütekintés, de a mindent megragadni igényével élő, egyetemes számvetés pillanata, mikor a versekben megjelenő hang hol a személyest, a rokonit, a sorstársat, a nemzetit, a testvért, hol az egyetemest, az Istent szólítja,

➤ **Zágorec-Csuka Judit: POR és HAMU, versek, gyermekversek és műfordítások; illusztrálta: Kustánczi Géza**

(Kapcai József Attila Művelődési Egyesület, Kapca, 2021)

hol a gyermeknek szóló örökéletű rigmusok törvénye szerint hajladozik, kántál, dúdol, zümmög, hol Olga Paušič, Tine Mlinarič, Zlatko Kraljić vagy Feri Lainšček érzékeny tolmácsául szegődik.

A vancouveri világljárás, a felfedezést a beolvadás kelet-európai „aha”-érzést sugalló, közösen megélt bele-törődése váltja fel, Munkáctól Abdáig, a Muravidéktől Srebrenicáig tereket szelve át: *Európa közepén...*, ahol Radnóti témái megváltozott akusztikájú térben („Európa nyitott határain”) hangzanak fel, „sikertelen népszavazások” bűnös csüggedése közepette (egykor a földi helytartó eretnkségnek nyilvánította a csüggedést), mely szembe-helyezkedik a *Karácsonyi vers* örökzöld illatával, a forgó homokóra abszurd képével, miközben az életet termő „búzaföld”, a „szétszedett mezsgye” megmaradt. Társalog a költőtársakkal a legjobb adys hagyomány szerint, az

indián-lét nem-lét felé vezető útját vizionálva halálra ijedt önkívületben.

A Mura-parti merengés, az őselem erejével történő szembesülés a filológus lírikusnál a magyar költők jól ismert műfajaként teremődik újjá, Bessenyei György vagy Petőfi Tiszája után, József Attila Dunája után sem kényszeredett a választás, inkább megkerülhetetlen és elkerülhetetlen. A kötet indító költeményét ez ihleti, a természetes mezsgye, négy ország közt haladó csaknem félezer kilométernyi sodrával, „itt” és „ott” (ismét csak Ady) között. Víz és őszekdet, víz és születés, víz és anamnészis (platóni és jungi) lassan hömpölygő folyója. Csillogó habjaiban felsejlik Draskovics Mária Eusébiaképe, az önismeret és a magát kereső lírai én eszmélkedésének helyszíne. Határ, mely ma a legtöbb halandó elméjében az individuum korlátait jelenti, ugyanakkor a víz a túlvilágba vezető út is, egyszerre veszély és éltető elem.

Mitológiai tudattal a ringó nád-szállal azonosuló költői én a szilárd és a cseppfolyós közötti, föld és víz közötti sávot, a metamorfózis terét választja, ahol a ködös hajnal a jövő végzete. De szükségképpen új virradatot is hoz magával. Víz és vér itt nem egymást kizáró elveket szimbolizál, minthogy vérből táplálkozik és vérré válik az emlékezet. Az emlékezet egyesít, fűz egybe nemzedékeket, a gonosz megosztó szelleme ellen hat. Az elmerüléssel a „szélbe kiáltott szó” feltartóztathatatlan ereje száll szembe.

A nap és a szerelem kertje a halandót átváltoztatja; a hőroszban, Daidaloszban vagy Ikaroszban tudatosuló sugallat ereje készítheti az embert a közelbe merészkedni. A vagy-vagy kierkegaardi imperatívusza. Félistenné kell válnia.

A pályatársnőnek ajánlott *Muravidék Parnasszusán* a Lendva-hegyre vagy a Csonka-dombra visz fel, az egykori tréfás fogadalom az *Et in Arcadia ego* felsőbb tanulságára mutat, az ostromlott kapu magától nyitattik meg, az örökiglen illatozó „vörös rózsa” hona, a szentély szakrális terét jelenti, a „friss források” a költészet végtelen „óceánjába”

Muravidék Parnasszusán

Zadravec Szekeres Ilonának

Azt ígérte nekünk az Isten, hogy egyszer eljutunk a Parnasszusra, a költészet szentélyébe, a végső oltárhoz, a végső forráshoz, ahol majd mindig kisüt a nap és szívérványban fürdenek meg a reggelek, ahol örökösen nyílik a vörös rózsa, illatozik a gyöngyvirág, énekelnek a madarak.

A Parnasszusunkon nem lesznek ellenségek, mellébeszélések, betegségek, álmatlan éjszakák, szomorú reggelek, de a hegycsúcs felett tiszta lesz a levegő, s friss források fakadnak a hegyoldalból, s folyóvá duzzadnak a széles rónaságot elérve, utat törnek Muravidék felé, mint a vers, amely a fennsíkon születik meg és mély óceánokba torkolódik.

Ez a mi Parnasszusunk, végre a miénk lesz itt a Muravidéken, ahol a forró nyarakon beérik a búza és a hűvös őszi napokon a szőlő is, a kemény teleken pedig befagy a Bakonaki-tó és a gyerekek korcsoyáznak rajta és minden újjáéled, ha friss szellőkkel érkezik meg a tavasz, s földművesek újra bevetik a földjeiket. A muravidéki szőlősgazda megmetszi a szőlőtőkét, újra sodrással folyik a Mura, és mi is e csodálatos panoráma részesei leszünk, hiszen ez a mi földünk,

„Csak az maradjon meg,
aminek a szépsége örökkévaló.”

Zágorec-Csuka Judit

28

◀ Részlet a verseskötetből.

terebélyesednek. Az oszladozás, szét-
esés lenne az úr a „nyitott határok” vég-
telen szabadságának evilági terében?

A dajka szaván a jövő cseperedik, ez a megtartó kötelesség hívása. Ösztönszerű, nem lehet elzárkózni előle, meggondolás tárgyát nem képezheti. A gyermekversek az alfától az ómega felé történő haladása mögött az életet híven szolgáló tudomány ihletése áll: Balázs Géza nyelvészprofesszor előadása. Mágia, vajákolás, a beavatásból származó bizonyosság, tudás asszonyi képessége, a gyermeklélek ismerete, a gyermeki tudás elé járuló hódolat sűrűsödik az *ÁBÉCÉ-versek 40 betűre* komponált sorozatában. Határon túli költőnők hosszú nemzedékeinek titkos tudása inkarnálódik újra és újjá. Ösztönösen tudták, hogy kötelességük átadni ezt. Templomot és iskolát. Berde Mária titokzatos sirálya úszik a mennyei kékben (Zágorec-Csuka Judit „felnőttverseiben” a sirály

sóhajtozik). A gyermekversek stilizációi Ladik Katalin bestiáriumban ritmusba énekelt szótárrá alakulnak: a megtartó anyanyelv felejtethetetlen gyermekverseiben sáskadalok, időkaméleonok, táltosok, griffek és harkályok képében nyüzsgönek. Zoomorf képzeteik a kárpátaljai Szalai Borbála állatverseiben elevenednek meg, aki a madárbeszédet érti, akár a vasverő Ilmarinen, aki „turulját” oktatja, „griffmadarához” beszél.

Zágorec-Csuka Judit képzeletében libákká, kutyákká, egerekké, békákká változnak.

Gyarapodó ábécéskönyve – annak jelen állapota szerint – némely darabjában a találós kérdés felépítésére emlékeztet, egy-egy szó „értelmezésében” a Weöres-féle játékoság oda, kihallatszik a filozófia. Ráébredünk azonban, hogy ugyanakkor ezen elmélkedőbb darabok is célba jutnak, gyermek számára is megfoghatók, a „duplafenekű vicc” újabb és újabb értelmeiként tárulkoznak fel az idő malmaiban. A biblioterapeuta erős keze rója a sorokat. Tájnyelvi szavak és tájnyelvi fonetika csodái, a klasszicista, epigrammatikus ízü stilizációk didaktikus légárama csapja meg az olvasót. A *Méhkaptár* háromsorosában a sorsként megélt határ átlényegül, szorgos méhek munkahelye már. La Fontaine tücske és hangyája ezeken a sorokon is átsejlik ma avíttnak ható, ám örök intésével. Gondtalanabb, bájos gyermekkorral társuló hangulatok összhangzata határozza meg ezeket a műveket. Nyelvörző küldetésük a már kikopófélben lévő *makadám*, illetőleg a tájnyelvi *vindőshús* szóban ragadható meg, a nyelvi mágia sosem szűnő, lüktető titkaiban.

Műfordításainak hangfekvését a sokféleség megszólaltatásának képessége jellemzi. Hangulatok, élethely-

zetek, stílusok, világlátások, irányzatok és megannyi új izmus skáláival dolgozik. Hangját Zágorec-Csuka Judit ritmikus zengéssel Zlatko Kraljićnak adja kölcsön, a műzsájával önfeledt érzéki játékokban bűgő Feri Lainščeknek, az ő örökifjú szárnyalását átültető műfordítóként. Tisztelettel közelít a Tine Mlinarič képviselte minimalista formakísérletek szűk nyelvi-formai kereteihez. Versei világát meghatározza a fizikai világ eleve adott ténye, a benne rejlő létezés, az erő egyszerűségének titokzatos csodája. Klarisa Jovanović, akinek *Kiűzve* című kötetéből készült műfordítás a kötet válogatásába szintén bekerült, női hangjaival és érzékenységgel – szubtilis reakciója a „mégsem mindegy” logikáját adja ki – a külvilág tolakodó ingereire válaszol. A tárgyak nem ritkán életre kelnek, akár monológot mondanak. A ritmus megjelenése az életöszön tudatos visszatértét sugallja. Költészetében tematikailag a lét és nemlét, felépülés és rombolás dilemmájával szembesülő lélek a válaszkérés reménytelen vergődésének rabja, végkicsengésében egyetlen sikollyal jelentve ki a számára egyedüli tagadást. Végző kérdéseket kutat, miközben önmagát figyeli. Nagyszabású poémája azt a benyomást kelti, mintha a modern líra már ellenállna a pillanat, a részlet kínálta gondolatnak. Epizódokat idéz fel ugyan, de csak a nagy egészben képes szemlélni. A transzlatorika habilitált egyetemi oktatójaként a „végeken” Zágorec-Csuka Judit a magyarság gyökereinek ápolása mellett a kortárs szlovén líra irigykedő elismerést fakasztó értékeinek tolmácsolását vállalja fel. Közvetítés és misszió. Értelmezés. A *genius loci* kifejezésének esz-köztára az anyaország adta nyelvállapot konkrét, a tőle távoli valóság tényeinek megfogalmazásához rendelkezésre álló szórványnyelvi tudat. A nyelv az én börtöne Nietzsche és Wittgenstein egybehangzó állítása szerint. Zágorec-Csuka Judit „élő kapcsolatot ápol” a mai szlovén költészet képviselőivel – ahogyan erről tudomást szerezhetünk a Zadavec Szekeres Ilona tollából származó *Előszó*ból. Ez a szintén megismételhetetlen lét krónikásért kiált. A műfordítások sorában kitüntetett helyet érdemel Olga Paušič lírása. Megilletődést vált ki álmokképeinek az antik egyiptomi-római-hellén világban történő megmártóztatása, az emelkedett pátosz és a 20. századi élmények utórezdüléseit közlő nyersség bonyolult vegyülete, a dagadó epikus folyam racionális gondolati költészetének íve, mely elevenné varázsolja a múltat.

Feher Bea › MMÖNK – PMSNS

Lapozgasson, ismerje meg ön is a Muravidék gyöngyszemeit!

Festői táj, az érintetlen természet rejtett zugai, folyton változó és utánozhatatlan szépségei, a különféle turisztikai, természeti és kulturális látnivalók... Turistaként ki ne szeretne megismerkedni az általa kiválasztott úti cél különféle értékeivel, adottságaival, majd felejthetetlen élményekkel visszatérni az „irodai mindennapokba”?

Kihagyhatatlan célpont a Szlovénia északkeleti részén elterülő Muravidék is, amelynek egy részét nemzeti-ségileg vegyesen lakott területként tartják számon. A két-nyelvű térség a szlovén–magyar határ mentén húzódik Hodostól Pincéig. A vidéknek gazdag a turisztikai vonze-reje, sokszínű a néphagyománya, számos természeti és kulturális örökséget rejteget, továbbá a térség inycsiklan-dó gasztronómiai kínálata, a hazai borok bőséges válasz-téka, a gyógyhatású termálvíz, valamint az aktív turizmus lehetősége, az embereket összekapcsoló, a régi szokásokat és hagyományokat felelevenítő és újak létrehozását ösztönző rendezvények és események világa minden idelátogatónak felejthetetlen élményeket tartogat. Igazi gyöngyszemek rejtőznek az öt községet felölelő kétnyelvű területen: Hodos, Šalovci, Moravske Toplice, Dobronak és Lendva községben.

Ennek apropójából a Muravidéki Magyar Önkormány-zati Nemzeti Közösség és a szlovén Gazdaságfejlesztési és Technológiai Minisztérium égisze alatt indult útjára „A magyar nemzeti közösség gazdasági alapjának serken-tési programja 2017–2020”, amelynek sikeres befejezését követően a következő, 2021-től 2024-ig tartó időszakra vonatkozó program megvalósításával folytatódik a mun-ka. Mindkét program elsődleges céljai között szerepel az őshonos magyar nemzeti közösség által lakott térség gazdasági alapjának fejlesztése, amely új munkahelyek létrehozását, a meglévők megőrzését, új infrastruktúra kialakítását, modernizálását, valamint a térség vonze-rejének növelését jelenti. Ez utóbbinak köszönhetően

lehetőség nyílt a térség különféle nevezetességeinek, gazdag kétnyelvű szlovén–magyar kultúrájának, népha-gyományának, hagyományos rendezvényeinek, gasztro-nómiai különlegességeinek bemutatására.

Annak érdekében, hogy a potenciális turisták, az idelátogatók, de nem utolsó sorban az itt élők (még job-ban) megismerjék az adott térséget, különféle, mind a felnőtteket, mind a gyermekeket megszólító kiadványok készültek és kerültek kiadásra. A publikációk elsődleges és közös jellemzője a kétnyelvűség, ami annyit tesz, hogy az olvasó szlovén–magyar, illetve angol–német nyelven tehet szert az új ismeretekre.

A fentiekben említett programon belül az első kiad-ványok között *A Muravidék gyöngyszemei* bővített kiadása is megjelent, amely elsősorban a felnőtt korosztályt szólítja meg, hiszen az öt nemzetiségileg vegyesen lakott község településeit felölelve bemutatja az adott térség természeti és kulturális nevezetességeit. A kiadvány gazdag fotóanyagon és koordinátákkal, pontos címekkel ellátott rövid leírásokon keresztül elkalauzolja olvasóját a vidrák élőhelyeként ismert Hodosi-tótól a kézzel végzett aratás és az ahhoz kapcsolódó molnárság titkait őrző Domonkosfai Porta mentén a gazdag történelmi múltat felölelő, a szentlászlói erdő közepén megbúvó Vogler-kunyhóig, onnan az egykori kézműves fortélyok hagyomá-nyát ápoló Kézművességek Házáig Dobronakon. Az olvasó útja azonban itt nem fejeződik be, hiszen a hangulatos szőlőhegyek között kígyózó utakon eljut a Hosszúfalu-hegyi Vinarium kilátótoronyig, majd leérve Lendva város szívébe egyebek mellett a Makovecz Imre által tervezett gyönyörű Színház- és Hangversenyerem fogadja. A végál-lomást a szlovén–magyar határ közvetlen közelében fekvő pincei szoknyás harangláb jelenti. Az aktív turizmus ked-velőinek a kiadvány egy kerékpárutakkal ellátott térképet is kínál. A publikációhoz szorosan kötődik az illusztrált *Látványtérkép* is, amelynek főoldalán megtalálhatóak a

Fotó: MMÖNK – PMSNS

programterület egyes természeti, kulturális nevezetességei, kerékpárútjai, míg a hátoldal a kiválasztott látnivalók rövid kétnyelvű bemutatását tartalmazza a könnyebb felkutatáshoz szükséges koordinátákkal.

Nem csak a felnőtteket, hanem az iskolásokat is megszólító kiadványnak számít az *Útra fel!*, amely egyrészt ismeretterjesztő, másrészt az emlékek megőrzésének jellegével bír. Ez azt jelenti, hogy a felhasználó útra kelve megismerheti az öt községben belül kiválasztott valamennyi attrakciót tömör leírások és színes illusztrációk segítségével. A túrán szerzett emlékeket pedig az útikönyv által nyújtott, erre a célra szerkesztett és illusztrált oldalakon teheti meg különféle feljegyzések és fényképek beragasztása formájában. Az úgynevezett útikönyvet egy csomagolási és egy kívánságlista, valamint a Muravidék térképe, ezenkívül pedig motiváló, a témához kötött idézetek teszik színeesebbé.

Az évek folyamán több, különféle típusú, részben egymásra épülő, a legkisebbeket megszólító kiadvány látott napvilágot. Elsődleges céljuk: játékos feladatokon keresztül közelebb hozni a legfiatalabbakhoz a nemzetiségileg vegyesen lakott térség látnivalóit, hagyományait, különféle eseményeit. Közülük az első a *Gyere velem a Muravidékre!* című kötet volt, amely egy kalandozásra csalogató verssel vonja magára a kis olvasók érdeklődését. A kiadvány további részében különféle logikai feladatokon és rövid bemutató leírásokon keresztül ismerkedhetnek az adott térséggel. A kiadványt két társasjáték teszi érde-

kesebbé, amelyeket szintén a nemzetiségileg vegyesen lakott terület nevezetességei színesítene. A játékra vágyók egy 2–4 személynek való társasjátékban próbálhatják ki a szerencséjüket, amelynek folyamán mezőről mezőre lépegetve, akadályokat leküzdve versenyezhetnek, hogy ki ér elsőként a célba. A másik társasjáték a jól ismert, kétszemélyes, táblás stratégiai malomjáték. A *Laura és Erik kalandjai a Muravidéken* egy kicsit más megközelítéssel próbálja megkedveltetni a programterületet. Amint azt már a kiadvány címe is elárulja, az olvasók nyomon követhetik Laura és Erik kalandjait: a színes illusztrációkkal ellátott öt rövid történeten keresztül egyebek mellett kiderül, hogy milyen volt egykor az iskola-

padban ülni, honnan kapták régen az emberek a lisztet, kinek nyújtott valamikor nyugalmat egy erdő közepén álló kis fakunyhó, mire lehet felhasználni a méhviaszt és a csuhét, milyen őszi tevékenységek és események fűződnek a Lendva-vidékhez. A fentiekben említett két gyermekkiadvány ötvözete a *Laura és Erik bringás élményei a Muravidéken*, hiszen ismét megjelenik Laura és Erik karaktere, akik különböző kalandokon, érdekes információkon és feladatokon keresztül mutatják be a kis olvasónak a Muravidéket. A legújabb kiadvány, a *Lomposka bejárja a Muravidéket* az előző kiadványoktól kissé eltérő formában, új karakterekkel jelent meg. A kicsik kifesthető oldalakon keresztül követhetik nyomon a kalandvagyó mókus, Lomposka eseményekkel teli útját, aki a Muravidéket bejárva megismeri a térséget, valamint új, életre szóló barátságokat köt.

A kiadványok bejárták a különféle vásárokat. Az érdeklődők számára elérhetőek voltak a budapesti Utazás Kiállításon, a ljubljana-i Alpok–Adria, a Gornja Radgona-i Naturo, valamint a celjei MOS vásáron is. A kiadványok emellett elérhetőek a programterület tájházaiban, de megtalálhatók a turisztikai és információs központokban is a határon innen és túl. A publikációk nem csak fizikai formában lapozhatók át, hanem online is megtekinthetők a www.muravidek.re oldalon a „Multimédia” témakör alatt. A jövőre vonatkozóan újabb kiadványok is tervben vannak, addig is mindenkinek kellemes lapozgatást kívánunk a már meglévőkhez!

Bea Feher › PMSNS – MMÖNK

Prelistajte publikacije in odkrijte bisere Prekmurja

Slikovita pokrajina, skriti kotički nedotaknjene narave, njene nenehno spreminjajoče se lepote, različne turistične, naravne in kulturne znamenitosti... Le kdo si ne bi želel spoznati različnih vrednot in značilnosti izbrane destinacije ter se v vsakdanje življenje vrniti z nepozabnimi doživetji?

Ena od destinacij, ki jih je vsekakor vredno obiskati, je tudi Prekmurje na severovzhodu Slovenije, katerega del velja za narodnostno mešano območje. Dvojezično območje se razteza ob slovensko-madžarski meji od Hodoša do Pinc. S turističnega vidika je regija izjemno privlačna, ima bogato in raznoliko ljudsko izročilo ter naravno in kulturno dediščino. Lokalne kulinarične dobrote in domača vina, termalna voda z zdravilnimi učinki, možnost aktivnega turizma ter številne prireditve in dogodki, ki združujejo ljudi, oživljajo stare običaje in tradicije ter spodbujajo ustvarjanje novih, zagotavljajo nepozabna doživetja za vse obiskovalce.

Dvojezično območje, ki zajema občine Hodoš, Šalovci, Moravske Toplice, Dobrovnik in Lendava, skrivajo prave bisere. V povezavi s tem sta Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost in Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo Republike Slovenije pričela z izvajanjem »Programa spodbujanja gospodarske osnove madžarske narodne skupnosti za obdobje od 2017-2020«, ki se je tudi uspešno zaključil, zato mu je sledilo izvajanje programa za naslednje obdobje 2021-2024. Glavni cilj obeh programov je razvoj gospodarske osnove območja, kjer živi avtohtona madžarska narodnost, kar pomeni

ustvarjanje novih in ohranjanje obstoječih delovnih mest, razvoj nove in posodobitev obstoječe infrastrukture ter povečanje privlačnosti regije. Slednje je omogočilo predstavitev različnih znamenitosti, bogate dvojezične slovensko-madžarske kulture, ljudskega izročila, tradicionalnih prireditev in kulinaričnih posebnosti regije.

Da bi potencialni turisti, obiskovalci in nenazadnje tudi prebivalci to območje (še bolj) spoznali, smo pripravili in izdali različne publikacije, namenjene odraslim in otrokom. Primarna in skupna značilnost publikacij je dvojezičnost, kar pomeni, da lahko bralec nova spoznanja pridobi v slovenskem in madžarskem oziroma v angleškem in nemškem jeziku.

Med prvimi publikacijami, izdanimi v sklopu omenjenega programa je bila brošura *Biseri Prekmurja*, ki je izšla celo v dopolnjeni izdaji in je namenjena predvsem odraslim. Predstavlja naravne in kulturne znamenitosti regije ter zajema naselja petih občin narodnostno mešanega območja. Publikacija z bogatim slikovnim gradivom in kratkimi opisi, dopolnjenimi s koordinatami in

Foto: PMSNS – MMÖNK

natančnimi naslovi, bralca popelje od hodoškega jezera, znanega kot življenjski prostor vidre, mimo Domanjševske domačije, kjer se obiskovalci lahko seznani s skrivnostmi ročne žetve in z njo povezanega mlinarstva do motvarjevskega gozda, sredi katere stoji Voglerjeva koča z bogato zgodovino, od tam pa do Hiše rokodelstev v Dobrovniku, kjer negujejo tradicijo starih rokodelstev. Bralčevo potovanje pa se tu ne konča, saj lahko po vijugastih poteh med vinogradi pride vse do razglednega stolpa Vinarium v Dolgovaških goricah ter se nato spusti v osrčje Lendave, kjer ga med drugim pričakuje čudovita gledališka in koncertna dvorana, zgrajena po načrtih arhitekta Imreja Makovcza. Končna postaja je lesen zvonik v Pincah, naselju tik ob slovensko-madžarski meji. Za ljubitelje aktivnega turizma je v publikaciji na voljo tudi zemljevid s kolesarskimi potmi. Z njo je tesno povezana ilustrirana *panoramska karta*, kjer so na prvi strani prikazane posamezne naravne in kulturne znamenitosti programskega območja ter kolesarske poti, na zadnji pa se nahajajo kratki dvojezični opisi izbranih znamenitosti s koordinatami za lažje iskanje.

Publikacija *Pot pod noge!* ni namenjena le odraslim, temveč tudi šolarjem, saj je poučna in hkrati omogoča shranjevanje spominov. To pomeni, da lahko uporabnik s pomočjo kratkih opisov in barvnih ilustracij med potjo spozna vse izbrane zanimivosti v petih občinah, spomine z izleta pa si shrani z zapiski in lepljenjem fotografij na posebej za ta namen urejene in ilustrirane strani. Tako imenovano potovalno knjigo popestrijo še seznam potrebščin za potovanje, seznam želja, zemljevid Prekmurja in motivacijski, s temo povezani citati.

V preteklih letih je bilo izdanih več različnih publikacij, ki se med seboj dopolnjujejo in so namenjene najmlajšim. Njihov glavni cilj je, da otroci skozi igrive naloge spoznajo zanimivosti, običaje in različne dogodke narodnostno mešanega območja. Prva med njimi je bila knjižica *Pridi z menoj v Prekmurjel*, ki mlade bralce z vabljivimi pesmicami vabi na pustolovščino. V preostalem delu publikacije se lahko z regijo spoznava skozi logične naloge in kratke opise. Knjižico dopolnjujeta dve družabni igri, ki sta prav tako obogatene z znamenitostmi narodnostno mešanega območja. Igre željni se lahko preizkusijo v družabni igri za 2 do 4 osebe, v kateri med premagovanjem ovir tekmujejo, kdo bo po igralnih poljih

Foto: PMSNS – MMÖNIK

prvi prišel do cilja. Druga družabna igra je dobro znana strateška igra mlin, namenjena dvema igralcema. Publikacija *Pustolovščine Laure in Erika v Prekmurju* poskuša programsko območje predstaviti na nekoliko drugačen način. Kot pove že naslov, lahko bralci spremljajo Laurine in Erikove dogodivščine. V petih kratkih zgodbah, obogatenih z barvnimi ilustracijami med drugim izve-
mo, kako je bilo nekoč sedeti v šolski klopi, kje so ljudje včasih pridobivali moko, kdo se je v želji po spokojnem življenju umaknil v majhno leseno kočo sredi gozda, za kaj se lahko uporabljata čebelji vosek in ličje ter katere jesenska opravila in dogodki so povezani z Lendavo in okolico. Omenjeni otroški publikaciji povezuje knjižica *Laurina in Erikova kolesarska doživetja v Prekmurju*, v kateri ponovno nastopata Laura in Erik, ki Prekmurje mlademu bralcu predstavita skozi različne dogodivščine, zanimive informacije in naloge. Najnovejša publikacija *Košatorepka raziskuje Prekmurje* ima nekoliko drugačen format, v njej pa nastopajo tudi novi liki. Otroci lahko s pomočjo pobarvank spremljajo doživetij polno potovanje pustolovščin željne veveričke Košatorepke, ki potuje po Prekmurju, spozna regijo in sklepa nova prijateljstva za vse življenje.

Publikacije so bile predstavljene na različnih sejmih, med drugim na razstavi Potovanje v Budimpešti ter sejmih Alpe-Adria v Ljubljani, Naturo v Gornji Radgoni in MOS v Celju. Na voljo so tudi v etnografskih hišah na programskem območju ter v turističnih in informacijskih centrih doma in v tujini. Publikacije so dosegljive tudi na spletni strani www.muravidek.re pod zavihkom »Multimedia«. V prihodnosti načrtujemo izdajo še več publikacij, do takrat pa vam želimo prijetno listanje po že obstoječih.

Lázár Lenke

„Völgyfaluba két úton kell bemenni”

„Völgyfaluba két úton kell bemenni” – mondja a falunkról, Völgyifaluról a népdal. És valóban: a Lendva Községhez tartozó, körülbelül 350 lakost számláló falucskába két út vezet a postaútról, azaz a főútról. A település a község székhelyétől hat kilométerre délkeletre, a szlovén–magyar határ mellett, a Lendva-hegy tövében fekszik.

A régészeti leletek alapján a területén már az őskorban éltek emberek. Erről tanúskodnak a neolitikumból és a későbbi korokból származó leletek. Első írásos említése 1322-ből származik „Velgifalu” alakban. Területét 1379-ben I. Lajos magyar király az alsólendvai Bánffy családnak adományozta, és egészen 1644-ig, a család kihalásáig a család birtokában maradt. Ezt követően a Nádasdy családhoz került, majd 1690-ben Esterházy nádor megvásárolta az egykori Bánffy-birtokokat. Ezután végig a család tulajdonában maradt egészen az államosításig.

Völgyifalu már a Bánffyak idejében nagy településnek és fontos központnak számított, hiszen egy villicatus, azaz uradalmi közigazgatási székhely volt.

A török időkben a sokat szenvedő falu népessége a felére csökkent. De a törökök kiűzése után újra benépesedett és fejlődésnek indult.

➤ **A falu központja.** (Fotó: Lázár Lenke)

Az 1741 és 1748 közötti első magyarországi népszámlálás során a faluban 73 házat, 51 családot és 303 lakost írtak össze.

A 20. század eleji feljegyzések alapján az akkor már 608 lelket számláló falu túlnyomórészt magyar lakossággal mezőgazdasággal, azaz földműveléssel, állattenyésztéssel, szőlőtermeléssel kereste a kenyerét. Emellett kisiparosok, kereskedők is voltak a térségben: kovács-, cipész-, varró-, órajavító műhelyt, boltot; később vendéglőt, tökmagmalmot, szárazmalmot is találunk.

Fotó: Kováč Rihard

2002-ben a lakosság száma 343 fő volt, s azóta is e körül mozog.

A falu közigazgatásilag valaha Zala vármegye Alsólendvai járásának részét képezte. 1919-ben a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolták. 1941-ben a Muravidéket a magyar hadsereg visszafoglalta, így 1945-ig ismét Magyarország része volt, majd a második világháború befejezése után Jugoszláviához került. 1991 óta a független Szlovén Köztársaság része.

A történelem során több alakban maradt fenn a neve: Velgifalu, Velgfa, Welgyfalu, Velgyfalu, Völgyifalva s végül Völgyifalu.

NÉHÁNY BEJEGYZÉS A FALURÓL

- Vályi András szerint „VÖLGYIFALVA. Magyar falu Szala Várm. földes Ura Hg. Eszterházy Uraság, lakosai többfélék, fekszik A. Szádvárnak szomszédságában, mellynek filiája; határjának egy részét Lendva vize szokta meg önteni; szőljei termők”.

(Vályi András: Magyar Országnek leírása I–III.
Buda: Királyi Universitas. 1796–1799.)

- Fényes Elek szerint „Völgyifalu, magyar falu, Zala vármegyében, az alsó lendvai uradalom része”.

(Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik.
Pest: Fényes Elek. 1851.)

A falu társadalmi élete igen sokszínű. A helyiek különböző egyesületekbe tömörülve alakítják a falu életét.

1926 óta működik a Völgyifalui Önkéntes Tűzoltóegylet, amelynek a tűzvédelem mellett más feladat is jutott: a társasági élet, bálók, rendezvények szervezése. Székhelyük a helyi faluotthon melletti tűzoltószertár.

A második hivatalosan megalapított egyesület a futballcsapaté volt 1948-ban. A Zvezda névre hallgató egyesület a Zasuedün alakította ki a futballpályáját, s attól fogva ott játsszák a mérkőzéseket. A focisták sem kizárólag a labdarúgással foglalkoztak, egyéb rendezvények, találkozók házigazdái lettek.

A kulturális élet mindig is működött a faluban. Színadarabok bemutatása, bálók, ünnepek mindig is zajlottak itt. Egyesületi minőségben 1980 óta működik a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, amelynek keretében a Népdkör, a Pünkösdi Rózsa Citerazenekar és a gyermekszekció gondoskodik a falu kulturális életéről.

A legfiatalabb egyesület, a Völgyifalui Turisztikai Egyesület idén ünnepli fennállásának 10. évfordulóját. Tagjai a falu idegenforgalmi látványosságait, sajátosságait tárják az érdeklődők elé.

Völgyifalu nevezetességei:

› A neogótikus

Szentlélek-kápolna

a 20. század első felében épült. A falu népe építette 1937-ben, 1938-ban szentelték fel. A helyi búcsú pünkösdre esik.

› A faluban még egy **kis kápolna** áll, mely szintén a 20. század első felében épült. 1932-ben fogadalmi célból állították Jézus, Mária és Szent József Szent Szíve tiszteletére.

• A 2007-ben felújított Szentlélek-kápolna.

(Fotó: Lázár Lenke)

• A Völgyifalui Szentlélek-kápolna felszentelése 1937-ben.

› A kő-, illetve fakeresztek

A faluban négy kereszt található. A legkorábbi a temetőben volt, a helyiek 1756-ban emelték, majd több felújítás után márványkereszttel helyettesítették. Az országút melletti kőkereszt helyett valaha fakereszt állt. Helyette 1927-ben közadakozásból kőkeresztet emeltettek, amelyet a többszöri felújítás után részben márványkereszttel helyettesítettek. A tamáskúti út mellett található egy fakereszt, amelyet 1900-ban állítottak, ezt azóta

➤ **Processzió a kápolnaszenteléskor 1937-ben.**

többször felújították. A legfiatalabb, az úgynevezett Sári-kép a Diás-völgy és Gara felé vezető utak kereszteződésénél található. Valamikor a két háború között keletkezhetett, a keletkezési idejéről nincsenek pontos adatok. 2021-ben lett felújítva.

➤ **Az András-kép.**

➤ **A Sári-kép.**

› Újkőkori település maradványai

➤ **A falutthon, illetve a régi római katolikus iskola**

A faluban már 1882 óta folyt az oktatás. 1905-ben megnyílt a római katolikus iskola, amely az 50-es évek elejéig iskolaként, a 70-es évek elejéig óvodaként működött. Ebben az időben lassan falutthonná alakult, majd az átalakítása után tűzoltószertár és könyvtár is működött benne.

➤ **A régi óvoda és iskola**

Amikor vidékünkön fennállt a kőolajtermelés, a Nafta vállalat Völgyifaluba helyezte a központi telepét, amely csak később került át Petesházára, illetve Lendvára. Ebben az időben épült fel az az épület, amely később az oktatást és nevelést szolgálta. A lendvai központi iskola fiókiskolájaként, majd a kibővítése után fiókövodaként működött. Amikor megszűnt az oktatás az épületben, levéltárként,

➤ **Az óvoda udvarán.**

könyvtárként működött. Jelenleg a könyvtári tevékenység mellett helyet ad a helyi közösség vezetőségének és az egyesületeknek.

› Az épülő tájház

A faluotthon tőszomszédságában található egy hatalmas parasztpolgári ház, amely az elmondások szerint az első téglaház volt Völgyifaluban. A felújítás befejezése után tájházként, foglalkoztató műhelyként, táboroknak s egyéb tevékenységeknek helyet biztosító létesítményként működik.

• A tájház a felújítás alatt áll.

› A Zasuerdü

Falunk egyik büszkesége a régi legelő, vagy ahogy a környéken ismert, a Zasuerdü. A körülbelül 12 hektárnyi terület a falutól nyugatra, a Lendva–Pince főúttól jobbra található.

A tölgyes liget az egykor szinte egész Közép-Európát betérítő síksági tölgyes-bükkös erdőség maradványa. A 300–500 éves óriások annak köszönhetik megmar-

• Tölgy ősszel.

dásukat, hogy az emberek a falu e szegletét szemelték ki legelőnek, s a tölgyeket a haszon miatt hagyták meg: a hatalmas lombkoronák árnyékot nyújtottak a delelő csordának, míg a termését, a makkot a sertéstartás fontos táplálékként a falusiak összeszedték.

Az öreg kocsányos tölgyek társaságában megtalálható még a szil, a vadkörte, a magyar kőris, a mezei juhar, a közönséges nyír, a mézgás éger, a fekete és a rezgő nyár; a bokrok közül otthon érzi magát a kökény, a galagonya, a fekete bodza, a borbolya, a kecskefűz, az erdei iszalag, a közönséges fagyal. A kevésbé bolygatott területeket a gyeptűrózsa és a földiszeder teszi járhatatlanná. A tisztások sok gyógynövénynek adnak otthont. Az állatvilág is igen sokszínű: a cserjés tökéletes élőhelyet biztosít a madaraknak, a rágcsálóknak, s a nagyvadak is szívesen tanyáznak a biztonságot nyújtó gazos területeken. Különlegessége a tölgyes-tővisescincér, amely a Muravidéken csak itt található.

A Zasuerdü több mint tíz éve nyújt otthont Völgyifalu központi eseményének, a Völgyifalunapnak, amely nem csak a helyieket és a környékelieket, de a távolabbról érkezőket is ide vonzza. Gasztro-nómiai, hagyományőrző, kulturális, szórakoztató esemény ez, a családok, barátok, ismerősök találkozója, ahol minden korosztály talál magának elfoglaltságot, szórakozási lehetőséget. Nemrég bővült a szórakozás és a pihenés lehetősége, hiszen a hídfőtől balra létrehoztak egy parkot, ahol felállították a régi gémeskút másolatát. A fedett asztal, a szabadtéri kemence a gémeskúttal idilli pihenőhely, pazar látvánnyal a falura, a mögötte húzódó dombságra és a környékre.

• Gémeskút.

FORRÁSOK

- › <https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%B6lgyifalu>
- › Muravidéki Magyar Értéktár, Lendva, 2021, 145. oldal
- › Varga Sándor: A lendvai plébániatemplom történetéből, Hazánk, 1992, Győr, 81. oldal

Stanko Bensa

Benica novi dom

Benica praznuje. Praznuje svoj stoti rojstni dan. Vas, ki je po prvi svetovni vojni nastala kot primorska kolonija v Prekmurju v takratnem Dolnje len-davskem srezu. Zgradili so si jo sami primorski begunci.

Njihova usoda je zelo težka. Že v času prve svetovne vojne, zaradi vojnih grozot na njihovem področju, so morali v izgnanstvo za dolga tri leta. Med vojno je bila Primorska prva na udaru okupacijskih italijanskih sil. Razmejitvena linija med silami Antante in takratnega Avstro Ogrskega cesarstva je potekala na Soči. Njihove vasi so bile popolnoma uničene zaradi silnega obstreljevanja sovražnih enot.

Prišel je konec vojne. Avstro Ogrska je kapitulirala in zmagovalke prve svetovne vojne so si delile plen. Kje drugje, kot ravno na njihovem področju. Njihove vasi so s sklepom trianonske mirovne pogodbe pripojili okupatorju Italiji. Tja se po vojni niso mogli in se niso hoteli vrniti.

Rajši so sprejeli begunstvo in se naselili za dolga štiri leta v begunsko taborišče Šterntal na Dravskem polju. Tu so ostali do leta dvaindvajset. Takrat se je taborišče zapiralo in potrebno se je bilo odločiti, ali se vrniti na porušeno in okupirano Primorsko, ali sprejeti drugo odločitev.

Politika se je ponovno poigrala z njimi. Po priključitvi Prekmurja Sloveniji, leta tisoč devetsto devetnajstega, je politika želela čim bolj utrditi novo mejo med Slovenijo in Madžarsko. Med samo madžarsko prebivalstvo je vrinila nove kolonije s Primorci. Smatrali so jih za bolj zavedne Slovence. S to potezo so želeli doseči dvojni učinek. Hitrejšo asimilacijo Madžarskega prebivalstva in imeti slovenske vasi na sami meji.

Tako so nastale begunske kolonije: »kolonija Petišovci leta enaindvajset, kolonija Benica leta dvaindvajset, kolonija Pince Marof leta petindvajset, kolonija Kamovci leta dvaintrideset in del Dolge Vasi leta štirintrideset«.

B E N I C A - 1 9 2 2

Iz knjige Stanko Bensa: Benica novi dom (Društvo Primorci in Istrani v Prekmurju, 2022)

Benica je bila najbolj izpostavljena in najbolj specifična kolonija. Lokacijo kolonije Benica so določili med dvema poplavnima rekama, in sicer na južni strani je kolonijo obdajala reka Mura, na severni strani reka Ledava in na vzhodni strani je pokrajino zapirala Murska šuma.

Vas so si gradili beniški kolonisti sami. Začetek gradnje je bil v juniju leta dvaindvajset. Za izgradnjo vasi so uporabili odpadni les porušenih barak v dotedanjem njihovem pribežališču Šterntal. Z železnico so les pripeljali do železniške postaje v Lendavi. Tu so ga splavili po Ledavi na lokacijo sedanje vasi. Lokacija je bila tik ob Ledavi na golih pašnikih prejšnjega lastnika kneza Eszterházyja. V okviru agrarne reforme, ki je potekala v celi kraljevini SHS že od leta devetnajst, so bili vsi veleposestniki razlašeni. To je bila idealna rešitev za utrditev nove slovenske meje. Poiskali so primorske begunce v begunskem taborišču Šterntal in jim ponudili agrarno zemljo in možnost izgradnje lastne kolonije. S prepričevanjem so uspeli in za ta predlog se je odločilo dvaintrideset družin, v glavnem samih Kraševcev.

Gradnja vasi je potekla zelo hitro. V pičlih petih mesecih so si sami izgradili dvaintrideset novih barakarskih domov in barakarsko stavbo za osnovno šolo.

Vas so gradili praktično brez vsega, še orodja niso imeli pravega, material je bil le odpadni les. Tudi znanja za gradnjo hiš niso imeli, saj so to počeli prvič. Bili so tudi popolnoma obubožani. Na Benico so prišli po sedmih letih raznih taborišč. Brez denarja in brez vsega imetja. Vse kar so imeli jim je vojna uničila tam na Primorskem. Imeli so pa ponos in pravo kraško trmo. Po odločitvi za prihod v Prekmurje, da bi si zagotovili končno novi dom, so se tega lotili z vso vsmo.

Kolonija je bila zgrajena tik pred zimo. Z gradnjo so končali in v novembru leta dvaindvajset naselili v prazne barake svoje družine. Prišlo je dvaintrideset družin s sto štiriinšestdesetimi družinskimi člani. Prišli so v bornih oblačilih in brez vseh sredstev za življenje. Ni bilo hrane, ni bilo kurjave. Tudi posode in ostale opreme v baraki za normalno življenje niso imeli. Takrat jim je država ponudila enkratno pomoč za nabavo hrane, ki je zadostovala za čez zimo. V posest so jim predali tudi po en oral zasajene pšenice. Dalje so se morali znajti sami.

V vasi ni bilo nobene delovne živine in nobenega orodja. Čez zimo so si pri vaškem mojstru naredili nekaj

motik in lopat. Na sosednji pristavi, s katero je upravljali še lastnik, so dobili star lesen plug.

Prišla je spomlad. Potrebno je bilo začeti obdelovati agrarno najeto zemljo. Kako in s čim? Niso poznali kmetovanja na velikih prekmurskih poljih. Na njihovem domačem Krasu so imeli male njivice, skrite po vrtačah, tam kjer jim ni burja odpihnili vse zemlje. To so obdelovali ročno in s kako kravico. Tukaj v Prekmurju pa so bili veliki kompleksi zemlje, ki so jih begali. Kako se lotiti te obdelave? Poskušali so zemljo obdelovati z lopatami. Učinek je bil zelo slab. Poskušali so se po štirje fantje vpreči v star lesen plug in nekako zorati najnujnejše.

Cela vas je bila na poljih. Na polja so odhajali z motikami in lopatami. Tako so poskušali pripraviti svojo prvo setev. Pripraviti je bilo potrebno polje za sajenje krompirja. Prvega pridelka, ki bi rešil lakoto v vasi. Semenski krompir so si sposodili v sosednjih vaseh z obljubo, da jim jeseni vrnejo duplo mero.

Bili so veseli, ker so bili med dvema rekama. Ledava je tekla dobesedno pod okni njihovih barak. Bili so Krašovci in za njih je voda predstavljala veliko dragocenost. Niso pa poznali nižinskih rek. V času, ko ni deževja, se le-te leno valijo po svojih strugah, vendar ob prvem večjem deževju podivjajo, prestopijo bregove in zagospodarijo nad celotno pokrajino. Uničujejo pridelek in odnašajo vse, kar se da s seboj.

Krompir je na njihovih poljih lepo kazal. Že je nastavljal prve cvetne popke. Gospodinje so odhajale na polja in pod zelenim grmom krompirja iskale kak droben mlad krompir, da so lahko pripravile skromno kosilo in nahranile svojo lačno družino. Bile so zadovoljne. Krompirja bo dovolj in lakote več ne bomo trpeli. Tako so razmišljali, ko so negovali svoj prvi pridelek. Vendar veselje ni trajalo dolgo. Začelo je poletno deževje. Mura je tako že narasla zaradi naglega taljenja snega tam v avstrijskih planinah. Potem pa še ta dež, ki ne poneha. Polja so bila vsa razmočena. Kotanje in kanali so bili polni vode. Struga Ledave je bila vsak dan bolj napolnjena. Umazana voda je grozila, da bo prestopila bregove. Odhajali so tudi na obrežje Mure. Po Muri so se valila velika vrbova drevesa. Močen tok reke jih je bog ve kje izruval in sedaj jih nosi v svojem toku. Može so se spraševali, ko so opazovali to gmoto narasle vode, kaj bo, če bo deževalo še naprej? Dolgo ni bilo potrebno čakati. Mura je z vso svojo silo

zapustila svojo strugo in se začela bližati njihovi vasi. V nekaj urah je napolnila vse kotanje in nižine in začela teči po vasi. Reševali so najnujnejše. Lesene zbite postelje iz desk, ostankov pri gradnji barak so odnašali na podstrežje. Drugega pohištva, ki bi ga voda poškodovala tako niso imeli. Kmalu je voda zalila tudi barake. Tako hitro je pritekla, da orodja po dvoriščih niso uspeli pospraviti. Ograj še na svojih borjačih, tako so imenovali svoja dvorišča, še niso imeli. Res so spomladi odhajali v Mursko šumo in pulili mlado podrast, ki jim jo je dovolil logar. S temi mladimi sadikami gabra so si zasadili živo ograjo. Vendar je bila ta ograja premajhna, da bi lahko zadržala predmete, ki so plavali po narasli vodi. Obup in strah se je naselil v ljudeh. Prvič so spoznali kruto resnico, da so si vas zgradili na poplavnem področju. Tako težko pričakovan krompir je zaradi silne vlage zgnil in pridelka ni bilo.

V naslednjih letih so se te poplave skoraj vsako leto ponovile. Tako beležimo od triindvajsetega leta do osemtridesetega kar trinajst velikih poplav. Leta osemtrideset se je država končno odločila in začel se je ročno graditi poplavni nasip za reko Muro. Po izgradnji nasipa so poplave bile redke. Le pri ekstremno visoki Muri je ta predrla nasip in poplavlila vas.

Tudi živino so začeli nabavljati. Bil je pravi praznik v vasi, ko je v vas prišla prva krava. Nekateri so si lahko kupili le kozo. Mleka je vseeno nekaj bilo za lačna usta. Naučili so te tudi pravilno kmetovati na pridobljenih prekmurskih poljih.

Bili so zelo aktivni. Poseben poudarek so dali šoli in kulturnemu udejstvovanju. Ustanavljali so razna dru-

štva, pri tem je prednjačilo sokolsko društvo. Za svoje otroke so organizirali tudi osemletno osnovno šolo. Tako so prve začetne težave nekako prebrodili. Počasi z vztrajnim delom so si lahko zagotovili normalno življenje. Vendar veselje, da po dolгих letih lahko normalno živijo, ni dolgo trajalo. Prišla je druga svetovna vojna. Že takoj enainštiridesetega so jim odvzeli vsa posejana polja. Na lastne njive več niso smeli. Brez jesenskega lastnega pridelka so v času vojne preživeli prvo zimo. Bilo je zelo hudo. Odhajali so k domačinom in se ponujali za hlapce na svojih bivših poljih, da so si lahko prislužili najnujnejše za preživetje. Poleti dvainštiridesetega, točno dvaindvajsetega junija, so vseh pet primorskih in istrskih kolonij internirali v delovno taborišče Šarvar na Madžarsko. Tam so dočakali osvoboditev. Petinštiridesetega leta so se vrnili v svoje popolnoma izropane in uničene domove. Razočarani nad svojo kruto usodo so nekateri enostavno vse pustili in odšli. Odšli so iskat lepše življenje. Odhajali so nazaj na Primorsko. Nekateri celo v Ameriko in Kanado. Sedem beniških družin je sprejelo kolonizacijo in so petinštiridesetega kasno jeseni odšli v Banat v mesto Vršac.

Ta njihova trnova pot od takrat, ko so nasilno postali begunci v času prve svetovne vojne pa do konca njihove poti, je opisana v treh knjigah. Prva nosi naslov »**Od Soče do Mure**«, druga knjiga je posvečena Benici in nosi naslov: »**Benica novi dom**« in tretja: **Nikjer doma-iz Prekmurja v Vršac** govori o odhodu v Banat. Izdana je še knjiga pesmi, nastalih v taborišču Šarvar pod naslovom: »**Usoda naših dni**«.

➤ **Osrednja prireditev ob 100. obletnici vasi Benica. Na fotografiji Folklorna skupina društva Slovencev Triglav iz Banjaluke.**

(Foto: Tomaž Galič)

FOTO-VIDEO KLUB LENDAVA/LENDVA

Pri pripravi 24. številke revije Lindua smo sodelovali s Foto-video klubom Lendava.

A Lindua folyóirat 24. számának elkészítésénél a lendvai Foto-video klubbal működtünk együtt.

Borut GRAJ

Sonce na Benici/Napfény Benicén

Tomi VIDA

Raziskovanje/Felfedezés

Peter ŠKRILEC

NA NASLOVNICI/A CÍMLAPON
Biserka Sijarić
(Foto-video klub Lendava/Lendva)